

2019

KRİMİNALİSTİKA

PRAKTİKUM

əyni təhsil üzrə
(bakalavr hazırlığı üçün)

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ**

POLİS AKADEMİYASI

KRİMİNALİSTİKA

PRAKTİKUM

əyani təhsil üzrə

(bakalavr hazırlığı üçün)

İxtisas: hüquqşünaslıq 050212

DİN-in Polis Akademiyası Elmi Şurasının
14 may tarixli 2018-ci tarixli 3 nömrəli
protokolu ilə çap olunmasına icazə
verilmişdir.

B A K I- 2019

Praktikum Polis Akademiyasının «Kriminalistika» kafedrasında hazırlanmışdır.

Elmi redaktorlar:

DİN-in Polis Akademiyasının rəisi, polis general- mayoru, hüquq elmləri doktoru Nazim Əliyev

Polis Akademiyası rəisinin tədris və elmi işlər üzrə müavini, polis polkovniki, hüquq elmləri doktoru, professor Mahir Əhmədov

Tərtib etdilər:

«Kriminalistika» kafedrasının rəisi, polis polkovniki, h.ü.f.d., dosent Allahverdi Mahmudov

“Kriminalistika” kafedrasının baş müəllimi, polis polkovnik- leytenantı Ələkbər Allahverdiyev

“Kriminalistika” kafedrasının baş müəllimi, polis polkovnik- leytenantı Rasim İsaqov

Rəy verənlər:

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzinin “Sənədlərin texniki ekspertizası şöbəsi”nin rəisi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Əli Məlikov
“Cinayət prosesi” kafedrasının rəisi, polis polkovniki hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Səyyad Ağayev

GİRİŞ

Kriminalistika fənni üzrə praktikumda seminar və təcrübə dərsləri üçün nəzərdə tutulmuş vaxt ərzində tədris olunan mövzuların mahiyyətini və strukturunu, həmçinin kursantlara zəruri kriminalistik biliklərin, bacarıqların və vərdişlərin həcmi müəyyənləşdirir.

Praktikumda zəruri mövzuların siyahısı, onların öyrənilməsi ardıcılığı və tədris məşğələlərinin mahiyyəti, həcmi müəyyən edilmiş, həmçinin fənnin metodik təminatı - tədris metodiki sənədlər, tövsiyə edilmiş əsas və əlavə ədəbiyyatın siyahısı, digər metodik materiallar da nəzərdə tutulmuşdur: Fənnin öyrənilməsi tədris proqramında nəzərdə tutulmuş mühazirə, seminar və təcrübə dərsləri vasitəsi ilə həyata keçirilir. Seminar dərslərində əsasən mövzu üzrə nəzəri məsələlər müzakirə olunur. Təcrübə məşğələləri isə kursantların mühazirə və seminar dərslərində aldıkları nəzəri biliklərin məntiqi və məzmunlu davamıdır.

Kriminalistikanı bilmək və cinayətkarlıqla mübarizədə onun imkanlarından istifadə etmək bacarığı hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının peşə hazırlığında zəruri şərt sayılır. Ona görə də «Kriminalistika» elminin öyrənilməsində əsas məqsəd kursantlara cinayətlərin açılmasında, istintaqında və qarşısının alınmasında kriminalistik vasitə, üsul və metodların istifadə edilməsi ilə bağlı nəzəri bilikləri, təcrübə vərdişləri və bacarıqları aşılamaqdan ibarətdir.

Bu ümumi məqsədə tədris prosesində xüsusi vəzifələrin həll edilməsi ilə nail olmaq mümkündür.

Birinci vəzifə-kursantların aldıkları nəzəri bilikləri genişləndirmək və möhkəmləndirmək. Bu vəzifə əsasən seminar məşğələləri prosesində həyata keçirilir. Seminar

məşğələrinin keçirilmə metodikası praktikuma daxil edilən hər bir mövzu üçün ayrıca verilmişdir. Seminar məşğələsinə ayrılmış vaxtın təqribi bölgüsü onun ümumi xarakter daşdığından ,həmin bölgünün aşağıda göstərilən formada verilməsi daha məqsədəuyğun olardı.

Seminarın keçirilməsinin ümumi qaydası və tədris vaxtının təqribi bölgüsü: (uç suallı seminar məğələsi üçün)

- 1.Kursantların dərslə davamiyyətini və hazırlığının yoxlanılması._____5 dəq.
- 2.Müəllimin giriş sözü _____5 dəq.
- 3.Birinci sualın müzakirəsi _____25 dəq.
- 4.İkinci sualın müzakirəsi_____30 dəq.
- 5.Üçüncü sualın müzakirəsi_____20 dəq.
- 6.Məşğələnin yekunu və tövsiyələrin verilməsi və kursantları cavablarının qiymətləndirilməsi____5 dəq.

Seminarın keçirilməsinin ümumi qaydası və tədris vaxtının təqribi bölgüsü: (dörd suallı seminar məğələsi üçün)

- 1.Kursantların dərslə davamiyyətini və hazırlığının yoxlanılması._____2 dəq.
- 2.Müəllimin giriş sözü _____3 dəq.
- 3.Birinci sualın müzakirəsi _____25 dəq.
- 4.İkinci sualın müzakirəsi_____20 dəq.
- 5.Üçüncü sualın müzakirəsi_____15 dəq.
- 6.Dördüncü sualın müzakirəsi_____20 dəq.
- 7.Məşğələnin yekunu və tövsiyələrin verilməsi və kursantları cavablarının qiymətləndirilməsi____5 dəq.

Kursantların dərəcə davamiyyətini və hazırlığının yoxlanılması zamanı məşğələdə iştirak edənlərin sayı, həmçinin dərəcə iştirak etməyənlər və bunun səbəbləri, mövzu üzrə mühazirədə iştirak edə bilməyənlər ,eyni zamanda seminar suallarının onlara aydın olub-olmaması müəyyən edilir. Məşğələnin əvvəlində yaranan suallara çalışmaq lazımdır ki, digər kursantlar cavablandırsınlar, əgər heç kim cavablandıra bilmirsə onda müəllim tərəfindən cavablandırılır.

Bundan savayı hər bir seminar məşğələsinin metodiki, tərbiyyəvi, didaktik məqsədi kursantlara açıqlanmalıdır.

İkinci vəzifə-kursantların təcrübə dərsləri üçün nəzərdə tutulmuş mövzu üzrə nəzəri biliklərin mənimsəmə səviyyəsini yoxlamaq.

Üçüncü vəzifə-müəllimin təcrübə dərslərini təşkil edərək, şəxsi iş təcrübəsi əsasında nümunəvi hərəkətlər nümayiş etdirmək.

Təcrübə dərsləri üç mərhələdə həyata keçirilir. Birinci mərhələ təcrübə dərslərinə hazırlıqdır. Bu mərhələdə müəllim tövsiyə olunan ədəbiyyatları kursantların nəzərinə çatdırır. Onlarla qrup və fərdi məsləhətlər keçirir, zəruri tədris və əyani vəsaitlərin hazırlanması üçün tədris-metodiki fənn kabinetinin rəisinə sifarişlər verir, kriminalistik texniki vasitələrin vəziyyətini və yardımçı materialların yararlığını yoxlayır, kursantları işçi qruplara bölür, təcrübənin keçirilməsi və tədris vaxtının təqribi bölgüsünü aparır.

İkinci mərhələdə müəllim giriş sözü ilə təcrübə dərslərinin əhəmiyyətini izah edir, sərbəst hazırlıq saatlarında kursantların yerinə yetirdikləri tapşırıqların icrasını yoxlayır, nəticələri qısa təhlil edir və kursantların suallarını

cavablandırır. Kursantlar işçi quruplara bölünərək verilmiş tapşırıqları icra edirlər. Bu zaman hər bir kursant aparılan təcrübəyə uyğun olaraq müxtəlif üsul və vasitələrdən istifadə edirlər.

Üçüncü mərhələdə müəllim keçirilən təcrübənin nəticələri üzrə nəzərdə tutulmuş hesabat formalarına əsasən kursantların biliyini qiymətləndirir.

Kursantların vəzifələri.

- 1.Qarşıya qoyulmuş tapşırıqların yerinə yetirilməsi üçün ədəbiyyatlarla, metodik vəsaitlərlə tanış olmaq;
- 2.Metodik tövsiyədə mövzu üzrə nəzərdə tutulmuş tapşırıqları yerinə yetirib və onların cavablarını təcrübə dəftərlərində qeyd etmək;
- 3.Əldə etdiyi biliklərə əsasən kriminalistik üsul və metodlardan istifadə edərək, təcrübə dərsi üçün nəzərdə tutulmuş tapşırıqları icra etmək;
- 4.Təcrübə dərsi üçün müəyyən olunmuş tapşırıqların icrasının nəticələrinə dair praktikumda qeyd olunmuş formada və vaxt ərzində hesabat hazırlamaq və müəllimə təqdim etmək

«Kriminalistika» kursunun öyrənilməsində kursantlar aşağıdakıları bilməlidirlər:

- kriminalistikanın ümumi nəzəriyyəsinin əsas müddəaları;
- kriminalistik anlayışlar və kateqoriyaları;
- kriminalistik texnikanın, taktikanın müddəaları və tövsiyələri, ayrı-ayrı növ cinayətlərin araşdırılmasının təşkili və metodikasını.
- kursant və dinləyicilər aşağıdakı bacarıq və təcrübə vərdişlərə malik olmalıdırlar:

- cinayət və cinayətkarın izlərinin aşkar edilməsində, qeyd olunmasında, götürülməsində texniki-kriminalistik vasitə, üsul və metodların tətbiq edilməsi;
- bütün istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi taktikası;
- cinayətlərin açılması və istintaqının təşkili, fərziyyələrin irəli sürülməsi, istintaqın istiqamətinin müəyyən edilməsi;
- istintaq hərəkətlərinin və başqa tədbirlərin planlaşdırılması;
- ayrı-ayrı növ və qrup cinayətlərin istintaq metodikasının müddəalarının təcrübi fəaliyyətdə istifadə edilməsi.

Kurs materialları mühazirələrdə, seminarlarda, təcrübə dərslərində, həmçinin sərbəst hazırlıq saatlarında öyrənilir.

MÖVZU-TƏQVİM PLANI

	Tədris kursunun hissə və mövzularının adı	Cəmi saatlar	Məşğələlərin növünə görə saatların miqdarı			
			Mühazirə	Seminar	Təcrübi məşğələ	Kollokvium
KRİMİNALİSTİKA-1						
	I HİSSƏ KRİMİNALİSTİKANIN NƏZƏRİ METODLARI VƏ ELMİ ƏSASLARI					
1.	Kriminalistika elmi tədris fənni kimi.	4	2	2		
2.	Kriminalistik eyniləşdirmə və diaqnostika.	4	2	2		
	II HİSSƏ KRİMİNALİSTİK TEXNİKA					
3.	Kriminalistik texnikanın ümumi müddəaları.	4	2	2		
4.	Kriminalistik fotoqrafiya, video və səsyzalma.	8	2	2	4	
	Kollokvium	2				2
5.	Kriminalistik izşünaslıq (trasologiya).	10	2	2	6	
6.	Kriminalistik silahşünaslıq.	8	2	2	4	
7.	Yazının və sənədlərin kriminalistik tədqiqatı.	6	2	2	2	
	Kollokvium	2				2
8.	Zahiri əlamətlərinə görə şəxsiyyətin kriminalistik eyniləşdirilməsi.	6	2	2	2	
9.	Kriminalistik fəaliyyətin məlumat-sorğu təminatı (kriminalistik qeydiyyat).	4	2	2		
	III HİSSƏ KRİMİNALİSTİK TAKTİKA					
10.	Kriminalistik taktikanın əsasları.	4	2	2		
11.	Kriminalistik fərziyyələr, ibtidai araşdırmanın planlaşdırılması və ibtidai istintaq zamanı müstəntiqin əməliyyat-axtarış orqanları ilə qarşılıqlı əlaqəsinin əsasları.	4	2	2		
	Kollokvium	2				2
12.	İstintaq baxışı taktikası.	7	2	2	3	
	CƏMİ:	75	24	24	21	6

	Tədris kursunun hissə və mövzularının adı	Cəmi saatlar	Məşğələlərin növünə görə saatların miqdarı			
			Mühazirə	Seminar	Təcrübi məşğələ	Kollokvium
KRİMİNALİSTİKA-2						
12.	İstintaq baxışı taktikası.	5			5	
13.	Axtarış, götürmə və tutulma taktikası.	4	2	2		
14.	Dindirmə taktikası.	4	2	2		
15.	İfadənin yerində yoxlanılması və istintaq eksperimenti taktikası.	4	2	2		
16.	Tanınma üçün təqdimetmə taktikası.	4	2	2		
IV hissə KRİMİNALİSTİK METODİKA						
17.	Ayrı-ayrı növ cinayətlərin araşdırılmasının kriminalistik metodikasının ümumi müddəaları.	4	2	2		
Kollokvium		2				2
18.	Həyat və sağlamlıq əleyhinə olan cinayətlərin araşdırma metodikası.	4	2	2		
19.	Cinsi cinayətlərin araşdırma metodikası.	4	2	2		
20.	Dələduzluq cinayətlərinin araşdırma metodikası.	4	2	2		
21.	Oğurluq, soyğunçuluq və quldurçuluq cinayətlərinin araşdırma metodikası.	4	2	2		
22.	Terror xarakterli cinayətlərin ibtidai araşdırma metodikası.	4	2	2		
Kollokvium		2				2
23.	Xuliqanlıq və kütləvi iğtişəşlərin araşdırma metodikası.	4	2	2		
24.	Narkotik vasitələr və psixotrop maddələrlə bağlı cinayətlərin araşdırma metodikası.	4	2	2		
25.	Ekoloji cinayətlərin araşdırma metodikası.	4	2	2		
26.	Hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydaları əleyhinə olan cinayətlərin araşdırma metodikası.	4	2	2		
27.	Kompyuter informasiyası sahəsində cinayətlərin araşdırma metodikası	4	2	2		
Kollokvium		2				2
28.	Rüşvətخورluğu və korrupsiyanın araşdırma metodikası.	4	2	2		
CƏMİ:		75	32	32	5	6
		150	56	56	26	12

I HİSSƏ
KRİMİNALİSTİKANIN NƏZƏRİ, METODOLOJİ
VƏ ELMİ ƏSASLARI

MÖVZU № 1. KRİMİNALİSTİKA ELMİ TƏDRİS
FƏNNİ KİMİ

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

- 1.Kriminalistikanın yaranması və inkişaf tarixi. Azərbaycan respublikasında kriminalistikanın inkişafı.
- 2.Kriminalistikanın anlayışı, predmeti, sistemi və metodları.
- 3.Cinayətlərin qarşısının alınmasında, açılmasında və araşdırılmasında kriminalistikanın rolu.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Birinci sualın müzakirəsində kriminalistikanın yaranması və ilkin dövrdə onun inkişafının əsas istiqamətləri, XIX əsrin 30-40-cı illərində Qərbi Avropa alimlərinin cinayət prosesi üzrə əsərlərində kriminalistik tövsiyələrin yaranması, XIX əsrin 60-70-ci illərində kriminalistik texnikanın yaranmasında təbii elmlərin rolu, H.Qrossun, A.Bertilonun, E.Lokarın, F.Qaltonun və başqalarının əsərləri, kriminalistikanın alman-roma və anqlosakson modelləri. Eyni zamanda kriminalistika inkişaf etmiş ölkələrdə - ABŞ, İngiltərə, Fransa, Almaniya, Yaponiya və həmin ölkələrdə müasir kriminalistikanın əsas nailiyyətləri, Azərbaycanda kriminalistikanın inkişafı və digər məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Sual üzrə iki kursantın dinlənməsi məqsədəuyğundur.

İkinci sual üzrə kriminalistika elminin anlayışı, predmeti, onun elmi biliklər və hüquq elmlərinin kriminal-hüquqi silsiləsi sistemində rolu; kriminalistikanın ümumelmi - praktiki metodları: müşahidə etmə, ölçmə, qeyd etmə, eksperiment, modelləşdirmə; fizikanın, kimyanın, sosiologiyanın, psixologiyanın və digər elmlərin fərdi elmi metodları; kriminalistikanın xüsusi -texniki – kriminalistik, struktu – kriminalistik metodları , onların xarakteristikası, yol verilmə meyarları və i.a. məsələlər ətraflı müzakirə olunmalıdır,

Üçüncü sualda cinayətlərin qarşısının alınması, açılması və araşdırılması prosesində fəaliyyət göstərən hüquq – mühafizə orqanları xidmətləri tərəfindən kriminalistik bilik, vasitə ,üsul və metodlarının tətbiqi ilə bağlı məsələlərin müzakirəsi məqsəddə uyğun olardı.

Yoxlama sualları:

- 1.Kriminalistika elminin anlayışı.
- 2.Kriminalistikanın predmeti.
- 3.Kriminalistika nə vaxt yaranmışdır.
- 4.Kriminalistikanın ümumi və xüsusi vəzifələri.
- 5.Kriminalistikanın sistemi.
- 6.Kriminalistikanın ümumi metodları
- 7.Kriminalistikanın ümumi metodu olan təsvir etmənin mahiyyəti.
- 8.Kriminalistik modelləşdirmə anlayışı və onun dərketmənin digər metodları ilə əlaqəsi
- 9.Kriminalistikanın xüsusi metodları.
- 10.Texniki – kriminalistik metodlar.
- 11.Struktu – kriminalistik metodlar.
- 12.Başqa elmlərdən alınma metodlar.

Referat :

- 1.Kriminalistikanın ümumi metodları.
- 2.Kriminalistikanın xüsusi metodları.
- 3.Kriminalistik modelləşdirmə.

Terminoloji tapşırıq:

Kriminalistika, sistem, metod, modelləşdirmə, dialektik metod, abstraksiyastruktur kriminalistik metod.

Əsas ədəbiyyat:

1. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə.Bakı, 1999,səh. 5-40.
2. Kriminalistik texnika. Bakı, 2017, səh. 7-11.
3. Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı, 2007, səh. 8-24.
4. Mahmudov.A, Əliyev.B. Kriminalistika sxemlər albomu. Bakı, 2003,səh. 7-11.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Allahverdiyev.Ə. Azərbaycan Respublikasında kriminalistikanın inkişaf tarixi. DİN-in Məlumat Bülleteni, № 4, Bakı,2001.
2. Криминалистика. Учебник. Под.ред. А.Г.Филиппова. М, 2004

MÖVZU № 2. KRİMINALİSTİK EYNİLƏŞDİRMƏ VƏ DIAQNOSTİKA

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

- 1.Kriminalistik eyniləşdirmənin anlayışı, obyektləri, subyektləri, formaları və növləri. Qrup məsubiyyətinin müəyyən edilməsi.
- 2.Kriminalistik.eyniləşdirmənin növləri. Eyniləşdirmə əlamətlərinin təsnifatı. Kriminalistik eyniləşdirmənin tətbiqi sahələri.
- 3.Eyniləşdirmə prosesinin mərhələləri.
- 4.Kriminalistik diaqnostika .

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Birinci sualın müzakirəsində kriminalistik eyniləşdirmənin anlayışı, elmi əsasları vəzifələri, subyektləri, formaları, axtarılan və yoxlanılan, eyniləşdirən və eyniləşdirilən obyektlərin anlayışı ,onların fərqləndirmə prinsipləri, həmçinin qrup məsubiyyətinin müəyyən edilməsi ilə bağlı məsələlərin müzakirəsinə iki kursantın cəlb edilməsi məqsədəuyğundur.

İkinci sualın müzakirəsində eyniləşdirmə növləri: a) onun keçirilməsinin prosessual şəraitinə görə; b) subyektinə görə; c) eyniləşdirən obyektin tipinə görə; ç) eyniləşdirmə sahəsinin xarakterinə görə; d) eyniləşdirilən obyektlərdə xassələrin əks olunma mexanizminə görə; e) məlumatların ifadə formasına görə eyni zamanda eyniləşdirmə

əlamətlərinin təsnifatı və onun tətbiqi sahələri ilə bağlı məsələlər üzrə iki kursantın dinlənilməsi məqsədəuyğun olardı.

Üçüncü sualda eyniləşdirmə prosesinin mərhələləri olan ilkin tədqiqat, müqayisəli tədqiqat, nəticələrin qiymətləndirilməsi və hər bir mərhələdə tədqiqatın ümumi metodikası ilə bağlı müzakirəyə bir-iki kursantın cəlb olunması məqsədamüvafiqdir.

Dördüncü sualda isə kriminalistik diaqnostikanın əsasları, anlayışı, vəzifələri növləri və onun obyektlərinin təsnifatı ilə bağlı bir kursantın dinlənilməsi məsələdir.

Yoxlama sualları:

- 1.Kriminalistik eyniləşdirmənin elmi əsasları.
- 2.Kriminalistik eyniləşdirmənin anlayışı.
- 3.Kriminalistik eyniləşdirmənin formaları.
- 4.Qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi.
- 5.Eyniləşdirmənin obyektləri.
6. Eyniləşdirmə əlamətləri və xassələri.
- 7.Eyniləşdirmə əlamətlərinin təsnifatı.
- 8.Eyniləşdirmə sahəsi.
- 9.Eyniləşdirmə prosesinin mərhələləri.
- 10.Eyniləşdirmə növləri.
- 11.Kriminalistik diaqnostikanın anlayışı, vəzifələri və növləri.
- 12.Kriminalistik diaqnostikanın obyektlərinin təsnifatı.

Terminoloji tapşırıq:

eyniləşdirmə, eyniləşdirmə sahəsi, qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi, diaqnostika

Referat:

Kriminalistik eyniləşdirmənin mahiyyəti, obyektləri və mərhələləri.

Əsas ədəbiyyat:

1. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 41-52.
2. Kriminalistik texnika. Bakı, 2016, səh. 23-40.
3. Kriminalistika müəhazirələr toplusu. Bakı, 2007, səh. 34-53.
4. Криминалистика: Учебник для вузов, под.ред. Р.С.Белкин, В.Г.Коломацкого, И.М.Лузгина. М., 1995. Т.1: «История общие и частные теории».
5. Криминалистика. Под.ред. И.Ф.Герасимова, Л.Я. Драпкина. Учебник. М.,1994.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Албом схем по криминалистике: Учебник пособие. М.,1989.
2. Криминалистика: Краткая энциклопедия. Авт.Сост. Р.С.Белкин. М.,1993.
3. Белкин Р.С. «Курс криминалистики». В. 3т. Т.2: «Частные криминалистические теории». М., 1997.
4. Шевченко Б.И. «Теоретические основы трасологической идентификаций». М., МГУ, 1975.

KRİMİNALİSTİK TEXNİKA

Mövzu № 3. Kriminalistik texnikanın ümumi müddələri

Vaxt-4 saat

Mühazirə -2 saat

Seminar -2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

- 1.Kriminalistik texnikanın anlayışı, predmeti və sistemi.
- 2.Maddi sübutların aşkar edilməsi, qeyd olunması, götürülməsi üçün istifadə olunan elmi-texniki vasitələr və metodlar.
- 3.Maddi sübutların tədqiqində istifadə olunan elmi-texniki vasitələr və metodlar.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Birinci sualda kriminalistik texnikanın anlayışı, predmeti, sistemi, obyektləri ,vəzifələri, onun inkişafının əsas istiqamətləri, kriminalistik texnikanın əhəməvi və qeyri-əhəməvi sahələri kimi aspektləri müzakirə olunacaqdır. Bu sualda texniki- kriminalistik vasitələr, texniki- kriminalistik üsullar, texniki- kriminalistik metodlar anlayışlara xüsusi diqqət yetirilməlidir.Sual üzrə iki kursantın dinlənməsi məsləhətdir.

İkinci sualın müzakirəsində cinayətlərin açılması və araşdırılması zamanı maddi sübutların aşkar edilməsində, qeyd olunmasında, götürülməsində istifadə olunan elmi-texnik vasitələr:-ışığılandırma, dəriüstü papilyar naxışların aşkar edilməsində, sübutların qeyd edilməsində və götürülməsində istifadə olunan vasitələr, axtarıcı cihazlar

və i.a.;həmçinin spektrial analiz, lüminissensiya analizi, xromotoqrafiya metodu, elektroforez metodu və digər metodların ətraflı açıqlanması üçün iki kursantın dinlənilməsi məqsədəuyğun olardı.

Üçüncü sualda maddi sübutların laboratoriya tədqiqatlarında istifadə olunan elmi-texniki vasitələr və metodlar:-mikroskopik, ölçücü, analitik, hesablayıcı texnikalar, onların tətbiq edilməsinin əsas vəzifələri, spektrin görünməyən şüalarında obyektlərin tədqiqi üçün texnikanın imkanları: rentgen, ultrabənövşəyi, infraqırmızı, lümenessensiya analizi radiaktiv izotoplarından, həmçinin, maddələrin tərkibinin tədqiqinin yeni yüksək həssaslıq metodlarından, kibernetik metodlardan, elektron və lazer texnikalardan istifadə edilməsi məsələləri ətraflı müzakirə olunmalıdır.Sual üzrə iki-üç kursantın dinlənilməsi məsləhətdir.

Yoxlama sualları:

- 1.Kriminalistik texnikanın anlayışı və predmeti.
- 2.Kriminalistik texnikanın sistemi.
- 3.Kriminalistik texnikanın tətbiqinin hüquqi əsasları.
- 4.Maddi sübutların laboratoriya tədqiqatlarında istifadə olunan elmi-texniki vasitələr və metodlar.
- 5.İşıqlandırıcı vasitələr.
- 6.Dəriüstü papilyar xəşkləri aşkar etmək üçün tətbiq edilən texnikn vasitələr.
- 7.Sübutların qeyd edilməsi və götürülməsi vasitələri.
- 8 .Optik cihazlar.
- 9.Axtarıcı cihazlar və alətlər.
- 10.Xromotoqrafiya metodu.

Referat:

Maddi sübutların aşkar edilməsində, qeyd edilməsində və götürülməsində istifadə olunan kriminalistik texniki vasitələr.

Terminoloji tapşırıq:

Maddi sübutların ekspert tədqiqatının metodları (spektrin görünməyən şuasında tədqiqat, kimyəvi tədqiqat, xromotoqrafiya və s.).

Kibernetik metodların mahiyyəti nədən ibarətdir.

Lüminesensiya analizi dedikdə nə başa düşülür. (tapşırıqların konspektləşdirilməsində mövzu üzrə 1,2,3,5, sayılı ədəbiyyatlardan istifadə edilməsi tövsiyyə olunur).

Əsas ədəbiyyat:

1. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 119-128.
2. Kriminalistik texnika. Bakı, 2006, səh. 12-34.
3. Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı, 2007, səh. 61-74.
4. Криминалистика. Учебник /Ред. И.П.Яблоков, М., 1996.с.145-160.
5. Криминалистическая техника. Балашов. Н.М., Парфенников А.П. М.,2002. с.3-32.
6. Криминалистика. Учебник /Под.ред. В.А.Образцова, М.,1995.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Албом схем по криминалистике: Учебное пособие, М.,1989.
2. Грамович Г.И. «Основы криминалистической техники». Минск, Высшая школа,1980.

3. «Теоретические проблемы криминалистической тактики. Межвузовский сборник научных трудов». Свердловск, 1981.

Mövzu № 4. Kriminalistik fotoqrafiya, video və səsyazma.

Vaxt-10 saat

Mühazirə - 2 saat

Seminar - 2 saat

Təcrübə - 6 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

- 1.Kriminalistik fotoqrafiyanın anlayışı, onun istintaq və ekspert təcrübəsində əhəmiyyəti.
- 2.Əksedici fotoqrafiya. Ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin gedişatında fotosəkilçəkmə.
- 3.Tədqiqedici fotoqrafiyanın mahiyyəti və metodları.
- 4.Kriminalistik fəaliyyətdə video və səsyazmanın tətbiqinin xüsusiyyətləri.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Seminar dərsinin başlanğıcında kursantların dərse davamiyyətini və hazırlığının yoxlanıldıqdan sonra məşğələdə müzakirəyə çıxarılmış sualların qısa mahiyyəti açıqlanır və onların əsas məqamlarına toxunularaq verilən cavabların ardıcılığı müəyyənləşdirir.

Birinci sualda kriminalistik fotoqrafiyanın video və səsyazmanın anlayışı, sistemi və onun istintaq və ekspert

təcrübəsində əhəmiyyəti açıqlanmalı və bununla əlaqədar bir kursantın dinlənməsi məsləhət olardı.

İkinci sualda kriminalistik fotoqrafiyanın metodları (əksedici və tədqiqedici), əksedici fotoqrafiyanın metodları (panoram, ölçücü, reproduksiya) həmçinin, ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin aparılmasında fotosəkilçəkmənin tətbiqi (istiqamətləndirici, icmal ,mərkəz, müfəssəltanınma şəkilçəkmə: hadisə yerinin, meyitin, ayrı-ayrı izlərin və predmetlərin fotosəkilinin çəkilməsi, istintaq eksperimenti, axtarış, tanınma, ifadələrin yerində yoxlanılması zamanı fotosəkilçəkmə) məsələləri ətraflı açıqlanmalıdır. Sual üzrə iki kursantın dinlənilməsi məqsədəuyğundur.

Üçüncü sual üzrə ekspert fotoqrafiyası, onun anlayışı və əhəmiyyəti, kontrastların dəyişdirilməsinin fotoqrafik metodları və vasitələri, spektrin görünməyən işıq şüalarında fotosəkilçəkmə, mikrofotosəkilçəkməvə i.a. ilə əlaqədar aspektlər açıqlanmalıdır.Sualın cavablandırılmasında iki kursantın iştirakı məqbuldur.

Dördüncü sualda isə video və səsyazmanın tətbiq edilməsi,onun spesifikasiyası və istintaq hərəkətləri zamanı onun tətbiq edilməsi imkanları və metodları, cinayətlərin araşdırılması zamanı səsyazmanın tətbiqinin ardıcılığı və üsulları, kriminalistik fotosəkilçəkmənin, video və səsyazmanın tətbiq edilməsinin prosessual-kriminalistik qaydada rəsmiləşdirilməsi ilə bağlı daha çox təcrübə əhəmiyyət kəsb edən məsələlər ətraflı açıqlanmalıdır. Sualın iki kursant tərəfindən cavablandırılması məqsədəuyğundur.

Yoxlama sualları:

1. Fotosəkilçəkmə neçə mərhələdən ibarətdir?
2. Şəkilçəkmə mərhələsində hansı tədbirlər həyata keçirilir?

3. Hadisə yerində fotosəkilçəkmənin üsulları?
4. Fotosəkilçəkmədə işıq süzgəcləri hansı hallarda tətbiq olunur?
5. Panoram şəkilçəkmənin mahiyyəti.
6. İstintaq hərəkətlərinin aparılmasında videoçəkilişin tətbiqinin xüsusiyyətləri.
7. Fotosəkilçəkmədə gözləmə vaxtının rolu nədən ibarətdir?
8. Fotosəkilçəkmə zamanı gözləmə vaxtı və diafraqma necə təyin olunur?
9. Neqativ prosesin mahiyyəti nədən ibarətdir?
10. Pozitiv prosesin mahiyyəti nədən ibarətdir?
11. Fotocədvəlin tərtib olunması qaydası.

Referat:

İstintaq hərəkətlərinin keçirilməsində istifadə olunan kriminalistik fotoqrafiyanın üsulları.

Yazılı tapşırıq:

Tanınma fotosəkilçəkmənin qaydası.

Stereofotosəkilçəkmənin mahiyyəti.

Ekspert tədqiqatının keçirilməsində video çəkilişin aparılması qaydası.

Fotocədvəlin tərtib olunması qaydası.

Əsas ədəbiyyat:

- 1.Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999,səh. 129-151.
- 2.Kriminalistik texnika. Bakı, 2006, səh. 74-101.
- 3.Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı, 2007,səh. 34-53.

- 4.M.Səlimov, P.Məmmədov, S.Məmmədov Hadisə yerinə baxış zamanı audio-videoyazı, foto və kino çəkilişlərin tətbiqi prosesində insan hüquqlarının qorunması. Bakı,2009.
- 5.Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред. А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
- 6.Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под. ред. А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».

Əlavə ədəbiyyat:

- 1.Ищенко П.П., Ищенко Е.П. «Основы судебной фотографии, киносемки и видеозаписи». Учебное пособие. Екатеринбург, 1992.
- 2.Носов А.В., Молокнов В.Н. «Использование видеозаписи при расследовании преступлений». Учебно-практическое пособие. Волгоград, 1996.
- 3.«Применение фотосъемки, звуко-и видеозаписи в борьбе с организованной преступностью». Учебное пособие /Дмитриев Е.Н. и др. М., 1992.

MÖVZU 4. MƏHKƏMƏ FOTOQRAFIYASI

Məşğələnin məqsədi:

Didaktik – müxtəlif şəraitlərdə sübut əhəmiyyəti kəsb edən obyektlərin fotosəklinin çəkilməsi üzrə vərdişləri kursantlara aşılamaq.

Metodik – məhkəmə fotoqrafiyası üzrə aldıkları nəzəri biliklərin təcrübi olaraq həyata keçirilməsini yoxlamaq.

Tərbiyəvi – öz şəxsi təcrübəsində məhkəmə fotoqrafiyası üzrə kursantlara kriminalistik vərdişlərin aşılamaq.

Məşğələlərin ardıcılığı:

Məşğələ № 1. «Zenit» və «Rəqəmsal» tipli fotoaparatlara işləmə qaydalarının öyrənilməsi

Məşğələ № 2. Hadisə yerində kriminalistik əhəmiyyət kəsb edən obyektlərin təbii və süni işıqlandırma şəraitində fotosəklinin çəkilməsi.

Məşğələ № 3. Fotocədvəlin tərtib edilməsi

Məşğələlərin keçirilməsi metodları:

-fotoaparatlara detal və mexanizmləri ilə əyani şəkildə tanış olmaq;

-sərbəst hazırlıq saatlarında mövzu üzrə tapşırıqları fərdi surətdə müstəqil icra etmək;

-dərs zamanı tapşırıqları icra etmək və nəticələrini təcrübə məşğələ dəftərində qeyd edərək müvafiq hesabat formasında müəllimə təqdim etmək.

Metodik göstəriş:

Təcrübə məşğələnin məqsədi: istintaq hərəkətlərinin keçirilməsində və ekspert tədqiqatlarında istifadə olunan fotosəkilçəkmənin bəzi üsul və metodlarını tətbiq edilməsi ilə bağlı zəruri vərdişləri kursantlara aşılamaqdan ibarətdir.

TƏCRÜBƏ MƏŞĞƏLƏSİ № 4/1

Məşğələnin məzmunu:

«Zenit» və «Rəqəmsal» tipli fotoaparatlarda işləmə qaydalarını öyrənmək həmçinin onların hissə və mexanizmləri ilə tanış olmaq;

-fotoaparət və onlara təyin olunan obyektivlərlə davranış qaydalarını mənimsəmək;

-fotoaparətlə işdə aşağıdakıları bilməli:

a) fotoaparata fotoplyonka və ya yaddaş kartını (rəqəmsal tipli fotoaparatlarda) yerləşdirmək;

b) fotoaparətə şəkil çəkməyə hazırlamaq;

q) fotoaparətə boşaltmaq.

Məşğələyə ayrılmış vaxt – 90-dəqiqə.

Məşğələnin keçirildiyi yer: «Kriminalistika» fənn kabinetini.

Məşğələnin maddi-texniki təminatı:

a) didaktik

-məhkəmə fotoqrafiyası mövzusu üzrə təcrübə məşğələlərin keçirilməsi üçün metodik vəsait;

-Zenit tipli fotoaparətlər üçün təlimat;

-«Kriminalistik texnika» dərs vəsaiti, Bakı 2016,səh.46-70;

-«Sudebnaə fotoqrafiə» dərs vəsaiti, Minsk, 1985.

b) texniki-kriminalistik vasitələr və materiallar;

-«Zenit» və «Rəqəmsal» tipli fotoaparətlər;

- fotoobyektivlər ;

- fotoplyonkalar;

- lampalışıqan - 2 ədəd;

- uzadıcı sağanaq - 2 dəst;

- müxtəlif fotosəkillər.

Məşğələnin təşkili:

- kursantlara tövsiyə edilmiş ədəbiyyatları nəzərdən keçirmək;

- nəzərdə tutulmuş texniki kriminalistik vasitələri hazırlamaq və onların vəziyyətini yoxlamaq (tədris – metodiki fənn kabinetinin rəisi tərəfindən həyata keçirilir);

-məşğələnin keçirilməsi sxemini dəqiqləşdirmək;

-kursantları işçi qruplara (2-3 nəfər) bölmək.

Məşğələyə ayrılmış vaxtın təqribi bölgüsü:

1. Müəllimin ön sözü və tapşırıqların verilməsi -10 dəq.
2. Fotoaparata detal və mexanizmlərinin və onlarla iş prinsipinin öyrənilməsi - 45 dəq.
3. Obyektivin iş prinsipinin öyrənilməsi - 25 dəq.
4. Məşğələyə yekun vurmaq - 10 dəq.
5. **Cəmi:** - 90 dəq

Məşğələnin gedişatı:

1-ci mərhələ Müəllim ön sözündə maddi sübutların qeyd olunmasında və tədqiqində fotoqrafiyanın üsul və metodlarının təcrübi əhəmiyyətini açıqlayır. Bundan sonra məşğələnin gedişatında nəzərdə tutulan tədbirlərin ardıcılığını müəyyənləşdirir və onların mahiyyətini izah edir.

2-ci mərhələ Fotoaparata sıradan çıxmasının və sındırılmasının qarşısını almaq məqsədi ilə fotoaparata davranış qaydaları izah olunur və fotoaparata kursantlara paylanılır.

Müəllim öz fotoaparata mexanizm və detalları kursantlara göstərir, mahiyyətini, həmçinin onlarla iş prinsipini izah edir. Müəllimin hərəkətlərini isə kursantlar öz fotoaparatalarında təkrar edirlər. Müəllim və tədris–metodiki fənn kabinetinin rəisi bu hərəkətlərin düzgün yerinə yetirilməsinə nəzarət edirlər.

3-cü mərhələ Müəllim «Zenit» tipli fotoaparatlara üçün təyin olunmuş obyektivlərin iş rejimləri və onların tətbiq olunması halları barədə kursantları məlumatlandırır. Həmçinin fotoaparataın şəkildə hazırlıqla bağlı görülən tədbirləri kursantlara izah edir.

4-cü mərhələ Məşğələnin sonunda müəllim hər bir kursantın və ümumi qrupun işini qiymətləndirir. Məşğələ prosesində buraxılan səhvləri və çatışmazlıqları qeyd edir və onların aradan qaldırılması üçün kursantlara zəruri tövsiyələr verir.

Tapşırıq № 1. Fotoaparataın iş prinsipinin öyrənilməsi:

1. Fotoplyonkanı aparata yerləşdirmək.
2. Fotoaparataın qapağını açıq vəziyyətdə saxlamaqla çaxmağın dəstəyini çəkib və bu əməliyyatın mahiyyətini izah etmək.
3. Yuxarıda göstərilən tapşırıq əsasında fotoplyonkanın geriyə sarınması prosesini izah etmək.
4. Fotoplyonkanı kasetə yığıb, fotoaparataı boşaltmaq.
5. Üzərində gözləmə vaxtının şkalası olan çarxı son rəqəmə qoyub, çaxmağın dəstəyini çəkmək və bu prosesi izah etmək.
6. Fotoaparataı verilmiş obyektə tuşlayaraq, obyektivdə diafraqmanın müvafiq şkalasını təyin etmək və dəqiqlik dərinliyini müəyyənləşdirmək.
7. Diafraqmadan istifadə edilməsi qaydalarını göstərmək və onun əhəmiyyətini izah etmək.
8. Fotoaparataıda əsas obyektiv başqa obyektivlə dəyişmə halları və onlar üzərində olan işarələrin mahiyyətini izah etmək.
9. Avtoburaxıcıdan istifadə etmə texnikasını göstərmək.

10. Lampa -alışqanın iş prinsipini və onunla şəkilçəkmə qaydalarını kursantlarə izah etmək.

Tapşırıq üzrə hesabat:

Bu çalışmanın 5, 6, 7 və 10-cu bəndlərinə müvafiq qeydləri kursantlar iş dəftərlərində aparmalıdırlar.

Tapşırıq № 2.

Fotoobyektivlərin iş prinsipinin öyrənilməsi: (obyektiv «Helios-44m», «MİR-IV», «MS-1000», «MS-3M-5SA-500», «Qranit»).

- 1.Obyektivlərin texniki xarakteristikasını öyrənmək.
- 2.Obyektivlərin tətbiq edilməsini və iş prinsipini izah etmək.
- 3.Fotoşəkilçəkmə prosesində obyektivlərin rolunu, dəyişdirilməsini mənimsəmək.

Tapşırıq üzrə hesabat:

Göstərilən obyektivlərin texniki xarakteristikası haqqında məlumatları təcrübə dəftərində qeyd etmək.

Tapşırıq № 3.

Fotoaparatların mexanizmlərini və detallarını göstərməklə onun sxemini təsvir etmək.

Tapşırıq üzrə hesabat:

Kursantlar fotoaparatın mexanizmlərini və detallarını göstərməklə onun sxemini təcrübə dəftərində qeyd etməlidirlər.

TƏCRÜBƏ MƏŞĞƏLƏSİ № 4/2.

Məşğələnin məzmunu – şərti hadisə yerində istiqamətləndirici, icmal, mərkəz, müfəssəl (detal) və s. fotoşəkilçəkmənin üsul və metodların təcrübə aspektləri ilə bağlı vərdişləri kursantlara aşılamaqdan ibarətdir.

Fotoşəkilçəkmə Akademiyasının ərazisində və “Kriminalistik təlim şəhərciyində” həyata keçirilə bilər.

Həmçinin şəkilçəkmə prosesi üçün kursantlar müəyyən hazırlıq tədbirləri görməlidirlər.

Məşğələyə ayrılmış vaxt – 90-dəqiqə.

Məşğələnin keçirildiyi yer: «Kriminalistika» fənn kabinetini, Akademiyanın ərazisi.

Məşğələnin keçirilməsinə hazırlıq:

Məşğələnin təşkili:

-müvafiq texniki vasitələrin alınması üçün kafedranın tədris-metodiki fənn kabinetinin rəisinə sifarişlər vermək;

-tövsiyə edilmiş ədəbiyyatı nəzərdən keçirilmək;

-texniki vasitələrin vəziyyətini yoxlamaq;

-məşğələnin keçirilməsi sxemini dəqiqləşdirmək;

-kursantları işçi qruplara bölmək.

Məşğələnin keçirilməsinin təqribi sxemi və tədris vaxtının təxmini bölgüsü:

1. Müəllimin ön sözü və tapşırıqların verilməsi - 10 dəq.
  2. Fotoaparatları şəkilçəkməyə hazırlamaq - 15 dəq.
  3. Məşğələnin təcrübə hissəsinin yerinə yetirilməsi - 55 dəq.
  4. Məşğələnin yekunu - 10 dəq.
- Cəmi: - 90 dəq

Məşğələnin gedişatı:

1-ci mərhələ: Məşğələnin əvvəlində müəllim ön sözündə kursantlara təcrübə məşğələsinin mahiyyəti, keçirilməsi qaydaları, təcrübə məşğələsi prosesində çəkilməsi nəzərdə tutulan fotoşəkillərin nümunələrini göstərməklə məşğələyə aid digər tədbirlər barədə ətraflı məlumat verir.

2-ci mərhələ: müəllimin göstərişi ilə işçi qruplara bölünərək əvvəlcədən təyin olunmuş yerlərə gedir və fotoaparatları şəkilçəkməyə hazırlayırlar.

3-cü mərhələ: Təcrübə məşğələnin bu mərhələsi portret şəkilçəkmə üsulunun yerinə yetirilməsindən başlanır. İşçi qruplara bölünmüş kursantlar şəkilçəkmə üçün dəqiq nöqtəni (yeri) və obyekt (kursant yoldaşını)müəyyən edib həmin nöqtədən 1.20-1.50 m məsafəni seçərək fotoaparatlarda, diafraqma və gözləmə vaxtını (rəqəmsal fotoaparatlarda tələb olunmur)təyin edirlər. Tapşırıqın yerinə yetirilməsində işığın hansı tərəfdən düşməsi, şəkili çəkilən obyektin eyni dərəcədə işıqlandırılması halları müəyyən edilir. Ümumiyyətlə, portret şəkilçəkmə yan, qabaq (fas) və ya sol tərəflərdən çəkilir.

Bu tapşırıqı yerinə yetirdikdən sonra kursantlar Akademiyanın ərazisində şəkilçəkmənin digər üsul və metodlarını praktiki olaraq həyata keçirirlər:

-panoram şəkilçəkmə (tədris korpusu, idman kompleksi , yataqxanalar və s.);

-istiqaqətləndirici (müəllimin göstərişi ilə);

-icmal (müəllimin göstərişi ilə);

-mərkəz (müəllimin göstərişi ilə);

- müfəssəl (detal) şəkilçəkmə (müəllimin məsləhəti ilə əvvəlcədən hazırlanmış predmetlərdən istifadə etməklə).

Sonra isə kursantlar süni işıq şəraitində şəkilçəkməni həyata keçirirlər. Bu şəkilçəkməni hər bir kursant ayrıca yerinə yetirir.

Təcrübə məşğələsinə ayrılmış tədris vaxtının daha da səmərəli keçirilməsi üçün kursantların üçvə ya dörd işçi qrupuna bölünməsi məqsədəuyğundur.

Məşğələnin sonunda fotoaparatlər boşaldılır və kafedranın tədris-meiodiki fənn kabinetinin rəisinə təhvil verilir.

4-cü mərhələ: Bu mərhələdə müəllim şəkilçəkmə prosesində kursantlar tərəfindən buraxılan səhvləri və

çatışmazlıqları onların nəzərinə çatdırır və aradan qaldırılması üçün tövsiyələr verir.

Aşağıda verilmiş cədvəl əsasında təqribi olaraq diafraqma və gözləmə vaxtı təyin olunur(mexaniki fotoaparətlər üçün):

<i>Şəkilçəkmə zamanı ışığılandırma şəraiti</i>	<i>Gözləmə vaxtı</i>		<i>Diafraqma</i>	
	<i>foto-32</i>	<i>foto-64</i>	<i>foto-125</i>	<i>foto-250</i>
<i>Gündüz ışığılandırma</i>	1:205-8	1:250-11	1:250-16	1:250-22
<i>açıq gün</i>	1:125-8	1:125-11	1:125-16	1:125-22
<i>Qar</i>	1:60-4	1:60-5,6	1:60-8	1:60-11
<i>süni işığılandırma açıq interyer</i>	1:60-4	1:60-5,6	1:60-8	1:125-11
<i>Tutqun interyer</i>	1:30-2,8	1:30-4	1:30-5,6	1:60-8
<i>çox tutqun interyer</i>	1:2-2,8	1:2-4	1:2-5,6	1:4-8

Tapşırıq № 1. Fotoşəkilçəkmə texnikası:

1. Təqdim edilmiş süjetlərdən irəli gələrək hansı həssaslığa malik fotoplyonkanın tətbiq edilməsinin məqsədəuyğunluq məsələsini həll etmək.

- a) təbii işıq şəraiti üçün;
- b) süni işıq şəraiti üçün.

2. Təqdim edilmiş fotolentin həssaslığına əsaslanaraq eksponometrə və cədvələ əsasən tələb olunan gözləmə vaxtını təyin etmək:

- a) təbii işığılandırma üçün;
- b) süni işığılandırma üçün.

3. Verilmiş süjetə əsasən fotoşəkili çəkilən obyektə kadra salıb dəqiqliyi təyin etmək. Kadrın seçilməsini əsaslandırmaq lazımdır.

4. Verilmiş tapşırığa əsasən tələb olunan diafraqmanı və gözləmə vaxtını təyin edib fotoaparəti obyektə istiqamətləndirərək, şəkilçəkmə nöqtəsini (yerini)

dəqiqləşdirib, tələb olunan dəqiqlik dəriniyini müəyyən etmək.

5.Verilmiş obyekt əsasında lampa alışqan vasitəsilə şəkilçəkmə şərtlərini müəyyən etmək (şəkilçəkmə nöqtəsini, diafraqmanı, gözləmə vaxtını).

Hadisə yerinə baxış zamanı fotoşəkilçəkmənin istiqamətləndirici, icmal, mərkəz, detal üsulları, həmçinin panopam metodu tətbiq edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, şəkilçəkmənin üsulu, nöqtəsi (yeri), işıqlandırılması, obyektin kadra düzgün salınması, diafraqmanın və gözləmə vaxtının düzgün seçilməsi, cinayət işi üçün əhəmiyyət kəsb edən obyekt (obyektlər) və onların hissələri barədə daha ətraflı əyani məlumatların alınması üçün bilavasitə şərait yaradır.

Müəllimin tapşırığı əsasında kursantlar işçi qrupu halında Akademiyanın ərazisində (tədris korpuslarından biri, kursant yataqxanasının binası, idman kompleksi və diuğər yerlər ola bilər) panoram fotoşəkilçəkmə metodunu, əvvəlcədən hazırlanmış obyektin istiqamətləndirici, icmal, mərkəz, müfəssəl (detal) fotoşəkilçəkmə üsullarını, (müfəssəl şəkilçəkməni ayrıca müəyyən edilmiş obyektlər əsasında da həyata keçirmək olar, məsələn: qıfıl, bıçaq, vintaçan və s.) yerinə yetirirlər. Bütün şəkilçəkmələr bilavasitə müəllimin (tədris-metodiki fənn kabinetini rəisinin) ciddi nəzarəti altında həyata keçirilməlidir. Obyektin şəklini çəkməzdən öncə kursant öz hərəkətlərini tam izah etməli, ondan sonra təcrübəni yerinə yetirməlidir.

Yuxarıda göstərilən şəkilçəkmənin üsullarının bir obyekt üzərində yerinə yetirilməsi daha çox səmərə verərdi. Nəzəri bilikləri bilmədən, kursant təcrübənin yerinə yetirilməsinə buraxılmır.

Tapşırıq üzrə hesabat:

Kursantlar fotosəkilçəkmədə hər bir kadrın çəkilməsi üsulu və metodu haqqında məlumatları təcrübə dəftərlərində qeyd etməlidirlər.

Tapşırıq № 2.

Fotosəkilçəkmənin nəticələri haqqında hər bir kursant aşağıdakı cədvəli tərtib etməli və göstərilən qeydləri aparmalıdır.

Şəkilçəkmənin obyekt Şəkilçəkmə yeri (açıq havada, otaqda)	Hadisə yeri, hər hansı predmet, açıq havada
Şəkilçəkmə vaxtı (ay, gün, saat)	20.09; saat 11-də
İşıqlandırma (təbii, süni)	Təbii gün işığında
Obyektiv (tip, marka)	İndustar - 50
Diafraqma	1/8
Fotolentin həssaslığı	Foto - 200
Gözləmə vaxtı	1/125 san.
Alınmış neqativin Xarakteristikası (əgər fotosəkilçəkmədə foto-plyonkadan istifadə olunubsa)	Normal sıxlıq: açıq və tutqun sahələrdə detallar yaxşı emal olunub, dəqiqdir
Alınmış şəkillərin xarakteristikası	Normal sıxlıq: açıq və tutqun sahələrdə detallar yaxşı emal olunub, dəqiqdir

Qeyd: rəqəmsal fotoaparatların tətbiqi zamanı cədvəlin tərtib olunması tələb olunmur.

Tapşırıq üzrə hesabat.

Yuxarıda göstərilən cədvəli təcrübə dəftərində tərtib etmək.

Tapşırıq № 3.

Aşağıda verilmiş məlumatları təhlil edib, tanınma üçün fotosəkilçəkmənin düzgün yerinə yetirilməsini müəyyənləşdirmək.

1. Fotosəkli çəkilən şəxs, fotoaparatdan 1-1,5 m aralı məsafədə eyni dərəcədə işıqdandırmaqla çəkilmişdir.

2. Tanınma üçün şəkli çəkilən şəxs həmişə eynək və papaq gəzdirir və onun fotosəkli eynəksiz və papaqsız çəkilməlidir.

3. Üz hissəsində kəsici alətə məxsus zədəsi olan şəxsiyyəti müəyyən edilməmiş meyitin tanınma üçün fotosəkli qabaq və sağ profildə çəkilməlidir. Fotosəkil çəkilməzdən qabaq meyitin üzü yuyulmalı və zərurət yarandıqda qrimlənəməlidir (tualet olunmalıdır).

4. Tanınma üçün şəkilçəkmədə tələb olunan miqyasın (ölçünün) alınması məqsədilə şəxsin fotosəkli kiçik formatlı aparatla çəkilmişdir. Şəxsin alınının hündürlüyü 7 sm-dir, şəkildə isə 2 sm-ə çatdırılmışdır.

Tapşırıq üzrə hesabat:

Kursantlar yuxarıda göstərilən məlumatların hər birini təhlil edib, nəticələrini təcrübə dəftərlərində qeyd etməlidirlər.

TƏCRÜBƏ MƏŞĞƏLƏSİ № 4/3.

Məşğələnin məzmunu - fotocədvəlin tərtib edilməsi qaydaları.

Məşğələyə ayrılmış vaxt – 90 dəq.

Məşğələnin keçirildiyi yer: kriminalistika fənn kabinetini,

Məşğələnin maddi-texnika təminatı:

-fotosəkillər;

-fotocədvəlin blankı;

- qaycı;
- xətkeş;
- yapışqan;
- karandaş.

Məşğələnin təşkili:

-hər bir kursantda yuxarıda göstərilən materialların olmasını və onların yararlılığının yoxlanılması;

-qrup və fərdi məsləhətlər vermək.

Məşğələnin keçirilməsinin və tədris vaxtının təxmini bölgüsü:

1. Müəllimin ön sözü	- 10 dəq.
2. Fotocədvəlin) prosessual tələblərə uyğun tərtib edilməsi	- 65 dəq.
3. Məşğələnin yekunu	- 15 dəq.
Cəmi:	- 90 dəq

Məşğələnin gedişatı.

1-ci mərhələ. Müəllim ön sözündə təcrübə məşğələsinin mahiyyətini, keçirilməsi qaydası və məşğələyə aid digər tədbirləri kursantların nəzərinə çatdırır.

2-ci mərhələ. Kursantlar pozitiv prosesdə alınan fotosəkillər əsasında prosessual qaydalara müvafiq fotocədvəllər tərtib etməlidirlər. Fotosəkillər aşağıda göstərilən qayda üzrə yerləşdirilir: istiqamətləndirici, icmal, mərkəz, detal və tanınma fotosəkillər .

Hər bir fotosəkil üzrə aşağıdakı qeydiyyatlar aparılmalıdır:.

- hansı hadisə ilə bağlı çəkilib;
- fotoaparatin markası, tipi;
- obyektivin növü;
- gözləmə vaxtı;
- diafraqma;

-fotoplyonkanın həssaslığı;

-ışığılandırma şəraiti.

Qeyd: hər bir fotosəkil künclərdən möhürlənir, ümumi fotocədvəl isə müstəntiq tərəfindən imzalanır.

Məşğələ zamanı kursantlar videoyazının tətbiq edilməsinin nəticələrinin qeyd edilməsi qaydalarını dəftərlərində qeyd etməlidirlər.

3-cü mərhələ. Məşğələnin sonunda müəllim hər bir kursantın və ümumi qrupun işini qiymətləndirir.

Tapşırıq № 1.

Fotocədvəlin tərtib olunması.

Tapşırıq üzrə hesabat.

Tərtib olunmuş fotocədvəli müəllimə təqdim etmək.

Mövzu № 5. Kriminalistik izşünaslıq (trasologiya)

Vaxt-8 saat

Mühazirə -2 saat

Seminar -2 saat

Təcrübə – 4 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

- 1.Trasologiyanın ümumi müddəaları. İzlərin təsnifatı və onların kriminalistik əhəmiyyəti.
- 2.İnsan izlərinin (əl-barmaq, ayaq, diş, dodaqlar) kriminalistik tədqiqi və əhəmiyyəti.
- 3.Sındırma alət və vasitələri izlərinin kriminalistik tədqiqi. Nəqliyyat trasologiyası.
- 4.Mikroobyektlər və odorologiya.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Birinci sualda kriminalistikada izlərin anlayışı və növləri, kriminalistik izşünaslığın sistemi, İzlərin kriminalistik tədqiqatının anlayışı, mahiyyəti və əhəmiyyəti, onların yaranma mexanizmi və əmələ gəlməsində iştirak edən obyektlərin təsnifatı, əlaqələri və qarşılıqlı fəaliyyəti ilə bağlı nəzəri aspektlər əsasən açıqlanmalıdır. Sual üzrə iki kursantın dinlənməsi məqsəddəuyğundur.

İkinci sual insan izlərindən bəhs edir. Bu sualda əl izlərinin strukturu, morfoloji xüsusiyyətləri və xassələri, papilyar naxışların tipi və növü, əl izlərinin aşkar edilməsi, qeyd olunması və götürülməsi, onlara görə şəxsin eyniləşdirilməsinin növləri insanın ayaq və ayaqqabı izləri, onların təsnifatı və kriminalistik əhəmiyyəti, onların aşkar edilməsi, qeyd olunması və götürülməsi,insan ayaq izlərinin yolu, onun əsas elementləri və öyrənilməsinin

əhəmiyyəti,daha sonra diş və insan bədəninin başqa hissələrinin izləri və onların xassələri, onların aşkar edilməsi, qeyd olunması və götürülməsi məsələləri ətraflı şərhləndirilməlidir və sualın əhatəli olmasını nəzərə alaraq ,onun üç kursant tərəfindən cavablandırılması məqsədəuyğun olardı.

Üçüncü sual sındırma alət və vasitələri izlərinin mahiyyəti, təsnifatı, nəqliyyat vasitələri izlərinin növləri və kriminalistik əhəmiyyətidən bəhs edir və sual üzrə iki kursantın dinləməsi məqsədəuyğundur.

Dördüncü sual mikroobyektlərin anlayışı, təsnifatı ,onların aşkar edilməsi, qeyd olunması və götürülməsi, kriminalistik odorologiyanın anlayışı, elmi əsasları, vəzifələri, obyektləri və metodları, odoroloji izlər və onların xassələri; bu izlərin saxlanmasına təsir göstərən amilləri odoroloji izlərin aşkar edilməsinin, götürülməsinin, saxlanmasının əsas qaydaları və üsulları kimi məsələləri əhatə etməlidir. Sualın üç kursant tərəfindən müzakirəsi məqsədəuyğun olardı.

Referat:

- 1.Mikroobyektlərin aşkar edilməsi, qeyd olunması və götürülməsi.
- 2.Kriminalistik odorologiya.

Yoxlama sualları:

- 1.Kriminalistikada izlərin anlayışı və növləri.
- 2.Trasologiyada izlərin təsnifatı.
- 3.İzlərin yaranma mexanizmi.
- 4.Obyektlərin xarici quruluşunun əks olunan izlərinin yaranma mexanizmi.
- 5.Daktiloskopiyanın anlayışı və elmi əsasları.

- 6.Əl izlərinin strukturu, morfoloji xüsusiyyətləri və xassələri.
- 7.Papilyar naxışların növləri.
- 8.Əl izlərinin aşkar edilməsi, qeyd olunması və götürülməsi.
- 9.İnsanın ayaq və ayaqqabı izləri, onların təsnifatı.
10. Ayaq izlərinin aşkar edilməsi, qeyd olunması və götürülməsi.
- 11.İnsan ayaq izlərinin yolu, onun əsas elementləri .
- 12.İnsan diş izləri .
- 13.Sındırma alət və vasitələri izlərinin mahiyyəti, təsnifatı və kriminalistik əhəmiyyəti.
- 14.Nəqliyyat vasitələri izlərinin növləri və kriminalistik əhəmiyyəti.
- 15.Mikroobyektlərin anlayışı və təsnifatı.
- 16.Kriminalistik odorologiyanın anlayışı, elmi əsasları, vəzifələri, obyektləri və metodları.

Yazılı tapşırıq:

Ayaq izlərinə əsasən insanın psixofizioloji xüsusiyyətləri necə müəyyən olunur.

Sındırma izlərinin növləri.

Meyitin əl-barmaq izlərinin götürülməsi qaydaları.

Kriminalistik odorologiyanın elmi əsasları, obyektin götürülməsi qaydaları.

Terminoloji tapşırıq:

Trasologiya, daktiloskopiya, odorologiya, edjoskopiya, mexnoskopiya, homeskopiya.

Əsas ədəbiyyat:

1. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı,1999,səh. 152.
2. Kriminalistik texnika. Bakı, 2006, səh. 113-166.
3. Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı, 2007,səh. 102-141.
4. Məhkəmə ekspertizası. Müəlliflər kollektivi Bakı, 2007.
5. Səfiyeva C.İ. Qann izlərinin trasoloji tədqiqatına dair. Qanunçuluq, №1, Bakı 2000.
6. Səfiyeva C.İ. İzlərin trasoloji tədqiqatı prosesində predmet modelləşdirmə. Məhkəmə ekspertizası və kriminalistikanın aktual problemləri, №36, Bakı 1999.
7. Трасология. справочник криминалиста. Т.1. Гомоскопия. Авт.-сост. Степанов Г., Бронников а. Волгоград . 1997.
8. Маилис Н.П. Судебная трасология. Учебник.М.,2003.
9. Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред. А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
10. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России Под. ред. А.Ф.Вольнского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».

Əlavə ədəbiyyat:

1. Воробьева И.Б., Малинина Н.И. «Следы на месте преступления». Учебное пособие. Саратов, 1996.
2. Ивашков В.А. «Работа со следами рук на месте происшествия». Учебное пособие. М.,1992.
3. Косарев В.Н., Макогон И.В. «Проблема обнаружения и исследования микрочастиц в процессе» раскрытия и расследования преступлений

в современных условиях //уголовно-процессуальные и криминалистические проблемы борьбы с преступностью в современных условиях. Орел, 1998.

4. Лемасов А.И. и др. «Криминалистические методы обнаружения, фиксации и изъятия микроследов на месте происшествия». Учебное пособие. Волгоград, 1990.
5. Сырков С.М. «Общие положения трасология». Петразаводск, 1995.

MÖVZU 5. KRİMINALİSTİK İZŞUNASLIQ (TRASOLOGİYA).

Məşğələnin məqsədi:

Didaktik – kriminalistik əhəmiyyətə malik izlərin mahiyyəti, onların əmələ gəlmə mexanizmi, aşkar edilməsi, qeyd edilməsi və götürülməsi haqqında təcrübi vərdişləri möhkəmləndirmək.

Metodik – müxtəlif şəraitdə və obyektlər üzərində izlərin aşkar edilməsi və götürülməsi üzrə kursantların nəzəri biliklərinin təcrübədə tətbiq edilməsi bacarığını möhkəmləndirmək.

Tərbiyəvi – öz şəxsi təcrübəsi əsasında kursantlara kriminalistik vərdişlərin aşılınması.

Məşğələlərin ardıcılığı:

Məşğələ № 1. Əl-barmaq izlərinin aşkar edilməsi, qeyd edilməsi və götürülməsi.

Məşğələ № 2. İnsanın ayaq izlərinin aşkar edilməsi, qeyd olunması və götürülməsi qaydaları.

Məşğələ № 3. Sındırma alət və vasitələri izlərinin aşkar edilməsi, qeyd olunması və götürülməsi qaydaları.

TƏCRÜBƏ MƏŞĞƏLƏ № 5/ 1.

Əl-barmaq izlərinin aşkar edilməsi, qeyd edilməsi və götürülməsi - 90 dəqiqə.

Məşğələnin məzmunu.

Müxtəlif şəraitlərdə və müxtəlif səthlərdə saxlanılmış əl-barmaq izlərinin aşkar edilməsi, qeyd edilməsi və götürülməsinin üsul və metodlarının tətbiq edilməsi . Bu məqsədlə aşağıdakı predmetlərdən istifadə etmək tövsiyə edilir:

Məşğələnin keçirildiyi yer: Kriminalistika fənn kabinetini, kriminalistik təlim meydançasını.

Məşğələyə ayrılmış vaxt: 90 dəqiqə.

Məşğələnin maddi-texniki təminatı:

a) Didaktik materiallar:

-Ayrı-ayrı əl-barmaq izlərinin planşeti və ya fotoəksləri;

-Kriminalistik texnika. Dərs vəsaiti, Bakı 2016 səh.102-130.

-A.M.Mahmudov, Ə.Ə.Allahverdiyev, R.M. İsaqov «Hadisə yerinə baxış». Tədris metodik vəsait . Bakı ,2018.

-В.Г.Коломолский Курс криминалистики. Дидактика и методика. Москва, 1991. стр: 202-205.

-«Осмотр места происшествия». Справочник следователя. Москва, 1982 стр. 107-125.

-В.С.Аханов, Д.И.Мирский «Руководства по криминалистической технике», 1975.

-А.Н.Русаков Следы преступления. Омск, 1988.

b) Obyektlər: üzərində əl-barmaq izləri olan:

- şüşə məmulatları - pəncərə şüşəsi, stəkan, elektrik lampası, boşqab, şüşə qablar və s.;

- rezin məmulatlar - çəkmə, qaloş, sükan və s.,

- dəri məmulatlar - ayyaqqabı, portfel, kəmərlər və s.;

- metal əşyalar - pardaxlanmış, xromlanmış, nikellənmiş qab-qacaq, qapı dəstəyi, bıçaq tiyəsi və s.
- ağac materialları - yonulmuş, pardaxlanmış, laklanmış, rənglənmiş lövhələr, stol, stul və s.
- kağız məmulatlar - karton, standart kağız vərəqi, və digər kağız məmulatları.

v) Texniki-kriminalist vasitələr:

-daktiloskopik plyonkalar, xüsusi kriminalistik tozlar, daktiloskopik zərrəbinlər, iynələr, daktiloskopik cədvəllər, yod boruları, ningidrin məhlulu, aseton, üzərində əl-barmaq izləri olan əşyaların qablaşdırılması üçün zəruri materiallar.

Məşğələnin təşkili:

- qrup və ya fərdi məsləhətlərin keçirilməsi;
- təcrübə dərsinin keçirilməsi üçün zəruri olan texniki-kriminalistik vasitələrin və materialların hazırlanması,tədris-metodiki fənn kabinetin rəisinə sifarişin verilməsi;
- texniki-kriminalistik vasitələrin və materialların yararlılığının yoxlanılması;
- kursantların qruplara (2-3 nəfərlik)bölünməsi;
- müxtəlif əşyalar üzərində əl-barmaq izlərinin aşkar edilməsi və götürülməsinin nümayiş etdirilməsi.

Məşğələnin keçirilməsinin və tədris vaxtının təxmini bölgüsü:

- 1.Müəllimin giriş sözü və sərbəst hazırlıq saatlarında kursantların yerinə yetirdikləri tapşırıqların təhlil - 10 dəq.
- 2.Müxtəlif səthlərdə saxlanmış əl-barmaq izlərinin aşkar edilməsi. Həmin izlərdə papilyar naxışların növünün, ümumi və xüsusi əlamətlərinin müəyyən edilməsi - 25 dəq.
- 3.Zəif görünən, latent (görünməyən) əl-barmaq izlərinin aşkar edilməsi, - 25 dəq.

- 4.Əl-barmaq izlərinin qeyd edilməsi və götürülməsi - 20 dəq.
- 4.Məşğələnin yekunu -10 dəq.
- Cəmi: - 90 dəq.**

Məşğələnin gedişatı:

1-ci mərhələ: müəllimin ön sözündə cinayətin açılmasında, istintaqında və qarşısının alınmasında əl-barmaq izlərini kriminalistik tədqiqinin əhəmiyyətini açıqlayır. Həmin izlərin aşkar edilməsi, qeyd olunması və götürülməsi üsullarını, qeyri-aşkar şəraitdə törədilmiş cinayətlər üzrə daktiloskopik məlumatların vacibliyini kursantların nəzərinə çatdırır. Həmçinin kursantların sərbəst hazırlıq saatlarında yerinə yetirdikləri tapşırıqlar yoxlanılır və nəticələr təhlil edilir.

2-ci mərhələ: kursantlar 2-3 nəfərdən ibarət işçi qruplara bölünür və obyektlərin üzərində səthi əl-barmaq izlərini düzgün ardıcılıqla aşkar edib götürürlər (tapşırıq 2). Aşkar edilmiş izləri tədqiq edərək onlarda papilyar naxışların növü, ümumi və xüsusi əlamətləri barədə təcrübə dəftərlərində qeydlər aparırlar. Kursantlar hansı izləri daktoplyonkaya, hansı izləri isə bilavasitə predmetlə bir yerdə götürülməsini də müəyyən etməlidirlər.

3-cü mərhələ: kursantlar zəif görünən və latent (görünməyən) izlərin aşkar edilməsi və götürülməsi üsulları, onların tətbiqində istifadə olunan texniki-kriminalistik vasitələr və materiallarla tanış olur və aldıkları nəzəri bilikləri sınaqdan keçirirlər. Alınmış nəticələri təcrübə dəftərlərinə qeyd edirlər (tapşırıq 1 və 4).

4-cü mərhələ: aşkar olunmuş əl-barmaq izlərini kriminalistik qaydalara müvafiq olaraq təsvir edilməsi, onların götürülməsi (daktiloskopik plyonkaya köçürülməsi), qablaşdırılması qaydalarını tətbiq edirlər. (tapşırıq 4).

5-cü mərhələ: məşğələnin yekunu və kursantların təcrübi fəaliyyətlərinin qiymətləndirilməsi.

Tapşırıq № 1. (icrası kriminalistika fənn kabinetində nəzərdə tutulur).

Zəif görünən və ya görünməyən əl-barmaq izlərinin aşkar edilməsi:

1. Əl-barmaq izlərinin işıqlandırılmasının aşağıda göstərilən üsullarını tətbiq etmək:

-refleks işıqlandırma: işıq şüalarını elə yönəltmək lazımdır ki, onlar predmetin üzərinə düşərək əl-barmaq izlərinin görünməsinə şərait yaratsın;

-kölğəli işıqlandırma: işıq axınının predmetin səthinə iti bucaq altında istiqamətləndirmək;

-qarşılıqlı işıqlandırma (üzərində iz olan predmet şəffaf olduqda tətbiq edilir): işıq mənbəyi predmetin arxasında yerləşdirilərək üzərindəki iz nəzərdən keçirilir.

2. İzin aşkar edilməsi üçün predmetin üzərindəki buxarın (tərkibində tər-piy substratı olmayan) müxtəlif kondensasiya xüsusiyyətlərindən istifadə edilməsi. Bunun üçün predmetin iz olan səthinə nəfəs vermək lazımdır. Bu zaman görünməyən və ya zəif görünən iz qısa müddət ərzində aşkar olunacaqdır.

Tapşırıq üzrə hesabat:

Sınaqların nəticələri barədə, yəni hər bir konkret predmetə münasibətdə hansı üsulun daha effektiv olması, hansı predmet üzərində qalmış izlərin daha yaxşı aşkarlanması barədə dəftərdə qeydlər aparmaq.

Tapşırıq № 2.

Əl-barmaq izlərini müxtəlif növ xüsusi kriminalistik tozlarla aşkar etmək:

1. Əl-barmaq izlərinin tozlandırılmasının və artıq tozların kənarlaşdırılmasının üsullarından istifadə edilməsi.

Xüsusi kriminalistik tozlarla aşkar olunmuş əl-barmaq izlərinin hadisə yerinin baxış protokolunun fraqmenti şəklində göstərilən qaydada qeyd edilməsi (Kriminalistik texnika. Dərs vəsaiti, Bakı 2016 səh.116), A.M.Mahmudov, Ə.Ə.Allahverdiyev, R.M. İsaqov «Hadisə yerinə baxış» Tədris metodik vəsait. Bakı 2018. səh 26), əl-barmaq izlərinin daktiloskopik plyonkaya köçürülməsi.

Bu tapşırığın yerinə yetirilməsi üçün açıq və ya tünd rəngli, şəffaf, hamar səthli və fiqurlu əşyalardan istifadə olunur. Xüsusi kriminalistik tozlar icraçı tərəfindən seçilir və burada həm açıq, həm də tünd rəngli tozlardan, müxtəlif növ fırçalardan ,onlara müvafiq daktiloskopik plyonkalardan istifadə olunmalıdır.

Xüsusi kriminalistik tozlar vasitəsilə izlərin aşkar edilməsi ilk növbədə predmetin materialından asılıdır (Bax: cədvəl № 1.)

Cədvəl № 1.

<i>№</i>	<i>Predmetin materialı</i>	<i>Xüsusi kriminalistik tozun növü</i>	<i>Tozlandırma (rəngləmə) üsulu</i>	<i>Tozu kənarlaşdırma üsulu</i>
1.	Şüşə	Aliminyum tozu sink oksidi, qırmızı boyaq tozu, sülügən, misoksidi	Səpmə, fırça, maqnitli fırça, pulverizator,	Fırça, hava axını (üfürməklə, çırpmaqla)
2.	Çini və saxsı qablar	Kanifolla mis oksidinin qarışığı, sülükən sink oksidi, tunc tozu qarışığı, surğuc tozu		
3.	Plastmas	Sülükən, sink oksidi, qrafit aliminyum tozu		
4.	Rezin	Sink oksidi, sülügən, təbaşir, qurğuşun oksidi		
5.	Pardaxlanmış ağac	Sink oksidi, mis oksidi, his sülükən,		
6.	Metal	Mis oksidi, sülügən, sink oksidi, tunc tozu, aliminyum tozu		
7.	Kağız	Qrafit, mis oksidi, sülügən, his, qurğuşun oksidi		
8.	Parça	Qurğuşun oksidi, qırmızı surquc tozu		

Cədvəl № 2. Daktiloskopik tozlar vasitəsilə izlərin aşkar edilməsinin maksimal müddəti

Səthin növü	Tətbiq olunan tozlar	İzlərin müddəti
Şüşə	"Malaxit", alimium, sink oksidi	30 gündən yuxarı
Kağız, karton	"Malaxit", "Rubin", qrafit, mis oksidi ilə his,	1 günə qədər
Rənələnmiş ağac, faner		1 günə qədər
Plastmas, polistirol	"Malaxit", "Rubin", mis oksidi, sink oksidi	30 günə qədər
Orqşüşə	"Opal", "Malaxit", "Topaz", sink oksidi	30 günə qədər
Karbolit	Alimium	10 günə qədər
Polietilin silofan	"Topaz", mis oksidi ilə his.	30 günə qədər
	Təbaşir	10 günə qədər
Farfor, fayons	"Rubin", "Topaz", "Opal" (əlvan metallar üçün), mis oksidi ilə his, sink oksidi	20 günə qədər
Dəri və dəri-əvəzləyici	"Topaz", "Opal" sink oksidi, "Malaxit", qurğuşun oksidi	8 günə qədər
Rezin	"Topaz", "Malaxit", sink oksidi	20 günə qədər
Rəndələnmiş səthlər	Laklanmış, yağlı boya ilə rənglənmiş səthlərdə "Opal", "Malaxit", mis oksidi ilə his, sink oksidi, alimium	10 günə qədər
Müxtəlif rəngli səthlər	"Qrafit", mis oksidi və his, infraqırmızı şüalarda şəkilçəkmə, lümenesensiya tozları, ultrabənövşəyi şüalarda şəkilçəkmə	aşkar edilmə müddəti izin yerləşdiyi səthdən asılıdır
Parça	Tkanol, qurğuşun oksidi	1-3 saat

Aşkar edilmiş əl barmaq izlərinin hadisə yerinin baxış protokolunda qeyd edilməsi qaydaları:

- iz hansı predmet üzərində aşkar olunmuşdur (adı,təyinatı);
- predmetin materialı və vəziyyəti (yaş,tozlu,təmiz, hamar, pardaxlanmış səth və i.a.);

- predmetin fərdi xüsusiyyətləri;
- predmetin üzərində izin yerləşməsi,
- izin növü (səthi, həcmi, rəngi, zəif görünən, görünməyən);
- izin ölçüləri (eni, uzunluğu);
- papilyar naxışların tipi (növü, igəkvari, qıvrım);
- izin aşkar edilməsi üsulu;
- izin fotoşəkilinin çəkilməsi üsulu;
- izin götürülməsi üsulu;
- izin qablaşdırılması üsulu

Tapşırıq üzrə hesabat:

1.Hər bir kursant yazılı hesabat hazırlayaraq, orada izlərin tozlandırılması və artıq tozların kənarlaşdırılmasının üsullarını göstərməlidir. (cədvəl 1) Bununla yanaşı, hansı predmetlərlə münasibətdə üsulların bir nəticə vermədiyini də (iz rənglənmədi, silindi, tozla tutuldu və s.) mütləq göstərmək lazımdır.

2.Əl-barmaq izlərinə baxış protokolunun fraqmenti müəllimə təqdim edilir.

3.Aşkar edilmiş əl-barmaq izləri daktiloskopik plyonka və ya yapışqan lent vastəsilə götürülərək müəllimə təqdim edilir.

Tapşırıq № 3.

Əl-barmaq izinə görə papilyar naxışın növünü, ümumi və xüsusi əlamətlərinin müəyyən edilməsi.

Tapşırıqın yerinə yetirilməsi zamanı istifadə olunan predmetlər üzərində aşkar edilmiş izlərdən istifadə edərək, izlərdəki papilyar naxışın növünü müəyyən etmək (qövsü, ilgəkvari, qıvrım) və papilyar xətlərin xüsusi əlamətlərini (ayrılması, birləşməsi, adacıq, gözlük, körpücük, əyilmə, qalınlaşma və s.) göstərmək.

Tapşırıq üzrə hesabat:

Bu tapşırıqda izlərin birində olan xüsusi əlamətlər oxlarla göstərilərək və onların adlarını qeyd edilir (bunu əl-barmaq izinin fotosəkilli və ya daktiloskopik cədvəl üzərində icra etmək olar) və müəllimə təqdim olunur.

Tapşırıq № 4.

(icrası sərbəst hazırlıq saatlarında nəzərdə tutulur)

Əl-barmaq izlərinin ninqidrin məhlulu vasitəsilə aşkar edilməsi.

Bu məqsədlə üzərində əl-barmaq izləri saxlanmış pardaxlanmış taxta, kağız, parça və digər zəruri materiallardan olan əşyalardan istifadə olunması məqsəduyğundur.

Tapşırıq üzrə hesabat:

1. Bu üsulun tətbiqi nəticələri barədə cədvəlin tərtib edilməsi.

Cədvəldə :

a) predmetin adı: materialın səthinin vəziyyəti göstərilir, alınmış nəticə qiymətləndirilir (iz yaxşı rəngləndi: pis və ya heç rənglənmədi).

b) ningidrin necə tətbiq edilib (aerozol, tampon və s.)

v) predmet necə qızdırılıb.

q) İzin aşkar olunmasına nə qədər vaxt sərf olunub.

2. Aşkar olunmuş iz karandaşla (qrafitlə) qeyd edilir və müəllimə təqdim olunur.

Təcrübə məşqələsi 6/1 üzrə hesabat:

Kursantlar icra olunmuş tapşırıqların nəticələri barədə hesabatı aşağıda göstərilmiş formada müəllimə təqdim etməlidirlər:

-üzərində əl-barmaq izlərinin aşkar edilmiş predmetlərin hadisə yerinin baxış protokolunda qeyd edilməsi barədə protokol fraqmenti;

-əşya üzərindən götürülmüş əl-barmaq izlərinin əksləri olan daktiloskopik plyonkalar;

- aşkar edilmiş əl-barmaq izlərinin birində papilyar naxışlarının müəyyən edilmiş ümumi və xüsusi əlamətləri.

TƏCRÜBƏ MƏŞĞƏLƏ № 5/ 2.

İnsan ayaq izlərinin aşkar olunması, qeyd olunması və götürülməsi qaydaları - 90 dəq.

Metodik göstəriş:

Metodik vəsaitdə göstərilən tapşırıqların yerinə yetirilməsi üçün kursantlar əvvəlcədən müxtəlif yerlərdə (yer əsasən akademiyanın ərazisində seçilir), səthlərdə saxlanılmış insanın ayaq izlərindən istifadə etməlidir.

Məşğələnin məzmunu - mühazirə və seminar məşğələlərində kursantların ayaq izləri haqqında aldıkları nəzəri bilikləri zənginləşdirmək və möhkəmləndirməkdir. Kursantlar A iz yoluna, ayaq, ayaqqabı izlərinə baxış və götürülməsi qaydalarını təcrübədə tətbiq etmək vərdişlərini bacarmalıdırlar.

Məşğələnin keçirildiyi yer - kriminalistika kabineti, kriminalistika təlim meydançası, akademiyanın ərazisi.

Məşğələnin maddi-texniki təminatı:

a) didaktik materiallar:

1.Справочник следователя. Осмотр места происхождения. Москва, 1982. стр. 125-136.

2. М.И.Русаков «Следы преступления». Омск, 1988.

3.Р.Ə.Əliyev və başqaları «Müstəntiqin kriminalistik məlumat kitabı». Bakı, 1996.

b) obyektlər: hadisə yerində saxlanılmış ayaq izləri;

v) texniki kriminalistik vasitələr:

-gips, xətkəş, transportir, fotoaparat.

Məşğələyə ayrılmış vaxt – 80 dəq.

Məşğələnin keçirilməsinin və tədris vaxtının təqribi bölgüsü:

1. Müəllimin ön sözü və sərbəst hazırlıq saatlarında kursantların yerinə yetirdikləri tapşırıqların təhli - 10 dəq.
  1. İz yolunun kriminalistik tədqiqi - 15 dəq.
  2. Ayaqqabı izinin kriminalistik tədqiqi - 15 dəq.
  3. Ayaqqabı izinin təsvir edilməsi - 10 dəq
  4. Ayaqqabı izinin gips məhlulu vasitəsilə surətini hazırlamaq - 70 dəq.
  5. Məşğələyə yekun - 10 dəq.
- Cəmi: - 90 dəq.**

Məşğələnin gedişatı:

Müəllim ön sözündə hadisə yerində cinayət törətmiş şəxs tərəfindən saxlanmış iz yolu və ayrıca izlərə əsasən əldə oluna bilən məlumatların cinayətin açılması, istintaqı üçün əhəmiyyətini kursantların nəzərinə çatdırır.

Kursantlar qruplara bölündükdən sonra kriminalistik sınaq meydançasında və ya Akademiyanın ərazisində əvvəlcədən saxlanmış iz yolunun kriminalistik tədqiqinə başlayır və həmin iz yolunda addım məsafəsi, pəncənin dönmə bucağı və digər elementləri dəftələrində qeyd edirlər.

Sonrakı mərhələlərdə isə kursantlar iz yolunda daha aydın görünən izin kriminalistik tədqiqini keçirib, həmin izin gips məhlulu vasitəsilə surətini çıxarırlar (tapşırıq 2).

Bu tədbirləri həyata keçirdikdən sonra kursantlar iz yolunun və ayaq izinə baxış protokolunu tərtib edirlər (tapşırıq 3).

Tapşırıq № 1.

Ayaqqabı izinin ölçülməsi izin ön kəsiyini, aralıq hissəsini və daban hissəsinin qabaq kəsiyinin orta nöqtələrini birləşdirən düz xətdən başlanır. Əgər ayaqqabının dabanı yoxdursa, onda izdə pəncə hissəsinin ön kəsiyi və dabana məxsus hissəsinin arxa kəsiyinin orta nöqtələrini birləşdirən düz xətt çəkilir.

İzin məhv olunmaması məqsədilə onun ön kəsiyinin və daban hissəsində müəyyən edilmiş orta nöqtələri izin üstündən keçirməklə iplə (metrə – ruletka) birləşdirilə bilər.

Bunları yerinə yetirdikdən sonra həmin iz üzərində müəyyən ölçmələr həyata keçirilir:

- izin ümumi uzunluğu;
- pəncə hissəsinin uzunluğu və eni;
- aralıq hissəsinin uzunluğu;
- daban hissəsinin uzunluğu və eni.

Əgər ayaqqabı izində pəncə hissəsinin arxa kəsiyi yoxdursa və izin məxsus olduğu ayaqqabı dabansız-dırsa, onda pəncə və daban hissələri və ya aralıq, daban hissələri bir yerdə ölçülür. Göstərilən hissələrin ayaqqabı izində əks olunmadıqda isə ümumi uzunluğun ölçülməsi ilə kifayətlənmək olar.

Əgər ayaqqabı dabansızdırsa, onda dabana məxsus hissənin ən enli yeri ölçülür.

Daban hissəsinin arxa kəsiyinin bucaq vəziyyəti müəyyən olunur.

Bu aşağıdakı üsullarla həyata keçirilir.

Birinci üsul. Ayaqqabı izində pəncə hissəsinin arxa kəsiyinin və daban hissəsinin ön kəsiyinin daxili və xarici tərəfdən qısa məsafələri müəyyənləşdirilərək ölçülür.

İkinci üsul. Pəncənin arxa kəsiyinin daxili və xarici tərəflərdən orta xəttinə paralel olaraq xətlər çəkilir. Onları iplə qeyd etmək lazımdır.

Pəncə hissənin bucaq vəziyyəti hər iki üsulla qeyd etmək məqsədamüvafiqdir. Daban hissəsi olmayanda isə ikinci üsul tətbiq olunur.

Arxa kəsiyin bucaq vəziyyətini transportir vasitəsilə ölçülərək dərəcə ilə göstərmək olar.

Bunun üçün pəncə hissəsinin arxa kəsiyini və daban hissəsinin ön kəsiyinin xətlərinin kəsişməsinə qədər davam etdirmək və alınan bucağı transportir vasitəsilə ölçmək lazımdır. Daha dəqiq nəticə vermədiyinə görə bu üsuldan əlavə bir üsul kimi istifadə olunur.

Aralıq hissəsinə bitişik olan dabanın ön kəsiyinin dərinliyinə əsasən ayaqqabı dabanının hündürlüyünü dəqiq müəyyən etmək olar.

İzin məhv olmasının qarşısını almaq məqsədilə onun üzərində aparılan bütün ölçmələri ehtiyatla həyata keçirmək lazımdır.

Tapşırıq əvvəlcə səthi ayaqqabı izləri üzərində yerinə yetirilir. Sonra həmin ayaqqabı ilə həcmi iz saxlanılır (məsələn; qumsal torpaq üzərində) və onun üzərində ölçmələr aparılır. Üst hissəsi qabarıq olan həcmi izlərin ölçülməsində yumşaq metrədən istifadə olunur.

İzin sıradan çıxmasının qarşısını almaq məqsədilə onun üzərində olan ölçmələr onun səthindən müəyyən məsafədə həyata keçirilir. Ölçmə zamanı tətbiq edilən üsul hadisə yerinə baxış protokolunda qeyd olunur.

Qeyd: Yalın ayaq izinin ölçülməsi.

Yalın ayaq izinin ölçülməsi ayağın ikinci barmaq yastığının orta nöqtəsini birləşdirən düz xəttədən başlanır.

Birinci çalışmada olduğu kimi bu xətt ip vasitəsilə birləşdirilir. Sonra isə izin ümumi uzunluğu ölçülür.

Orta xəttə perpendikulyar olaraq izin eni ölçülür:

1. pəncə; 2. aralıq hissəni ən ensiz yerdən; 3. dabanın ən enli hissəsi.

Əgər əks olunmuş izdə aralıq hissə pəncə və daban hissələrindən ayrılıbsa, onda həmin hissənin uzunluğu ölçülməlidir.

Yalın ayaq izin dərinliyi ayaq barmaqları yastığının, aralıq və daban hissələri mərkəz nöqtələri üzrə ölçülür.

Tapşırıq üzrə hesabat:

1. İz və ayaqqabı üzərində aparılan ölçmələr cədvəldə qeyd olunur və uyğunlaşdırılır.

2. İzin məxsus olduğu ayaqqabının alt hissəsini ölçüb və alınan nəticələr tərtib edilmiş cədvəldə qeyd olunur.

3. Ayaqqabının və ona məxsus izin ölçülərini müqayisə edib iz əmələ gəlmə prosesi aydınlaşdırılır.

4. Ölçmənin nəticələri əsasında izin məxsus olduğu ayaqqabının ölçüsünü müəyyənləşdirmək və ayaqqabı ilə iz arasındakı ölçülərin fərqi müqayisə etmək lazımdır.

Qeyd: Ayaqqabının ölçüsü - bu şərti olaraq ştixmasla ifadə olunan ayaqqabı qəlibinin uzunluğu başa düşülür. Bir ştixmas $3/2$ sm-ə bərabərdir. Ayaqqabı qəlibinin uzunluğu santimetrlə müəyyən etmək üçün onun ölçüsünü $3/2$ sm vurulur. Məsələn, qəlibin ölçüsü 42 sm-dir, onun uzunluğunu müəyyən etmək üçün $42 \times 2 = 84 : 3 = 28$

Yuxarıda göstərilən hesablamayı əksinə apardıqda qəlibin ölçüsünü tapmış oluruq. $28 \times 3 : 2 = 42$

Ayaqqabı altlığının izi qəlibin ölçüsündən böyük olduğundan ayaqqabının ümumi uzunluğunu azaldıb göstərilən hesablamayı həyata keçirmək olar. Ayaqqabının

alt hissəsinin uzunluğu qəlibdən təqribən 1,5-2 sm böyük olur. Bəzi ayaqqabılarda bu fərq az olur.

Tapşırıq № 2.

1. Həcmi izin gips məhlullundan hazırlanmış surətini hazırlamaq.

2. Yerləş zamanı həcmi iz saxlamaq.

Hazırlıq tədbirləri.

a) Gips məhlulunun dağılmasının qarşısını almaq məqsədilə kifayət qədər dərin olmayan izin ətrafında kartonla və ya torpaqla səd hazırlanır;

-maqqaş vasitəsilə izdə olan kənar hissəcikləri təmizləmək, tibb şprisi ilə, su çəkən kağızla və s. ilə izdə olan suyu çəkmək. Qeyd etmək lazımdır ki, izdə olan suyu kənar etməmək də olar. Bu zaman gipsi quru şəkildə (toz halında) izə səpmək lazımdır. Quru gips izdə olan suda həll olunaraq gips kütləsini əmələ gətirəcəkdir;

b) İzin surətini çıxararkən, gips kütləsinin üzərinə qoymaq üçün ağac və məftil karkaslar (çubuqlar) hazırlanır və hazırlanmış karkasın bir ucuna uzunluğu 10-20 sm olan ip düyünlənir və ipin digər ucuna isə zəruri qeydiyyatlar aparmaq üçün ilgəklə düzbucaqlı formada olan birka (karton, kağız) bağlanılır.

Karkasa düyünlənmiş ip gips məhlulunun içərisində qalmalıdır.

v) Gipsin keyfiyyətini yoxlamaq üçün 1,5 yemək qaşığı gipsi bir yemək qaşığı su ilə qarışdırmaq lazımdır. Əgər gips iş üçün yararlıdırsa, alınmış məhlul 15 dəqiqədən sonra bərkiməlidir.

Bu zaman alınmış gips kütləsini barmağımızla basdıqda onun tərkibindən su çıxmır, gips parçası əzilmir, ancaq sınır.

Tökmə üsulu ilə izin surətini çıxardıqda əvvəlcə gips məhlulu hazırlanır. Əgər gips tibbdə işlədilən gipsdirsə, bu zaman bir hissə suya bir hissə gips, əgər texniki gipsdirsə (tikintidə istifadə olunan) bu zaman bir hissə suya 2-1:5 hissə gips qatılır. İnsan ayaq izinin surətini çıxarmaq üçün 0,5 l suya 500-700 qr. gips qatmaq lazımdır. Alınmış məhlul çox qatı olmalıdır. Gips məhlulunu 1-1,5 sm qalınlığında izə tökdükdən sonra üzərinə karkas qoyularaq yenidən nisbən qatı məhlul əlavə edilməlidir.

Məhlulu izə əlavə edərkən, onu ya daban hissədən, ya da ki, pəncənin ön hissəsindən yaxın məsafədən əlavə etmək lazımdır.

3. İzin alınmış surəti 15-20 dəqiqədən sonra (nəm torpaq və ya qar üzərində isə 1-2 saatdan sonra) hər tərəfdən qazıyaraq çıxarmaq lazımdır.

4. Götürülmüş iz üzərindəki kənar hissəciklər təmiz su ilə yuyulmalıdır. Bu zaman izin surətini əl və ya fırça ilə sürtmək olmaz, çünki izdə xüsusi əlamətlər məhv edilə bilər. İzin surətini su ilə doldurulmuş qaba qoymaq daha məqsədəuyğun olardı. Əgər iz həddindən artıq nəm torpaq üzərindədirsə, onda gips tozunu səpmə üsulu ilə götürmək daha məqsədəuyğun olardı.

Qeyd:Ayaqqabı izinin qarışıq üsulla götürülməsi - quru gips və məhlul tətbiq etməklə həcmi ayaqqabı izinin surətinin hazırlanması qaydası.

Hazırlıq tədbirləri 3 sayılı tapşırıqda olduğu kimi yerinə yetirilir.

Bərk torpaq üzərində saxlanmış ayaqqabı izinə gips-qışıq vasitəsilə yumşaq torpaq üzərindəki izə isə cuna və ya zərif parça vasitəsilə sərpələnir. Yarıya qədər gipslə doldurulmuş izin üzərinə ağacdən və ya məftildən hazırlanmış karkaslar qoymaq və ya çay qaşığı ilə gips əlavə

edərək izi ağıza qədər doldurmaq lazımdır. Bundan sonra izə doldurulmuş gips üzərinə cuna və ya zərif parça qoyaraq üstündən su əlavə edilir. Su cuna və ya nazik parça vasitəsilə izin üzərinə səpilir. Alınmış izin qalınlığı 2-2,5 sm-dən çox olmamalıdır.

Bu cür üsul tətbiq edilərək gips kütləsinin qurudulması bəzən iki saata qədər davam edir. Bu üsul qar üzərində saxlanılmış ayaq izinin götürülməsində də istifadə olunur.

Qeyd: Əvvəlcədən izi bərkitməklə həcmi ayaq izinin gips məhlulundan sürətinin hazırlanması qaydası.

Yumşaq torpaq üzərində (məsələn, qum, gil, palçıq və s.) ayaq izlərini götürməmişdən əvvəl onları bərkitmək lazımdır. Bu məqsədlə 6%-li perxlorinin asetondakı məhlulundan istifadə edilir. Həmin məhlul rezin başlığı olan çiləyici (pulverizator) vasitəsilə 40-50 sm məsafədən çilənir.

Bu əməliyyatı pipetka vasitəsilə də yerinə yetirmək olar. İzin xarab edilməməsi üçün məhlulu çilyəcidən narın şəkildə, yəni qatı duman şəklinə çiləmək, lazımdır. Məhlul damcılarını izə yuxarıdan çiləməklə tökülməlidir ki, çiləyicinin ağzından çıxan hava axını izi yararsız hala salmasın.

İzin bərkitilməsi üçün aşağıdakı həlledicilər istifadə olunur.

A. Su, kerosin, 20%-li qənd məhlulu (bir stəkan suya iki xörək qaşığı qənd tozu və ya dörd tikə qənd tökmək lazımdır.

B. Həlledicilər.

a) kanifol - 5 qr. aseton - 100 ml.

b) selliloid - 2,5 qr. aseton - 100 ml.

v) selliloid - 6 qr. spirt - 100 ml.

q) perxlorvinil - 6,8 qr. aseton - 100 ml.

Yumşaq torpaq üzərindəki iz möhkəmlən-dirildikdən sonra onun üzərinə çox qatı olmayan (2 hissə suya 1 hissə gips) gips məhlulu nazik təbəqə şəklində tökülməlidir. Gips məhlulu bərkidildikdən sonra karkas qoyub yenidən normal qatılığı olan gips məhlulu əlavə edilir.

İzin məxsus olduğu ayaqqabının alt hissəsinin fərdi əlamətlərini müəyyənləşdirmək.

Tapşırıqın yerinə yetirilməsində ayaqqabı və onun gips məhlulundan hazırlanan surətindən istifadə olunur. Əvvəlcə ayaqqabının alt hissəsi tədqiq olunaraq onun ümumi quruluşu iri və xırda relyeflər müəyyən olunur. Xırda relyeflərin öyrənilməsində əsas məqsəd ancaq həmin ayaqqabıya məxsus fərdi əlamətləri müəyyən etməkdən ibarətdir.

Bundan sonra ayaqqabı izinin gips məhlulundan hazırlanmış surəti tədqiq olunur. Tədqiqat zamanı izin surətinin ümumi quruluşu və izin alt hissəsində olan xırda relyeflər müəyyən edilərək ayaqqabının alt hissəsində müəyyən edilən kiçik relyeflərlə müqayisə olunur.

Tapşırıq üzrə hesabat:

1. Gips məhlulundan hazırlanmış izin surətini müəllimə təqdim etmək.

2. Tapşırıqın israsının nəticələri barədə aşağıdakıları dəftərə qeyd etmək.

-izin ətrafına səd necə çəkilib;

-karkas hansı materialadan hazırlanıb;

-izin təmizlənməsi üçün hansı tədbirlər görüldü;

-gips məhlulunun bərkidilmə vaxtı;

-ayaqqabı izində müəyyən edimiş ümumi və xüsusi əlamətlər.

Tapşırıq № 3.

İz yolunu və ayaqqabı izinin hadisə yerinə baxış protokolunun fraqmenti şəklində qeyd edilməsi qaydaları:

1. İz yolunun və ya ayaq izinin yerləşdiyi yer (burada iz yolunda daha aydın görünən ayaq izini baxış üçün götürmək olar).
2. Üzərindəki iz saxlanılan obyekt və onun xüsusiyyətləri.
3. İzin istiqaməti və forması (forma pəncənin ön kəsiyinə əsasən qeyd olunur).
4. İzin ölçüsü - ümumi uzunluğu, pəncə, aralıq hissəsi və dabanın uzunluğu və eni (aralıq hissənin ən ensiz məsafəsi) götürülür. Əgər iz yoludursa, onda sağ və sol addım məsafələri, addımın eni və pəncənin dönmə bucağı göstərilir.
5. Ayaqqabı izinin alt hissəsindəki relyeflərin xüsusiyyətləri.
6. Xüsusi əlamətlər.
7. Ayaqqabı izinin götürülməsi üsulu.
8. İzin şəklinin çəkilməsi üsulu və metodu.
9. İzin qablaşdırılma üsulu.

Təcrübə məşğələsi 6/2 üzrə hesabat:

Təcrübə məşğələsi başa çatdıqdan sonra sonra kursantlar aşağıdakı materialları təqdim etməlidirlər:

1. Müvafiq ölçmələri göstərməklə İz yolunun və ayaqqabı izinin sxemi .
2. Ayaqqabı izinin gips məhlulundan hazırlanmış surəti.
3. İz yoluna və ayaqqabı izinə baxış protokolu. Təcrübə məşğələsinin sonunda müəllim buraxılan səhvləri kursantların nəzərinə çatdırır və onların aradan qaldırılması üzrə tövsiyələr verir.

TƏCRÜBƏ MƏŞĞƏLƏ № 5/ 3.

Sındırma alət və vasitələri izlərinin aşkar edilməsi, qeyd olunması və götürülməsi qaydaları.

Məşğələnin məzmunu: müxtəlif obyektlərdə sındırma alət və vasitələri izlərinin, sındırma alətlərinin, qıfıl və onların mexanizmlərinin, müxtəlif növ plombların kriminalistik tədqiqi.

Məşğələnin keçirildiyi yer: kriminalistika kabinetini, kriminalistika təlim meydançası.

Məşğələyə ayrılmış vaxt: 90 dəq.

Məşğələnin maddi-texniki təminatı:

a) didaktik materiallar:

-«Kriminalistik texnika» dərs vəsaiti. Bakı 2007

-A.M.Mahmudov, Ş.Ş.Abdurahmanov, Ə.Ə.Allahverdiyev, R.M. İsaqov «Hadisə yerinə baxış». Tədris metodik vəsait. Bakı, 2009.

-Справочник следователя «Осмотр места происшествия». Москва, 1982.

-«Криминалистическая экспертиза» 1 выпуск.М, 1968.

-М.И.Русаков «Следы преступления». Омск, 1988.

b) obyektlər: müxtəlif predmetlərdə saxlanmış sındırma alət və vasitələri izləri.

-sındırma alətləri və vasitələri.

-müxtəlif növ və quruluşa malik qıfıllar və plomblar.

v) texniki kriminalistik vasitələr: zərrəbinlər, miqyas xətkəşlər, polimer kütlələr və s..

Məşğələnin keçirilməsinin və tədris vaxtının təqribi bölgüsü:

1. Müəllimin ön sözü və sərbəst hazırlıq saatlarında kursantların yerinə yetirdikləri tapşırıqların təhlil -10 dəq

2. Sındırma alət və vasitələri izlərinin kriminalistik tədqiqi -15 dəq.

3. Sındırma alət və vasitələri izlərinin götürülməsi və alətin müəyyən edilməsi -20 dəq.

4. Sındırma alət və vasitələri, onlara məxsus izlərə baxış protokolunun tərtib edilməsi - 20 dəq.

5. Qıfılın (plombun) kriminalistik tədqiqi və baxış protokolunun tərtib edilməsi - 20 dəq.

6. Məşğələyə yekun - 5 dəq.

Cəmi: - 90 dəq.

Məşğələnin gedişatı:

Ön sözündə müəllim sındırma alət və vasitələri izlərinin cinayətlərin açılmasında və araşdırılmasında əhəmiyyətini qeyd edir.

Bundan başqa sındırma izlərinə əsasən cinayət törədən şəxs tərəfindən tətbiq edilən sındırma alət və vasitələrinin xüsusiyyətlərini, növünü, axtarılan alətlərin dairəsini, həmçinin səhnələşdirilmiş cinayətləri də müəyyən etmək mümkündür.

Təcrübə məşğələnin ikinci mərhələsində kursantlar işçi qruplara bölünərək yerlərini dəyişdirməklə təqdim olunan sındırma alətlərinə məxsus izləri ardıcılıqla tədqiq edir və onlarda fərdi xüsusiyyətləri müəyyənləşdirib, ölçülərini göstərməklə sxemini dəftərlərdə qeyd edir və onların protokol fraqmentini tərtib edirlər(tapşırıq 1).

Üçüncü mərhələdə tədqiq olunmuş izlərin surətləri polimer kütlələr vasitəsi ilə götürülərək qablaşdırılır və üzərində lazımı qeydlər aparılır. Bu tədbirlər həyata keçirildikdən sonra həmin izlər əsasında sındırma alətlərinin növünü, təyinatını müəyyən etməyə çalışırlar(tapşırıq 4).

Məşğələnin sonrakı mərhələlərində isə kursantlar təqdim edilmiş qıfıl (plomb), sındırma alət və vasitələrinə baxış keçirir, onların quruluşunu, konstruktiv

xüsusiyyətlərini, qıfıllarda olan sındırma izlərini və cinayət işi üçün əhəmiyyət kəsb edən başqa əlamətlərini müəyyən edərək onların baxış protokolunu tərtib edirlər.

Tapşırıq № 1.

Sındırma alətlərin formaları çox müxtəlifdir. Bununla belə bu alətlərə qoyulmuş bəzi statik və dinamik izlər, həmçinin onların saxladıqları əksər də forma və ölçücə çox müxtəlif olurlar. Kursantlar həmin izləri tədqiq edir, onları ölçür və protokol fraqmenti şəklində təsvir edirlər.

Sındırma aləti izlərinin təsvir edilməsində aşağıdakı əlamətlər əks olunmalıdır:

a. İzin növü, dərinliyi, materialın üst səthinin pozulması, həmçinin qarışıq növ izlərin olması.

b. Sındırma aləti izlərinin xarici formasının konturu (sadə, həndəsi xəttlərə və fiqurlara müvafiq olaraq).

v. Xarici quruluşunun vəziyyəti: təmiz, parçalanmış, çatların olması, dağılmış izin sərhəddi və s.

q. İzlərin xüsusiyyətləri -dərinliyi, çıxıntılıların olması, əgər iz həcmidirsə, onda oturacağı və divarların vəziyyəti və s.

Dərinliyi olan izlər ən dərin yerdən, alt hissəsi hamar quruluşa malik olan izlər ümumi və alt hissəsi maili olan izlərdə relyefin aşağı və yuxarı nöqtələri ölçülür.

Tapşırıq üzrə hesabat:

Sındırma alət və vasitələrini baxış protokolunun fraqmenti şəklində təsvir edib və ölçüləri göstərməklə sxemi və fraqmenti müəllimə təqdim etmək.

Tapşırıq № 2.

Məşqələnin əvvəlində üzərində müxtəlif formaya malik olan sındırma alətlərinə məxsus izlər olan əşyalar kursantlarə təqdim olunur.

İlk növbədə sındırma izinin istiqamətləndirici, icmal (məsələn, iz divar üzərindədirsə) və millimetrik xətkəşlə müfəssəl (məsələn, izin özü və onun ayrı-ayrı hissələri) fotosəkil çəkilir. Ondan sonra sındırma aləti izi ölçülür və müvafiq qaydada hadisə yerinə baxış protokolunda qeyd olunur.

Sındırma alət və vasitələri izlərinin hadisə yerinə baxış protokolunun fraqmenti şəklində qeyd edilməsinin kriminalistik qaydaları:

- üzərində iz saxlanılan predmetin adı;
- predmetin materialı (ağac, dəmir, kərpic və s.);
- izin növü (sıxma, kəsici, mişarlanma);
- izin forması (dairəvi, oval, kvadrat və s.);
- izin ölçüsü (uzunluğu, eni, dərinliyi);
- izin yerləşməsi (iki dəyişilməz orientirə, obyektə münasibətdə);
- izin xarakterik xüsusiyyətləri, həmçinin izdə kənar hissəciklərin olması;
- aşkar edilmiş sındırma alətinin adı, forması, ölçüsü və digər xüsusiyyətləri;
- onun hazırlandığı material;
- izlərin götürülməsi və qablaşdırılması qaydaları;
- qablaşdırıldıqdan sonra üzərində aparılan qeydlər.

Əgər izi predmetlə və ya onun bir hissəsilə birlikdə götürmək qeyri-mümkündürsə, bu zaman həcmi izlərin surətini çıxarmaq lazımdır. Sındırma izləri müxtəlif kütlələr vasitəsilə götürülür.

1. Plastilin vasitəsilə sındırma alət və vasitələri izlərin götürülməsi qaydaları:

- ovucun içərisində plastilini yumşaltmaq;
- hamar səth almaq üçün yumşaldılmış plastilin azca su ilə isladılmış şüşə üzərinə basmaq;

-plastilini izin üzərinə basmazdan əvvəl izə aşağıdakı maddələrdən birini əlavə etmək lazımdır;

-izə vazelin yağı sürtmək; izə qrafit tozu və ya kartof kraxmalı səpmək;

-plastilinin hamar səthini izin üzərinə qoyub üstədən basmaq və plastilini izdən çıxarmaq lazımdır.

Lakin qeyd etmək lazımdır ki, ağac üzərində olan sındırma alət və vasitələri izlərinə vazelin yağı sürtmək olmaz. Bu izin xarab olmasına səbəb ola bilər. Plastilin vasitəsilə götürülmüş izi uzun müddət saxlamaq lazım gələrsə, onu gipsin üzərinə köçürmək olar.

2. Silikonlu «K» pastası vasitəsilə sındırma alət və vasitəsi izin əvvəl «K» pastasının tərkibinə üzərində iz aşkar olunan predmetin rəngindən asılı olaraq ağ rəngli (sink oksidi), qara rəngli (his), yaxud yaşıl rəngli (xrom oksidi) tamamlayıcı əlavə edilir. «K» pastası vasitəsilə izi aşağıdakı qaydada götürmək lazımdır.

a) Pastanın tərkibinə 25-35% tamamlayıcı əlavə edərək alınmış məhlulu qarışdırmaq lazımdır.

b) Alınmış məhlulun üzərinə 8-10% 18 №-li katalizator əlavə edərək yenidən qarışdırılır.

v) Məhlul 20-30 dəqiqə polimerləşdikdən sonra alınmış kütlənin kənarlarını ülgüc və ya bıçaqla kəsərək onu yüngülcə silkələyib ehtiyatla izdən çıxarmaq lazımdır.

Sındırma alət və vasitələrinin izlərini götürmək üçün stomotologiyada istifadə edilən plastik maddə olan stensdən də istifadə edilir.

Bu aşağıdakı qaydada tətbiq olunur:

-stensi 80-90 dərəcəyə qədər qızdırılmış suyun içərisinə salmaq;

-2-3 dəqiqədən sonra sudan çıxarıb ovucun içərisində yumşaltmaq;

- alınmış kütlənin iz götürən hissəsini hamarlamaq;
- hamar səthi izin üzərinə qoyaraq üstədən sıxmaq;
- iki dəqiqədən sonra kütləni izdən çıxarmaq lazımdır.

Sındırma alət və vasitələri izlərini götürmək üçün parafin və stearindən də istifadə edilir;

-parafin və ya stearini ağ cunaya bükərək isti suyun içərisinə salıb 1-2 dəqiqə saxlamaq;

-yumşalmış kütləni sudan çıxararaq onun üzərində olan suyu pambıq vasitəsilə kənar etmək və ovucun içərisində əzib yumşaltmaq;

-yumşaq kütləni şüşənin üzərində hamarlamaq;

-kütlənin hamarlanmış tərəfini izin üzərinə qoyaraq üstədən sıxmaq və 1-2 dəqiqədən sonra izdən ayırmaq lazımdır.

İz götürülmüş maddəni təmiz kağıza bükərək içərisi yumşaq materialla örtülmüş qutuya qablaşdırmaq və qutunun üzərində izin növü, onun aşkar edildiyi yer, götürülmə vaxtı göstərilməli, sonra isə müstətiqin və hal şahidlərinin imzası ilə təsdiq edilib möhürlənməlidir.

Sındırma alət və vasitələri izlərini götürmək üçün spelastdan da istifadə edilir.

Spelast bənövşəyi rəngli pastadır və stomatologiyada istifadə olunur.

Spelast vasitəsilə sındırma alət və vasitələri izləri aşağıdakı qaydada götürülür:

-pastanın tərkibinə 4-5% 1 №-li katalizator əlavə etməklə alınmış kütləni qarışdırmaq;

-sonra 3-4% №-li katalizator əlavə edərək 1,5 ərzində qarışdırmaq;

-alınmış məhlulu izin üzərinə tökmək.

Şəraitdən asılı olaraq sadalanan üsullardan mümkün olanı tətbiq etmək lazımdır.

Tapşırıq üzrə hesabat:

1. Göstərilən üsullarla sındırma alət və vasitələri izlərinin surətini hazırlayıb müəllimə təqdim etmək.
2. Çalışmanın yerinə yetirilməsinin mahiyyətini, ardıcılığını, istifadə edilən kimyəvi tərkibli maddələr haqqında məlumatları kursantlar öz təcrübə dəftərlərində qeyd etməli və müəllimə təqdim etməlidirlər.

Tapşırıq № 3.

Daxili və asma qıfılların kriminalistik tədqiqi.

Qıfıllara baxış keçirərkən aşağıdakılar müəyyən olunmalıdır:

daxili qıfıllar:

-qıfıl dilinin vəziyyəti (üzərində sıxma alətinə məxsus izlər varmı);

-açar yuvasının vəziyyəti (həmçinin asma qıfıllar üçün);

-qıfıl qutusunun üzərində olan zədələr;

-qıfıl qövsünün vəziyyəti;

-qıfılda kənar hissəciklərin olması (sındırma alət və vasitələrə məxsus).

Tapşırıq üzrə hesabat:

Qıfılın kriminalistik tədqiqinin gedişatı və nəticələri barədə qeydlər apararaq, protokol fraqmentini tərtib etmək.

Tapşırıq № 4.

İzlərin hansı növ sındırma alət və vasitələr tərəfindən saxlanmasını müəyyən etmək.

Üzərində sındırma alət və vasitələri izləri olan müxtəlif tərkibli materiallardan ibarət obyektlər kursantlara paylanılır.

Kursantlar təqdim edilmiş obyektlər üzərində olan izlərdə müəyyən edilmiş ümumi və xüsusi əlamətlərə görə həmin izlərin hansı növ alətə aid olmasını təyin edirlər.

Bu suala cavab isə kursantlar tərəfindən əldə olunan məlumatların həcmindən asılıdır.

Məsələn, birinci qrup məlumatlara aşağıdakı əlamətlər aid ola bilər: iz iskanının kəsən hissəsinin çıxıntılı tərəfinə məxsus ola bilər:

A) izdə ülgüc hissəsinin uzunluğu 1,6 sm məsafədə əks olunub, izdə olan tünd qəhvəyi rəngli hissəciklərin olması, həmin hissəsinin paslı olmasını göstərir.

İkinci qrup əlamətlərə aşağıdakılar aiddir:

B) iz, detalın uzunluğu 2 sm olan predmetə məxsusdur.

Təcrübə məşğələsi 6/3 üzrə hesabat:

-sındırma izlərinə baxış protokolu;

-sındırma alət və vasitələrinə baxış protokolu;

-sındırma alət və vasitələri izlərinin müxtəlif kütlələrdən hazırlanmış surətləri;

-qıfılın (plombun) baxış protokolu.

Mövzu № 6. Kriminalistik silahşünaslıq

Vaxt-8 saat

Mühazirə -2 saat

Seminar -2 saat

Təcrübə – 4 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Kriminalistik silahşünaslığın anlayışı, sistemi və obyektləri.
2. Kriminalistik ballistikanın anlayışı və obyektləri.
3. Partlayıcı qurğuların və maddələrin kriminalistik tədqiqatı. Partlayıcı qurğuların növləri.
4. Soyuq silahın və soyuq atıcı silahın anlayışı. Soyuq silahın əsas əlamətləri və təsnifatı.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Kriminalistik silahşünaslığın anlayışı və sistemi və obyektləri ilə bağlı sualın iki kursant tərəfindən cavablandırılması kifayət olardı.

Kriminalistik ballistikanın anlayışı , elmi əsasları, obyektləri, istintaq, ekspert və məhkəmə təcrübəsində onun əhəmiyyəti, odlu silahların kriminalistik anlayışı və təsnifatı, silahın doldurulmasında və atəş zamanı giliz, güllə, mərmə, kartec üzərində izlərin yaranma mexanizmi, hadisə yerində odlu silahla davranış qaydaları ,atəş izləri ,ballistik obyektlərin aşkar edilməsi,qeyd olunması götürülməsi və qablaşdırılması qaydaları sualının müzakirəsinə üç kursant cəlb olunmalıdır.

Partlayıcı qurğuların və partlayıcı maddələrin kriminalistik tədqiqatı və növləri, partlayış izləri, partlayış

yerinə baxışla bağlı olan sualın cavablandırılmasına azı iki kursantın cəlb olunması məqsədəuyğun olardı.

Soyuq silahların və soyuq atıcı silahların anlayışı, onların əsas əlamətləri, təsnifatı, soyuq atıcı silahların həmçinin üzərində soyuq silahın tətbiqi izləri olan obyektlərin kriminalistik tədqiqatı kimi məsələlər iki kursant tərəfindən müzakirə olunmalıdır.

Yoxlama sualları:

- 1.Kriminalistik silahşünaslığın anlayışı və sistemi.
- 2.Kriminalistik ballistikanın anlayışı və onun elmi əsasları.
- 3.Ballistikanın obyektləri.
- 4.Odlu silahların kriminalistik anlayışı və təsnifatı.
- 5.Silahın doldurulmasında və atəş zamanı giliz, güllə, mərmə, kartec üzərində izlərin yaranma mexanizmi.
6. Odlu silaha, patronlara və onların elementlərinə, zədələnmiş maneələrə, atəş izlərinə baxışın kriminalistik qaydaları.
- 7.Partlayıcı qurğuların və partlayıcı maddələrin kriminalistik tədqiqatı.
- 8.Partlayıcı qurğuların təsnifatı.
- 9.Soyuq silahların və soyuq atıcı silahların anlayışı.
- 10.Soyuq silahların təsnifatı

Referat:

- 1.Soyuq silahların kriminalistik tədqiqi.
- 2.Partlayıcı qurğuların və partlayıcı maddələrin kriminalistik tədqiqi.

Əsas ədəbiyyat:

- 1.Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999,səh.184-232.
- 2.Kriminalistik texnika. Bakı, 2016, səh. 113-166.

3.Kriminalistik texnika. Bakı, 2006, səh. 167-211.

4.Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı, 2007,səh. 142-163.

5.Судебная баллистика и судебная баллистическая экспертиза. Учебник .под ред. А.Г.Егорова. Саратов.1998.

6.Холодное и метателное оружие: Учебник под ред.А.Г.Егорова. Саратов.2000.

7.Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред.А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».

8.Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред. А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».

Əlavə ədəbiyyat:

1. Взрывные устройства промышленного изготовления и их криминалистическое исследование. Учебное пособие. М.,1991.
2. Дилдин Я.М. и др. «Взрывы и обнаружение взрывных устройств (вопросы организаций и методики работы)». Методические рекомендации. М., 1991.
3. Лученок Н.Н. «К вопросу о понятии и классификации огнестрельного оружия «Уголовно-процессуальные и криминалистические проблемы борьбы с преступностью в современной условиях». Орел, 1998.
4. Криминалистическое исследование огнестрельное оружия. (Методические пособия для экспертов, следователей и судей). М.,1987.
5. Подшибэкин А.С. Холодное оружие. Криминалистическое учение. Москва, Инфор., 1997.
6. Плескачевский В.М. Оружие в криминалистике: понятие в классификация. Москва, «НИПКУ Восход». 1999.

MÖVZU 6. «KRİMALİSTİK SİLAHŞUNASLIQ».

(təcrübə)

Məşğələnin məqsədi:

Didaktik - kriminalistik ballistikanın əsasları və onun cinayətin açılmasında, istintaqında əhəmiyyəti haqqında kursantların aldıkları nəzəri bilikləri genişləndirmək və möhkəmləndirmək.

Kursantlardə silahların, döyüş sursatlarının, atəş və partlayış izlərinin aşkar edilməsi, qeyd olunması və götürülməsində kriminalistik vərdişlərin formalaşdırılması.

Metodik - kursantlardə kriminalistik silahşünaslıq üzrə bilik və bacarıqların səviyyəsinin yoxlanılması.

Tərbiyəvi - öz şəxsi kriminalistik iş bacarığı nümunəsində hadisə yerində aşkar edilmiş silahların, döyüş sursatlarının, atəş və partlayış izlərinin effektiv tədqiqinin imkanlarının nümayiş etdirilməsi.

Məşğələlərin ardıcılığı:

Məşğələ № 1. «Atılmış giliz və güllələrin kriminalistik tədqiqi ».

Məşğələ №2. «Atəş izlərinin (zədələrinin) kriminalistik tədqiqi».

Məşğələnin keçirilməsi metodları:

-odlu silahlarla kriminalistik davranışın taktikası və texnologiyası, giliz və güllə üzərində, müxtəlif predmetlər üzərində atəş izlərinin əmələ gəlmə mexanizmi haqqında ədəbiyyat və didaktik materialları öyrənmək;

-tapşırıqların fərdi, müstəqil şəkildə yerinə yetirilməsi;

-təcrübə dərsləri üçün verilmiş tapşırıqların yerinə yetirilməsi.

Məşğələdə müzakirə olunan yoxlama sualları:

1. Odlu silahların, döyüş ləvazimatlarının və onların tətbiqi izlərinin anlayışı və əhəmiyyəti?

2. Hadisə yerində odlu silahların, onların tətbiqi izlərinin aşkar edilməsi, qeyd edilməsi, götürülməsi qaydaları?
3. Yivli odlu silahların lülə kanalının divarlarının mikrorelyefinin dəyişməsinə təsir göstərən amillər hansılardır və bu silahdan atılmış güllənin eyniləşdirilməsində hansı imkanlar yaradır?
4. Atılmış giliz üzərində silahın mexanizm və hissələrinin qoyduğu hansı izlərdən silahın qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsində və eyniləşdirilməsində istifadə edilir?
5. Müxtəlif predmetlərin üzərində atəş zədələrinin (dəlib keçən, kor güllə yarası və s.) əmələ gəlmə mexanizmi necədir?
6. Atəş zədələrinin (izlərinin) hansı əlamətlərinə əsasən bu atəşin açıldığı silah növünü müəyyən etmək mümkündür?
7. Obyekt üzərində qalan atəş izlərinə görə atəşin hansı istiqamətdən açıldığını və ardıcılığını necə müəyyən etmək olar?

TƏCRÜBƏ MƏŞĞƏLƏSİ №6/1.

Məşğələnin məzmunu:

Atılmış giliz və güllələrin kriminalistik tədqiqi ilə bağlı kursantlarə zəruri vərdişləri aşılamaq.

Məşğələnin keçirildiyi yer: kriminalistika kabineti, kriminalistika sınaq meydançası.

Məşğələyə ayrılmış vaxt: -90 dəq.

Məşğələnin maddi-texniki təminatı:

a) Didaktik materiallar:

-Kriminalistik texnika. Bakı, 2006,8-ci fəsil.

- Mahmudov A.M., Abdurahmanov Ş.Ş., Allahverdiyev Ə.Ə., İsaqov R.M. Hadisə yerinə baxış. Tədris metodik vəsait . Bakı, 2009.

-А.Б.Жук «Стрелковое оружие». Москва, 1992.

-«Осмотр места происшествия». Москва, 1982.

-В.С.Аханов, Д.И.Мирский «Руководство по криминалистической технике». Москва, 1975.

b) Obyektlər: odlu silah ləvazimatlarının kolleksiyası, atılmış giliz və güllələr, üzərində atəş izi olan müxtəlif əşyalar (taxta, dəmir, şüşə parçası, köynək və s.).

v) Texniki-kriminalistik vasitələr:

ştanqensirkullar, kriminalistik xətkəş, mikroskop MBS və 7 dəfə böyüdən zərrəbinlər.

Məşğələnin təşkili:

-tövsiyə olunan ədəbiyyatların kursantların nəzərinə çatdırılması;

-qrup və fərdi məsləhətlərin keçirilməsi;

-lazımi, əyani vəsiətlərin alınması üçün kabinet rəisinə sifarişin verilməsi;

-texniki-kriminalistik vasitələrin vəziyyətinin və materialların dərəcə yararlılığının yoxlanılması;

-tapşırıqların icrasında zəruri hərəkətlərin nümayiş etdirilməsi ;

-kursantların işçi qruplara bölüşdürülməsi.

Məşğələnin keçirilməsinin və tədris vaxtının təxmini bölgüsü:

1. Müəllimin giriş sözü və sərbəst hazırlıq saatlarında kursantların yerinə yetirdikləri tapşırıqların təhlili -10 dəq.

2. Güllə və gilizlər üzərində silahın mexanizm və hissələrinin izlərini müəyyən etmək -15 dəq.

3. Atılmış giliz və güllələrin kriminalistik tədqiqi -30 dəq.

4. Atılmış giliz və güllələrin təsvir edilməsi (hadisə yerinə baxış protokolunun fraqmenti formasında tərtib edilməsi)

- 25 dəq.

5. Məşğələnin yekunu - 10dəq.

Cəmi: - 90dəq.

Məşğələnin gedişatı:

1-ci mərhələ: müəllim özünün giriş sözündə hadisə yerində atılmış giliz və güllələrin aşkar edilməsi, baxışı, qeyd edilməsi və götürülməsinin cinayət hadisəsi mexanizminin aydınlaşdırılması prosesində əhəmiyyətini izah edir. Sonra sərbəst hazırlıq saatlarında yerinə yetirilən tapşırıqların icrasını yoxlayır və nəticələri qısa təhlil edir.

2-ci mərhələ: təqdim olunmuş giliz və güllə üzərində odlu silahın mexanizm və hissələrinin izlərini müəyyən edib və izəmələ gətirən detal və hissələrinin , onların yaratdıqları izlərin formasını, ölçülərini və digər xüsusiyyətlərini dəftərdə qeyd etmək . (tapşırıq 1)

3-cü mərhələ: kursantların hər birinə müxtəlif forma və çaplı silahlardan atılmış giliz nümunələri paylanılır. Bundan sonra atılmış gilizlərin kriminalistik tədqiqi, qeyd edilməsi, götürülməsi qaydaları işlənir. Kursantlar zərrəbinin köməyi ilə hər bir gilizi tədqiq edir, onun üzərində silah mexanizm və detallarına məxsus izləri müəyyən edir, onun formasını, ölçülərini (ştanqenpərgar vasitəsi ilə) və tədqiqatın digər nəticələrinin təcrübə dəftərlərində qeyd edirlər.(tapşırıq 2)

4-cü mərhələ: kursantlar təqdim olunmuş giliz və güllələrin protokol fraqmentini tərtib edirlər. Fraqmentin əsasını atılmış giliz və güllələrin kriminalistik tədqiqi zamanı kursantların təcrübə dəftərlərində apardıqları qeydlər təşkil edir.

Baxış protokoluna kriminalistik qaydalara riayət edilməklə qablaşdırılmış atılmış giliz və güllələr əlavə edilir.

5-ci mərhələ:məşğələnin yekunu və kursant-lərin təcrübə işlərinin nəticələrinin qiymətləndirilməsi

Hesabat forması:

-giliz və gülləyə baxış protokolunun fraqmenti;

-silahın qrup mənsubiyyətini müəyyən etməyə imkan verən giliz və güllə üzərindəki əlamətlər;

Tapşırıq № 1.

Atəş zamanı giliz üzərində izlərin əmələ gəlmə mexanizmini müəyyən etmək.

Giliz üzərində silahın hissə və mexanizmlərinin izlərinin əmələgəlmə mexanizmini izah etmək .

Hər bir kursant təqdim edilmiş giliz üzərində silahın hissə və mexanizmlərinin izlərini (vurucu milin, tullayıcının, əksedicişinin, sandığın dodaqlarının və s.) müəyyən etməlidir

Tapşırıq üzrə hesabat:

Silahın hissə və mexanizmi, giliz üzərində qoyulmuş izlərin əmələgəlmə mexanizmi haqqında şifahi məruzə.

Tapşırıq № 2

Atılmış gilizlərə baxış. İki növ gilizə («TT» və «MT» tapancasından və zərurət yarandıqda digər növ silahlardan) baxış keçirib təsvir etmək lazımdır.

Gilizi aşağıdakı parametrlər üzrə ölçmək zəruridir: uzunluğu, oturacağı (papaqcığı), silindrik və ön kəsiyinin xarici və daxili diametri.

Gilizin təsvir olunmasına aşağıdakı məlumatlar daxil edilməlidir:

A-ancaq giliz haqqında;

B-giliz üzərində olan izlər haqqında (ilk növbədə atəş zamanı yaranması ehtimal olunan izlər).

A - ancaq giliz haqqında:

1. Gilizin ümumi forması (silindrik, konusvari, butilkavari və s.).

- oturacağı (papaqcığı) kənarlarının gilizin gövdəsindən xaricə çıxması və ya papaqcıq və gövdə arasında həlgəvari dərinləşmə (dairəvi oyuc).

- qaşqa (tullayıcı və əksedicinin qarmağının ilişməsi üçün) olması.

2.Oturacaqda (papaqcıqda) pistonun (kapsulun) olması.

3. Gilizin ölçüləri (daha dəqiq).

4.Gilizin materialı (gövdə və kapsul ayrılıqda göstərilir), rəngi.

5. Oturacaqda marka - izahedici işarələr (ərəb və rim işarələrinin, damğaların dəqiq təsvir olunması).

6.Güllənin gilizə bərkitmə üsulunun əlamətləri.

7.Gilizin defektləri: qatlar, şişlər, şişmələr, batıqlar (onların təqribi forması, ölçüsü, yerləşdiyi yer).

8.Gilizin səthinin vəziyyəti kələ-kötür, hamar, parıltılı, korroziyaya uğramış və s.

B - giliz üzərində izlər haqqında:

İlk növbədə silahın mexanizmi və hissələrinin qoyduğu izlər təsvir edilməlidir.

Hər bir halda protokolda piston üzərində izin olub-olmaması (vurucu milin izi, onun forması - dairəvi, armudvari və s.) göstərilir.

Odlu silahın digər hissə və mexanizmlərinin üzərinə gəldikdə isə, onların aşkar edilməsi və təsvir olunması nisbətən çətindir. Onlar haqqında ümumi qeydlər aparılır, məsələn; gilizin silindrik hissəsinin mərkəzində uzunluğu 3 mm olan paralel cızıq izləri və ya gilizin açıq hissəsində 7 mm olan uzunluğu 12 mm olan qövsvari batıq iz müşahidə olunur.

1. Giliz üzərində olan digər izlər - kənar çirklənmə, maddə, nazik təbəqə izlərini təsvir etmək. Əgər gilizin daxilində xırda yanmamış barıt mikrohissəcikləri müəyyən edilmişdirsə, onların təsvir edilməsi də zəruridir. Həmçinin, barıtın iyi haqqında məlumatlar (tüstülü barıt, kükürlü qaz

iyi, tüstüsüz barıt - kəmşirin iyi) da protokolda öz əksini tapmalıdır.

2. Yanakı çaxmaq vurucusu olan sistemli silahdan atılmış gilizin tədqiqi və təsvir olunması (TOS 5,6 mm çaplı beşatılan tüfəngdən atılmış giliz). Təsvir zamanı aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

-giliz ayrıca pistonla malik deyil, bu funksiyanı bütövlükdə papaqcıq yerinə yetirir;

-papaqcığın kənarında yerləşən vurucu milinin dördbucaqlı formasında izi aydın müşahidə olunur;

-həmçinin papaqcığın kənarında əksedicinin izi aydın müşahidə olunur.

3. Hamarlüləli ov silahının gilizinə baxışın keçirilməsi və təsvir edilməsi.

Baxışı və təsvir etmə üçün iki növ metal (karton və ya plastmas) giliz təqdim edilir. Əgər giliz kartondandırsa, onda kartonun boru və metal oturaçağının rəngi üzərindəki yazı (damğalar) ayrıca göstərilir. Gilizin uzunluğu xarici diametrləri qeyd edilməlidir.

Gilizin üzərində olan çatlar yanıqlar (karton gilizlərdə), batıqlar, karton borunun laylara ayrılması, kapsulun gilizin oturaçağına münasibətdə yerləşməsi (eyni səviyyədə dərin və ya səthi olması) və s. qeyd edilir.

Tapşırıq üzrə hesabat:

Hadisə yerinə baxış protokolunun fraqmenti formasında gilizə baxışın nəticələri haqqında qeydləri müəllimə təqdim etmək.

Bəzi odlu silahların patronlarının gilizləri haqqında məlumatlar.

Cədvəl. Yivli silahlar.

Silahın modeli	Silahın çapı	Gilizin forması	ölçüləri (mm)		
			uzunluğu	Oturaca-ğın çapı	korpusun çapı
Revolver (naqan)	7,62	silindrik	38,35-38,66	9,85-9,88	
Tapança:	7,62	butulkavari	24,45-24,7	9,8-9,95	9,8-9,95
TT					
PM	9,00	silindrik	17,75-18,1	9,9-9,83	9,83-9,95
Tüfəng: (Toz)	5,60	silindrik	15,4-15,6	7,10	5,7-5,75

Cədvəl. Hamarlüləli (yivsiz) ov silahları.

Metal gilizlər.

Silahın çapı		Gilizin xarici diametrləri			Gilizin kəşiyinin daxili diametri
şərti işarə	mm-lə	giliz çıxıntısı	giliz borucuğu	gilizin önkəşiyi	
12	18,40	22,45	22,60	20,20	19,70-19,30
16	16,80	20,65	18,85	18,55	18,05-17,65
20	15,80	19,40	17,70	17,35	18,05-16,45
24	14,70	18,35	16,75	16,45	15,95-15,55
28	13,90	17,40	15,85	15,55	15,05-14,65
32	12,10	15,75	13,55	13,30	12,80-12,40

Cədvəl. Karton (plastmas) gilizlər.

Silahın çapı		Gilizin xarici diametrləri			Gilizin ön kəşiyinin daxili diametri
şərti işarə	mm-lə	giliz çıxıntısı	giliz borucuğu	gilizin ön kəşiyi	
12	18,40	22,45	22,60	20,20	19,70-19,30
16	16,80	20,5	18,85	18,55	18,05-17,65
20	15,80	19,40	17,70	17,35	18,05-16,45
24	14,70	18,35	16,75	16,45	15,95-15,55
28	13,90	17,40	15,85	15,55	15,05-14,65
32	12,10	15,75	13,55	13,30	12,80-12,40

Tapşırıq № 3.

Yivli silahdan atılmış gülləyə baxış.

İki növ atılmış güllə (təbəqəli və bütöv) nümunələrinə baxış keçirib təsvir etmək. Bunun üçün qabaqcadan güllənin daha dəqiq ölçüləri çıxarılmalıdır:

-güllənin uzunluğu;

-silindrik hissənin diametri;

-güllənin çəkisi;

-güllənin təsviri iki istiqamətdə aparılır:

Güllənin təsvir edilməsi:

1. Onun təbəqəli və ya bütöv olması;
2. Metalın rəngi (təbəqəli güllələrdə ayrıca təbəqənin və ürəkciyin rəngi göstərilir).
3. Güllənin uc hissəsinin forması dairəvi, iti, küt və s.
4. Güllənin gilizə bərkidilməsi üsulunu təsdiqləyən əlamətlər: oturacaq hissəsinə yaxın kənarlarda nöqtəvari oyuqlar, həlqəvari dərinləşmələr, ştrixvari qaşqalar və s.
5. Həlqəvari dərinləşmələr - aparıcı kəmərciklər (güllənin mərkəzində bəzən bir neçə ədəd olur).
6. Güllənin metalının vəziyyəti - parıltılı, kələ-kötür, tutqun, paslanmış (korroziyaya uğramış) olması.
7. Əgər güllə deformasiyaya uğramışsa, deformasiyanın xarakteri, forması (təqribi) təsvir olunur.

Güllə üzərində qalan izlərin təsvir edilməsi:

Lülə kanalından keçərkən güllə üzərində qalmış izlər ilk növbədə təsvir olunur. Bu izlər yiv sahələrinin eninə müvafiq xətti və ya ştrixvari dərinləşmələr olub, güllənin oturacağı ilə münasibətdə bucaq altında sağa və ya sola istiqamətlənir. Bu izlərin sayını və istiqamətini göstərmək zəruridir. Göstərilən bu yiv izləri arasında yiv sahələrinin səthini əks etdirən kiçik ölçülü cızıqlar olur ki, onları təsvir

etmədən, ancaq mövcud olmaları haqqında məlumat göstərməklə kifayətlənmək tövsiyə edilir.

Güllə üzərində nazik təbəqələşmə izlərini - qara qatı (atəş hisi), qan, sümük, beyin maddəsi və material hissəcikləri (paltarın parçasının lifləri, tikinti materiallarının, torpağın, gilın, qumun və s.) mütləq təsvir edilməlidir. Bu izlərin xarici görünüşünü, yerləşdiyi yeri, təqribi formasını gösətmək vacibdir.

Qeyd: qırma və tıxaclar - onların düzgün sferik formada olub-olmaması: nəzərə almaq lazımdır ki, əldəüzəltmə qırma, karteç sferik formaya yaxın (ovçular bu üsula «katanka» deyirlər) olsa da kələ-kötür, qeyri-düzgün formaya malikdirlər. Qırma və karteç maneəni dəf edərkən deformasiyaya uğraya bilər.

Qırma və karteçin dəqiq ölçüləri çıxarılmalı (əgər forması qeyri-sferikdirsə və ya zavod deformasiyası varsa, ölçülər bir neçə istiqamətdə çıxarılır), çəkisi müəyyən edilməlidir.

Həmçinin metalın rəngi, qırma və ya karteçin üzərindəki təbəqə (atəş hisi), kənar mikrohissəciklər göstərilməlidir.

Qırma və ya karteçin növünü (sadə sferik və ya mürəkkəb quruluşlu) qeyd etmək zəruridir.

Keçə və karton tıxaclar təsvir edilərkən ilk növbədə materialın növü və rəngi, onun diametri, qalınlığı, onların üzərində kənar təbəqə - barıt hisi və digər kənar mikrohissəciklər göstərilməlidir.

Cədvəl.

Silahın çapı	Metal giliz			Karton giliz		
	Tıxac			Tıxac		
	<i>Normal</i>	<i>Gücləndirilmiş</i>	<i>aralıq qat</i>	<i>normal</i>	<i>Gücləndirilmiş</i>	<i>aralıq qat</i>
10	21,10	21,20	20,75	20,35	20,45	20,00
12	19,90	20,19	19,70	18,90	19,15	18,90
16	18,25	18,40	17,80	17,40	17,50	17,10
20	16,90	17,00	16,60	15,90	16,25	15,90
24	16,00	16,05	15,70	15,15	15,30	14,95
28	15,10	15,15	14,80			
32	12,95	13,00	12,65			

Tapşırıq № 4.

Atılmış gilizlər üzrə silahın qrup mənsubiyyətini müəyyən etməyə imkan verən əlamətləri müəyyən etmək.

Müəllim tərəfindən təqdim edilmiş atılmış gilizləri aşağıdakı əlamətlər üzrə qruplaşdırmaq:

a) gilizin ümumi ölçüsü (təqribi);

b) gilizin forması;

v) gilizin uzunluğu və ön kəsiyinin daxili diametri (butulkavari gilizlərdə həmçinin papaqcığa yaxın silindrik hissənin diametri ölçülür);

q) quruluşu:

-kiçik çıxıntısı;

-xaricdən həlqəvari dərinləşmə;

-güllənin gilizdə dirənib oturduğu daxili çıxıntılar;

-güllənin gilizə bərkidilməsi üsulu;

-gilizin pistonunun olub-olmaması (burada «yanakı» vurucu milə malik silah gilizini xüsusi vurğulamaq zəruridir);

-piston üzərində vurucu milin qoyduğu izin formasına görə.

Tapşırıq üzrə hesabat:

Yivli silahdan atılmış gilizin əlamətləri barədə yazılı məlumat.

Tapşırıq № 5.

Yivli silahdan atılmış güllələrin qrup mənsubiyyətini müəyyən etməyə imkan verən əlamətlərin göstərilməsi.

Bu məqsədlə müəllim tərəfindən təqdim edilmiş atılmış güllələrin aşağıda göstərilən əlamətlərini ardıcılıqla qruplaşdırmaq:

-ümumi ölçüsü;

-güllənin uzunluğu və onun diametri;

-uc hissənin forması;

-çəkisi;

-güllənin gilizə bərkidilməsi üsulu;

-yiv sahələrinin, izlərinin sayı və istiqaməti.

Qeyd: Hamarlüləli ov silahlarının, patronlarının və digər ləvazimatlara baxış.

Hamarlüləli tüfəngdən atılmış hadisə yerində aşkar edilmiş giliz, keçə tıxac, karton aralıq qat və mərmii üzrə qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi.

-onların ölçülməsi;

-zavod istehsalı və ya əldədüzəltmə olması;

- əldədüzəltmə mərmisinin hazırlanması üsulu;

-zavod istehsalı olan qırma və ya karteçin nömrəsi;

-zavod istehsalı olan və ya əldədüzəltmə tıxac və aralıq qat;

-tixac və ya aralıq qatın hazırlandığı material (xarici əlamətlərinə görə);

-atılmış tixac və ya aralıq qat üzrə silahın çapının müəyyən edilməsi.

Tapşırıq üzrə hesabat:

Əlamətləri göstərməklə yazılı məlumat.

TƏCRÜBƏ MƏŞĞƏLƏSİ №6/ 2.

Atəş izlərinin (zədələrinin) kriminalistik tədqiqi.

Məşğələnin keçirildiyi yer: kriminalistika kabinet, kriminalistika sınaq meydançası.

Məşğələyə ayrılmış vaxt: 90 dəq.

Məşğələnin maddi-texniki təminatı:

a) Didaktik materiallar:

-Kriminalistik texnika vəsaiti. Bakı, 2006, 8-ci fəsil.

-«Осмотр места происшествия» Справочник следователя. Москва, 1982. стр: 120-157.;

b) Obyektlər:

Üzərində atəş izləri olan taxta, dəmir, şüşə, plastmas, parça əşyalar;

v) Texniki-kriminalistik vasitələr;

«Zenit 11» və «Rəqəmsal» tipli fotoaparətlər, kriminalistik xətkəşlər, lupalar, (zərrəbinlər) ştanqepərgar və s.

Məşğələnin təşkili:

-tövsiyə olunan ədəbiyyatların kursantların nəzərinə çatdırılması;

-qrup və fərdi məsləhətlərin keçirilməsi;

-lazımi tədris-əyani vasitələrin alınması üçün kabinet rəisinə sifarişin verilməsi;

-texniki-kriminalistik vasitələrin vəziyyətinin və materialların yararlılığının yoxlanılması;

- kursantların işçi qruplara bölüşdürülməsi.

Məşğələnin keçirilməsinin və tədris vaxtının təqribi bölgüsü:

1. Müəllimin giriş sözü və sərbəst hazırlıq saatlarında kursantların yerinə yetirdikləri tapşırıqların təhlili -10 dəq.
2. Atəş izlərinin (zədələrinin) kriminalistik tədqiqi -25 dəq.
3. Atəş izlərinin təsviri (hadisə yerinə baxış protokolunun fraqmenti formasında tərtib edilməsi) - 25dəq
4. Soyuq silahların kriminalistik tədqiqi - 20 dəq
5. Məşğələnin yekunu -10dəq.
6. **Cəmi:** - 90 dəq.

Məşğələnin gedişatı:

1-ci mərhələ: müəllim öz giriş sözündə atəş izlərinin (zədələrinin) kriminalistik tədqiqinin atəşəçanın yerinin, atəş məsafəsinin, atəş zədələrinin ardıcılığının və bu kimi digər halların müəyyən edilməsində əhəmiyyətli rol oynadığını kursantlarə açıqlamaladır. Bu məlumatlar kriminalistik fərziyyələrin qurulmasına, cinayətin baş vermə mexanizminin müəyyən edilməsinə , kriminalistik taktiki üsullarının seçilməsinə kömək edir. Sonra isə kursantların sərbəst hazırlıq saatlarında yerinə yetirdikləri tapşırıqlar yoxlanılır və nəticələr təhlil edilir.

2-ci mərhələ: kursantlar təqdim olunmuş atəş izlərini tədqiq edir və onları təsvir edirlər (tapşırıq 4).

3-cü mərhələ: kursantlar təcrübə dəftərlərindəki qeydlər əsasında müxtəlif obyektlərdə güllənin giriş və çıxış dəliklərinin təsvirini göstərən cədvəl tərtib edirlər:

Obyektlər	Giriş dəliyinin əlamətləri	Çıxış dəliyinin əlamətləri
Şüşə		
Taxta		
Metal		
Parça		

4-cü mərhələ: məşğələnin yekunu və kursantların təcrübə işlərinin nəticələrinin qiymətləndirilməsi.

Tapşırıq üzrə hesabat forması:

-atəş izlərinin (zədələrinin) təsviri (baxış protokolunun fraqmenti formasında təsviri);

-müxtəlif obyektlər üzərində güllənin giriş və çıxış dəliklərinin təsvirini göstərən cədvəl.

Tapşırıq 6.

Atəş zədələrinin aşağıdakı əlamətlərini müəyyənləşdirib qeyd etmək:

-hansı predmet üzərində zədənin aşkar edilməsi, predmetin materialı;

-predmetin, həmçinin zədənin predmet üzərində yerləşdiyi yer;

-zədənin növü (kor və ya dəlib keçən);

-zədənin xarakteri: lokal dəliklərin, radial çatların olması, materialda dağıntılar;

-zədənin xarakteri: dairəvi, yumru, armudvari, xaçvari, ulduzvari və s.

-predmet üzərində zədənin ölçüləri: diametri, qarşılıqlı tərəflər arasında məsafə və s. (əgər kor zədədirsə, onun dərinliyi ölçülür, açıq zədədə isə materialın qalınlığı ölçülür, zədə kanalının istiqaməti müəyyən edilir);

-zədənin kənarlarının vəziyyəti: hamar, kələ-kötür, materialın hissəcikləri ilə içəriyə doğru əyilmiş və ya əksinə;

-zədənin ətrafında sürtünmə kəmərciyinin mövcudluğu;

-zədənin ətrafında təbəqənin (his, yanmamış barıt hissəciklərinin) mövcudluğu, onun forması.

Tapşırıq üzrə metodiki göstəriş:

Müdavimə üzərində atəş zədələri olan müxtəlif obyektlər tədqim edilir: parça (müxtəlif paltarlar), dəri və ya onun əvəzedicisi (ayaqqabı, çanta və s.), ağac və ya taxta (atəş zamanı yaş və ya quru), şüşə və ya plastik təbəqə, metal (nazik təbəqəli) və s.

Tapşırıq üzrə hesabat:

Atəş izlərinə baxış protokolunun tərtib edilməsi.

MÖVZU № 7. YAZININ VƏ SƏNƏDLƏRİN KRİMINALİSTİK TƏDQIQATI

Vaxt-6 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Təcrübə məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

- 1.Maddi sübut əhəmiyyəti kəsb edən sənədlərlə davranış qaydaları.Sənədlərin texniki-kriminalistik tədqiqi.
2. Yazı xəttinin, imzanın sərbəst və eksperimental nümunələri və onlara göstərilən tələblər.
- 3.Yazı xəttinin ümumi və xüsusi əlamətləri.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Seminarın birinci sualında sənədlərin məzmununun dəyişdirilməsinin anlayışı, üsulları, əlamətləri və onların

aşkar edilməsinin metodları , sənədlərin məzmununun bərpa edilməsi üsulları, onların kriminalistik tədqiqatın növləri, maddi sübut əhəmiyyəti kəsb edən sənədlərlə davranış qaydaları, sənədlərə istintaq baxışı, onun vəzifələri, metodları həmçinin, görünməyən və zəif görünən mətnlərin aşkar edilməsi,eyni zamanda yanmış və cırılmış sənədlərin məzmununun bərpa edilməsi, poliqrafiya məmullatların tədqiqi, sənədin poliqrafik tədqiqinin cinsini xarakterizə edən əlamətlər, onun növləri və növ müxtəlifliyi, çoxaldıcı texniki vasitələr və EHM-in köməyi ilə hazırlanmış sənədlərin tədqiqinin xüsusiyyətləri, sənədlərin materiallarının tədqiqinin imkanları: kağızlar, rəngləyici maddələr, yapışdırıcı maddələr və i.a. ilə bağlı məsələlər müzakirə olunacaqdır.

İkinci sualın əsas müzakirə obyektii isə yazı xəttinin, imzanın sərbəst,şərti-sərbəst və eksperimental nümunələrin anlayışı, götürülmə qaydaları və həcmi , həmçinin onlara göstərilən tələblərdən bəhs edir.

Üçüncü sualda yazının kriminalistik tədqiqatı, yazının (yazı nitqi), yazı xəttinin anlayışı, yazı nitqinin vərdişləri və onların təsnifatı, kriminalistik xətsünaslığın elmi əsasları, yazı vərdişləri, yazı vərdişlərinin formalaşdırılması və dəyişməsi qanunauyğunluqları, yazı xəttinin əlamətləri və onların təsnifatı, yazı xəttinin ümumi və xüsusi əlamətləri, onların qarşılıqlı əlaqəsi, diaqnostik, proqnostik və eyniləşdirmə əhəmiyyəti, dəyişdirilmiş, maskalanmış, başqa şəxsin xəttinə oxşadılmış yazı xəttinin əlamətləri və qeyri-adi üsulla icra edilmiş əlyazmalar, imzaların tədqiqinin xüsusiyyətləri, həmçinin sualda kriminalistik müəllifşünaslığın elmi əsasları, onun eyniləşdirmə və diaqnostik vəzifələri, kimi bacib aspektlər müzakirə olunacaqdır.

Yoxlama sualları:

- 1.Sənədin anlayışı və növləri.
- 2.Maddi sübut əhəmiyyəti kəsb edən sənədlərlə davranış qaydaları. onun vəzifələri, metodları.
- 3.Sənədlərin kriminalistik tədqiqatın növləri.
- 4.Sənədlərə istintaq baxışın kriminalistik qaydaları.
- 5.Yazının (yazı nitqi), yazı xəttinin anlayışı.
- 6.Kriminalistik xətsünaslığın elmi əsasları.
- 7.Yazı xəttinin əlamətləri və onların təsnifatı.
- 8.Yazı xəttinin ümumi və xüsusi əlamətləri.
- 9.Dəyişdirilmiş, maskalanmış, başqa şəxsin xəttinə oxşadılmış yazı xəttinin əlamətləri və qeyri-adi üsulla icra edilmiş əlyazmalar.
- 10.Yazı xəttinin, imzanın sərbəst və eksperimental nümunələri.
- 11.Kriminalistik müəllifşünaslığın anlayışı və elmi əsasları.
- 12.Yanmış və cırılmış sənədlərin məzmununun bərpa edilməsi.

Referat:

Sənədlərin texniki–kriminalistik tədqiqatının mahiyyəti, növləri və vəzifələri.

Əsas ədəbiyyat:

1. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 235-275.
2. Kriminalistik texnika. Bakı, 2006, səh. 212-240.
3. Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı, 2007, səh. 164-182.
4. Sarıcalinskaya K.Q., İsmayılov E.M., Musayev H.Ə. Monoqrafiya. Ekspert-xətsunasların hazırlanması. Bakı, 2003.

5. Mayılov Ü., Musayev H., Nacıyev Q., İbrahimov Ə., Ələkbərov H. Məhkəmə xətsunaslıq ekspertizasına materialların hazırlanması. Metodik vəsait. Bakı,2003.
6. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред.А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
7. Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред. А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».

Əlavə ədəbiyyat:

1. Кошманов М.П. и др. признаки почерка. Учебное пособие. Саратов, 1997.
2. Сосенушкина М.Н. «Основы технико-криминалистической экспертизы документов». Учебное пособие. М.,1992.
3. Технико-криминалистическое исследование документов, изготовленных современными средствами оргтехники» //Уголовно-процессуальные и криминалистические проблемы борьбы с преступностью в современных условиях. Орел, 1998.

MÖVZU 7. YAZI VƏ SƏNƏDLƏRİN KRİMİNALİSTİK TƏDQIQI

Məşğələnin məqsədi :

Didaktik - cinayətin açılmasında və araşdırılmasında sübut əhəmiyyəti kəsb edən əlyazmalar, mətbəə üsulu ilə

hazırlanmış mətnlər və saxta sənədlərin kriminalistik tədqiqinin üsul və metodlarını kursantlarə öyrətmək.

Metodiki - bu mövzə üzrə kursantların nəzəri biliklərini möhkəmləndirmək, əlyazma mətnlərində eyniləşdirmə məsələlərinin həlli üçün onların ümumi və xüsusi əlamətlərini müəyyən etmək vərdişlərini və sənədlərin kriminalistik tədqiqi ilə bağlı bacarıqları aşılamaqdır.

Tərbiyəvi - kursantlardə bu sahədə kriminalistik vərdişlərin mənimsənilməsinə həvəs oyatmaqdır.

Məşğələnin ardıcılığı:

Məşğələ 1. Sənədlərin və əlyazma mətninin kriminalistik tədqiqi.

Məşğələlərin keçirilməsi metodları:

-saxtalıq əlamətlərinin müəyyən edilməsi və kursantların nəzəri biliklərinin yoxlanılması;

-tapşırıqların müstəqil, fərdi şəkildə icra edilməsi;

-tapşırıqların icrasının təhlili və qiymətləndirilməsi.

TƏCRÜBƏ MƏŞĞƏLƏSİ

Məşğələnin məzmunu: Sənədlərin və əlyazma mətninin kriminalistik tədqiqi.

Məşğələnin keçirdiyi yer: kriminalistika fənn kabinetini, sinif otağı.

Məşğələyə ayrılmış vaxt – 90 dəq.

Məşğələnin maddi-texniki təminatı:

a) Didaktik materiallar:

-Kriminalistik texnika. Dərs vəsaiti. Bakı, 2006.

-Musayev H.Ə. Əlyazmaların icraçısının cinsi mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi metodikası. Bakı, 2000.

-Davudov F.E. Xətt ekspertizası və sənədlərin texniki tədqiqatına materialların hazırlanması. Bakı, 1996.

b) Obyektlər:

Əlyazma mətnləri - 25 ədəd.

v) Texniki-kriminalistik vasitələr:

Kriminalistik zərrəbin -25 ədəd.

Məşğələnin təşkili.

-Tövsiyə edilən ədəbiyyatları kursantların nəzərinə çatdırmaq;

-Qrup və fərdi məsləhətlər keçirmək;

-Məşğələnin keçirilməsi üçün zəruri materialların alınması üçün tədris metodiki fənn kabinetinin rəisinə sifariş vermək;

Məşğələnin keçirilməsinin və tədris vaxtının təxmini bölgüsü;

1.Müəllimin giriş sözü	- 5 dəq.
2.Yoxlama sualların müzakirəsi	- 5 dəq.
3.Təqdim olunmuş sənədin kriminalistik tədqiqi	- 25dəq.
4.Təqdim olunmuş əlyazma mətnin kriminalistik tədqiqi	- 20 dəq.
5.Kursantlar tərəfindən yerinə yetirilmiş bir neçə tapşırığın təhlil edilməsi	- 25 dəq.
6.Məşğələnin yekunu	- 10 dəq.
Cəmi:	- 90 dəq.

Məşğələnin gedişatı:

1-ci mərhələ: Müəllim giriş sözü ilə təcrübə dərsinin məqsədini izah edir, mövzunun müasir dövrdə aktuallığını şərh edir. Əlyazmaların cinayətlərin açılmasında və sübutetmə prosesində rolunu və aparılacaq təcrübə dərşində əldə oluna biləcək vərdişlərin əhəmiyyətini izah edir.

Müəllim daxili işlər orqanlarının əməkdaşlarının, müstəntiqin əməliyyat-axtarış xidməti əməkdaşlarının,

kriminalistik texniki vasitələrlə əlyazmalara necə baxış keçirmələrini, baxışın nəticəsində həmin əlyazmalar barədə əldə olunan məlumatların cinayətin araşdırılmasında əhəmiyyətini izah edir.

2-ci mərhələ: - müəllim kursantların biliklərini aşağıdakı suallar üzrə seçmə qadasında yoxlayır:

- 1.Yazı nitqinin əlamətləri hansılardır?
- 2.Yazının topoqrafik əlamətləri hansılardır?
- 3.Yazı xəttin əlamətləri neçə qrupa ayrılır?
- 4.Xəttin ümumi əlamətləri hansılardır və onlar nəyi xarakterizə edirlər?
- 5.Xəttin xüsusi əlamətləri hansılardır, onlar nəyi
6. Sənədlərin saxtalaşdırma üsulları hansılardır?
- 7.Sənədlərin məzmununun bərpa edilməsinin üsulları hansılardır?
- 8.Mətbəə üsulu ilə icra edilmiş sənədlərdə əks olunmuş hansı əlamətlər xüsusi əlamətlər hesab edilir?

3-cü mərhələ: sənədlər kursantlara paylanılır(kursantlar şəxsi sənədlərdən də istifadə edə bilər) və hansı tapşırıqlar yerinə yetiriləcəyi izah edilir. Sonra isə onlara əlyazma mətnləri paylanır və həmin mətnlərdə yazı xəttinin ümumi və xüsusi əlamətlərini müəyyən edilməsi ilə bağlı tapşırıqlar verir. Tapşırığı alan kursantlar əlyazmanı öyrənib ümumi əlamətləri müəyyən edir və onları təcrübə dəftərlərinə yazırlar (yazı vərdisi, hərflərin ölçüləri, xəttin meyli, yazının sürəti, hərflər və onların elementlərinin bir-biri ilə əlaqələndirilməsi, xəttin düzülüşü və hərflər arasında məsafə və s.).

Sonra kursantlar yazı xəttinin xüsusi əlamətlərini müəyyən edirlər. Bunun üçün kursantlar əlyazma mətnlərində daha çox təkrar olunan (3-4 dəfə) 5-6 eyni adlı

hərfləri seçir hərflərdə oxlar vasitəsilə qeyd olunan əlamətləri göstərirlər.

1. Hərflərin quruluşuna görə (sadə, bəsit, mürəkkəb xətlər);

2. Xəttin icrası zamanı əl hərəkətinin formasına görə (düz xətli, qövsvari, bucaqvari, ilgəkvari, ovalşəkili, dairəvi və s.);

3. Hərflərin və onların elementlərinin bir-biri ilə birləşmə formasına görə (qövslə, ilgəklə, bucaqla, qayıdış düzxətlə, qayıdış qövslə);

4. Hərəkət istiqamətinin nisibliyinə görə (aşağıdan yuxarı və əksinə);

5. Hərflərin elementlərinin hərəkət ölçüsünə görə (şaqli böyüdülmüş və üfüqi böyüdülmüş);

6. Hərflərinin elementlərinin icrasında əl hərəkətlərinin ardıcılığına görə;

7. Əl hərəkətlərinin başlanğıc və bitmə nöqtələrinə görə;

8. Əl hərəkətlərinin təsir qüvvəsinin- basma qüvvəsinin intensivlik dərəcəsinə görə və s.). Xüsusi əlamətləri müəyyən etməklə bərabər kursant onların necə təkrar olunduğunu da nəzərdən keçirib və bununla da bu vərdişin dayanıqlı olub-olmadığını müəyyən edir.

4-cü mərhələ: Tapşırıqlar yerinə yetirildikdən sonra kursantlar tərəfindən bir neçə icra edilmiş tapşırıq ucadan oxunaraq müzakirə olunur. Bundan sonra müəllim həmin tapşırıqların icrasında buraxılmış nöqsanları aradan qaldırmaq üçün kursantlaramüvafiq tövsiyə və göstərişlər verir .

5-ci mərhələ: Müəllim dərsin sonunda məşğələyə yekun vuraraq, qiymətləri elan edir və gələcək təcrübə dərsi üçün kursantlarə tapşırıqlar verir.

Hesabat forması:

Kursantlar tapşırıqların həllinə dair yazılı hesabatları, sənədə baxış protokolu, xüsusi və ümumi əlamətləri oxlarla göstərilmiş əlyazma mətnlərini müəllimə təqdim edirlər.

Kursantların təcrübə dərsinə sərbəst hazırlaşmaları üçün:

Tapşırıq № 1.

Hər bir kursant öz şəxsi vəsiqəsinə baxış keçirib nəticələri protokol fraqmenti şəklində təsvir etməlidir.

Tapşırıq № 2.

İki ədəd şəxsi vəsiqəni nəzərdən keçirib onların blanklarında olan rekvizitlə blankın kağızında, verilmə tarixində olan oxşar və fərqli cəhətləri qeyd edirlər.

Tapşırıqlar üzrə hesabat:

Sərbəst hazırlıq zamanı tapşırıqlar yerinə yetirdikdən sonra kursantlar tapşırıqların həllinə dair yazılı hesabatları müəllimə təqdim edirlər.

Tapşırıq № 3.

Təqdim edilmiş əlyazma mətnində yazı xəttinin ümumi əlamətlərini müəyyən etmək.

Tapşırıq № 4.

Təqdim edilmiş əlyazma mətnində yazı xəttinin xüsusi əlamətlərini müəyyən etmək.

Tapşırıq № 5.

Birinci və ikinci çalışmaların nəticələri əsasında axtarış cədvəlini tərtib etmək.

Üç sütundan ibarət olan cədvəlin birinci sütununda xüsusi əlamətə məxsus axtarılan hərf və ya rəqəm göstərilir.

İkinci sütunda həmin hərf və ya rəqəmin qrafik şəkli göstərilməklə bərabər xüsusi əlamətlər qırmızı mürəkkəblə oxlar vasitəsilə göstərilir.

Axtarış cədvəlinin nümunəsi.

Hərf və ya rəqəm	Xüsusi əlamət nədən ibarətdir və necə adlanır	Qrafiki şəkil
İ.M.Ş.	Hərfin elementlərinin bir-biri ilə birləşdirilməsi ilgəkvəri	
Oq	Hərflərin bir-biri ilə birləşməsi forması-bucaq formasında	
K	Hərfin ikinci elementi digər elementlərdən hündürdədir	

Tapşırıqlar üzrə hesabat:

Sərbəst hazırlıq saatlarında tapşırıqları yerinə yetirdikdən sonra kursantlar tapşırıqların həllinə dair yazılı hesabatları, xüsusi və ümumi əlamətləri oxlarla göstərilmiş əlyazmaları, birinci və ikinci çalışmaların nəticələri əsasında tərtib olunmuş axtarış cədvəlini müəllimə təqdim edirlər.

MÖVZU № 8. ZAHIRI ƏLAMƏTLƏRƏ GÖRƏ ŞƏXSİYYƏTİN KRİMINALİSTİK EYNİLƏŞDİRİLMƏSİ.

Vaxt-6 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Təcrübə məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Şəxsiyyətin zahiri görünüşü barədə kriminalistik təlimin anlayışı, elmi əsasları və vəzifələri (qabitologiya).
2. Zahiri görünüş əlamətlərinin təsnifatı və onların təsvir edilməsi sistemi.
3. Zahiri görünüş haqqında məlumatlardan axtarışda, eyniləşdirmədə və kriminalistik qeydiyyatın aparılmasında istifadə olunması.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Birinci sualda şəxsiyyətin zahiri əlamətləri haqqında kriminalistik təlimin anlayışı, elmi əsasları və vəzifələrindən (qabitologiya)bəhs edir.

Zahiri əlamətlərin və elementlərin xarakteristikası, onların təsnifatı, fərdi elementlər və əlamətlər (funksional və ümumfiziki.) xüsusi gözəçarpan əlamətlər, köməkçi əlamətlər, zahiri görünüş əlamətlərinin təsvir edilməsi sistemi isə ikinci sualda müzakirə olunacaqdır.

Zahiri görünüşün əlamətləri haqqında məlumatın mənbələri, zahiri görünüşün qeyd edilməsi üsulları (təsvir etmə, fotosəkilçəkmə, videoyazı, rəsm və kompozision portretlər – «izorobot», «fotorobot»), həcmi maskalar, modellər, zahiri görünüş məlumatlarından axtarışda,

eyniləşdirmədə və kriminalistik qeydiyyatda istifadə edilməsi.

Şəxsiyyətin kompleks eyniləşdirilməsinin metodikası, tədqiqatın riyazi və kibernetik metodlarından istifadə olunması.

Yoxlama sualları:

- 1..Şəxsiyyətin zahiri əlamətləri haqqında kriminalistik təlimin anlayışı, elmi əsasları və vəzifələri. (qabitologiya)bəhs edir.
- 2.İstintaq və əməliyyat-axtarış təcrübəsində insanın zahiri görünüşü barəsində məlumatın istifadə olunduğu sahələr hansılardır?
- 3.İnsanın zahiri görünüşünün xüsusi qrup əlamətləri hansılardır?
- 4.«Şifahi portret» metodu ilə insanın xarici görünüş əlamətləri hansı qaydada təsvir olunur?
- 5.İnsanın zahiri görünüşünün anatomik əlamətləri hansı ardıcılıqla yazılır?
- 6.İnsanın funksional əlamətləri hansılardır?
- 7.Subyektiv portretin rəssam-mütəxəssis tərəfindən hazırlanmasının xüsusiyyəti nədən ibarətdi.

Referat:

Şəxsiyyətin zahiri görünüşü barədə kriminalistik təlimin anlayışı, elmi əsasları və istifadə edilməsinin əsas istiqamətləri.

Terminoloji tapşırıq:

qabitologiya, şifahi portret, funksional əlamət, anatomik əlamət, xüsusi əlamət.

Əsas ədəbiyyat:

1. Kriminalistika Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 277-293.
2. Kriminalistik texnika. Bakı, 2006, səh. 241-262.
3. Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı, 2007, səh. 183-196.
4. Зинин А.М. «Внешность человека в криминалистике (субъективные изображения)». М., 1995.
5. Зинин А.М. и др. особенности портретной криминалистической идентификации с использованием видеоизображений. М., 1995.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Зинин А.М. и др. Установление типового сходства при сравнении субъективных портретов и фотоснимков подозреваемых лиц: Методические рекомендации. М., 1994.
2. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред. А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
3. Криминалистика. Под.ред. А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».

MÖVZU 8. ZAHIRI ƏLAMƏTLƏRİNƏ GÖRƏ ŞƏXSİYYƏTİN KRİMINALİSTİK EYNİLƏŞDİRİLMƏSİ.

Məşğələnin məqsədi:

Didaktik: zahiri əlamətlərinə görə şəxsiyyətin kriminalistik eyniləşdirilməsinin üsul və qaydaları barədə kursantlarə məlumat vermək.

Metodiki – kursantların bu mövzu üzrə mənimsədikləri nəzəri biliklərini təcrübi hərəkətlər vasitəsilə yoxlamaq .

Tərbiyəvi - müəllimin şəxsi təcrübəsi əsasında kursantların kriminalistik vərdişlərə yiyələnməsində həvəs oyatmaq.

Məşğələ Naturaya və fotoşəkilə əsasən insanın zahiri əlamətlərinin təsviri. Subyektiv portretin kompüter proqramından istifadə etməklə tərtib edilməsi.

Məşğələnin keçirilməsi metodu:

- kursantların nəzəri biliklərinin yoxlanılması;
- şifahi portretin kompüter proqramından istifadə etməklə tərtib edilməsi;
- tapşırıqların müstəqil, fərdi surətdə icra edilməsi;

Metodiki göstəriş

- tapşırıqları yerinə yetirmək üçün kursantlar nəzəri cəhətdən hazır olmalıdırlar
- kursantlar istintq təcrübəsində ən çox istifadə olunan albom və kompyüterlərdən istifadə etməyi bacarmalıdır.

TƏCRÜBƏ MƏŞĞƏLƏSİ

Məşğələnin məzmunu: Naturaya və fotosəkilə əsasən insanın zahiri əlamətlərinin təsviri. Subyektiv portretin kompüter proqramından istifadə etməklə tərtib edilməsi.

Məşğələnin keçirdiyi yer: kriminalistika fənn kabinetini, sinif otağı, kompüter sinifi.

Məşğələyə ayrılmış vaxt – 90 dəq.

Məşğələnin maddi-texniki təminatı:

a) Didaktik materiallar:

«Kriminalistik texnika». Dərs vəsaiti, Bakı, 2016.

-Allahverdiyev Ə.Ə. Zahiri əlamətlərinə görə şəxsiyyətin kriminalistik eyniləşdirilməsi. Bakı, 2006 (mühazirə).

b) Obyektlər: Fotosəkil və ya təqdim olunan şəxs.

v) Texniki-kriminalistik vasitələr:

-insanın zahiri görünüşünün əlamətlərinin albomu;

-kompüter proqramı.

Məşğələnin təşkili:

-Tövsiyə edilən ədəbiyyatları kursantların nəzərinə çatdırmaqla qrup və fərdi məsləhətlər keçirmək (sərbəst hazırlıq saatlarında);

-Texniki-kriminalistik vasitələrin, materialların komplektliyini yoxlamaq;

-Kursantları 2 nəfərdən ibarət qruplara bölmək.

Məşğələnin keçirilməsinin və tədris vaxtının təxmini bölgüsü:

1. Müəllimin giriş sözü - 5 dəq.
2. Nəzəri sualların müzakirəsi - 15 dəq.
3. Fotosəkilə və təqdim olunmuş şəxsə əsasən, «şifahi portret» metodu ilə insanın xarici görünüşünün təsvir olunması - 25 dəq.

4. Kompyuter proqramı əsasında «Fotorobot»-un tərtib edilməsi. - 35 dəq.

5. İcra olunmuş tapşırıqların yoxlanılması və təhlili, kursantların biliyinin qiymətləndirilməsi - 10 dəq.

Cəmi: - 90 dəq.

Məşğələnin gedişatı:

1-ci mərhələ: dərs, jurnal üzrə kursantların yoxlanması ilə başlanır.

Bundan sonra müəllim giriş sözü ilə zahiri əlamətlərinə görə şəxsiyyətin kriminalistik eyniləşdirilməsini cinayətkarlıqla mübarizə fəaliyyətində əhəmiyyətini şərh edir.

2-ci mərhələ: müəllim kursantların biliklərini aşağıdakı suallar üzrə yoxlayır.

3-cü mərhələ: müəllim kursantları 2 nəfərdən ibarət qruplara bölür və onlara «şifahi portret» metodunu əsasında biri digərin təsvir edir və nəticələri təcrübə dəftərinə qeyd edirlər.

4-cü mərhələ: Tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra müəllim həmin tapşırıqların düzgün yerinə yetirilib-yetirilmədiyini müəyyən etmək məqsədilə hər iki kursantə öz yazdıqlarını oxumağı təklif edir. Bundan sonra həmin tapşırıqların yerinə yetirilməsinin müsbət və mənfi tərəfləri təhlil olunur.

Hesabat forması:

Kursantlar tapşırıqları yerinə yetirdikdən sonra verilmiş tapşırığa əsasən, təcrübə dəftərlərində tərtib etdikləri mətnləri və kompuyterdə tərtib etdikləri fotorobotun bir nüsxəsini müəllimə təqdim edirlər.

5-cü mərhələ: Müəllim dərsin sonunda məşğələyə yekun vuraraq qiymətləri elan edir.

Kursantların təcrübə dərsinə sərbəst hazırlaşmaları üçün:

Tapşırıq № 1.

Auditoriyadan 2 nəfər kursant çıxarılaraq digər kursantlar iki qrupa bölünür və sinifdən çıxarılmış kursantların zahiri əlamətlərini dəftərlərində qeyd edirlər.

Daha sonra kursantlarə fotosəkillər təqdim olunur və orada əks olunmuş şəxsin zahiri əlamətlərini «şifahi portret» metodu əsasında tərtib edirlər.

Tapşırıq № 2.

Kursantlar iki nəfərdən ibarət qruplara bölünərək biri digərinin subyektiv portretini «fotorobotunu» kompyuterdə tərtib edir.

Tapşırıqlar üzrə hesabat:

Fotosəkil əsasında və ya şəxsin, zahiri əlamətləri «şifahi portret» metodu əsasında tərtib edib müəllimə təqdim edirlər.

Sərbəst hazırlıq zamanı tapşırıqları yerinə yetirdikdən sonra kursantlar tapşırıqların həllinə dair yazılı hesabatları müəllimə təqdim edirlər.

**MÖVZU № 9. KRİMINALİSTİK FƏALİYYƏTİN
MƏLUMAT-SORĞU TƏMINATI
(KRİMINALİSTİK QEYDİYYAT).**

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sual:

- 1.Kriminalistik qeydiyyatın məlumat-sorğu təminatının anlayışı, əhəmiyyəti və sistemi.
- 2.Uçotun obyektləri, təyinatı və növləri.
- 3.Köməkçi-məlumat kolleksiyaları və kartoçkaları. Onların təyinatı və növləri.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Birinci sualda riminalistik fəaliyyətin məlumat-sorğu təminatının anlayışı, əhəmiyyəti və sistemi, kirminalistik qeydiyyatın anlayışı və nəzəri əsasları və təsnifatı (qeydiyyatın əhatəsinə, üsulunu və formasına görə), əməliyyat-məlumat uçotu, onun təyinatı, obyektləri və növləri, əlifba kartotekaları daktiloskopik qeydiyyat cədvəli, axtarış uçotu, onun təyinatı, obyektləri, növləri və bu məqsədlə avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarıcı sistemlərdən istifadə edilməsi – onların anlayışı və növləri ilə bağlı aspektlər müzakirə olunacaqdır.

Kriminalistik uçot, onun təyinatı, obyektləri və növləri, onun digər uçotlardan fərqi və onların ekspert-kriminalistik uçotla əlaqələri isəikinci sualda baxılacaqdır.

Üçüncü sualda ekspert-kriminlistik köməkçi məlumat kolleksiyaları və kartoçkaları, göstərilən kolleksiyaların və kartoçkaların təyinatı , növləri, kriminalistik qeydiyyatın inkişaf meylləri və inkişafının əsas istiqamətlər həmçinin,

bu prosesdə «Dövlət daktiloskopik qeydiyyatı haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununun və kriminalistik qeydiyyatın yeni avtomatlaşdırılmış sisteminin rolu ətraflı müzakirə olunmalıdır.

Yoxlama sualları:

- 1.Kriminalistik qeydiyyatın anlayışı və nəzəri əsasları.
  - 2.Kriminalistik qeydiyyatın obyektləri.
  - 3.Kriminalistik əhəmiyyətli qeydiyyatların təsnifatı (qeydiyyatın əhatəsinə, üsulunu və formasına görə).
  - 4.Əməliyyat-məlumat uçotu, onun təyinatı, obyektləri və növləri.
  - 5.Əlifba kartotekaları.
  - 6.Axtarış uçotu, onun təyinatı, obyektləri və növləri.
  - 7.Axtarış məqsədilə avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarıcı sistemlərdən istifadə edilməsi – onların anlayışı və növləri.
  - 8.Kriminalistik uçot, onun təyinatı, obyektləri və növləri.
  - 9.Expert-kriminalistik köməkçi məlumat kolleksiyaları və kartoçkaları.
- Kriminalistik qeydiyyatın inkişaf meylləri. Bu inkişafın əsas istiqamətləri.
- 10.«Dövlət daktiloskopik qeydiyyatı haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununun mahiyyəti.

Referat:

- 1.Kriminalistik qeydiyyatın növləri.
- 2.Daktiloskopik qeydiyyatın mahiyyəti və aparılması qaydaları
- 3.Kriminalistik qeydiyyatın yeni avtomatlaşdırılmış sistemləri.

Yazılı tapşırıq:

Kriminalistik qeydiyyatın məlumat-sorğu təminatı, daktiloskopik qeydiyyatı , axtarış uçotu , əməliyyat-məlumat uçotu, köməkçi-məlumat kolleksiyaları.

Əsas ədəbiyyat:

1. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 294-305.
2. Kriminalistik texnika. Bakı, 2006, səh. 263-275.
3. Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı, 2007, səh. 197-210,
4. Azərbaycan Respublikası DİN-in №439, 25.11. 2002 – ci il və Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin №36, 30.12. 2002-ci il tarixli «Cinayət törətmiş, məhkum olunmuş şəxslərin mərkəzləşdirilmiş fərdi uçotu üzrə əməliyyat-sorğu kartotekalarının aparılması və onlara dair məlumatların verilməsi qaydaları barədə təlimatın təsdiq edilməsi haqqında» əmrləri. Azərbaycan Respublikası DİN-in 6/2 №-li qərarı «Təqsirləndirilən və İtkin düşmüş şəxslərin axtarışı, tanınmamış meyitlərin şəxsiyyətinin müəyyən edilməsi işinin vəziyyəti barədə».
5. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред. А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
6. Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска. Под.ред. А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».

Əlavə ədəbiyyat:

1. Волынский А.Ф., Россинская Е.Р. «Криминалистическая регистрация». М.,1992.
2. Использование следователем учетов, карточек и иных банков данных: справочное пособие /Под.ред. А.Я.Качанова. М., 1994.
3. Миловидова М.А. «О совершенствовании системы криминалистических учетов». //Современные проблемы правоохранительной деятельности. Волгоград, 1995.

III BÖLMƏ
KRİMİNALİSTİK TAKTİKA
MÖVZU № 10. KRİMİNALİSTİK TAKTİKANIN
ƏSASLARI

Vaxt-4 saat
Mühazirə-2 saat
Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Krimalistik taktikanın anlayışı sistemi və vəzifələri. Onun krimalistikanın digər bölmələri ilə əlaqəsi.
2. İstintaq şəraitinin mahiyyəti və növləri, istintaq şəraitinin formalaşmasına təsir göstərən obyektiv və subyektiv amillər.
3. Taktiki üsul, taktiki qərar, taktiki əməliyyat və taktiki kombinasiya.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Birinci sualda krimalistik taktikanın anlayışı, strukturu, vəzifələri və mahiyyəti, onun krimalistik texnika və krimalistik metodika ilə əlaqəsi həmçinin, bu sahədə məntiq, psixologiya, idarəetmə, əməyin elmi təşkili və digər elmi biliklərdən istifadə edilməsi ilə bağlı məsələlər müzakirə olunacaqdır.

İstintaq şəraitinin anlayışı ona təsir edən obyektiv və subyektiv amillər, istintaq şəraitinin növləri, ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin və taktiki əməliyyatların təşkilinin və planlaşdırılmasının taktiki aspektləri, istintaq hərəkətlərinin və taktiki əməliyyatların planına aid edilməli olan ümumi suallarla bağlı bilgilər ikinci sualda müzakirə olunacaqdır.

Üçüncü sualda istintaq hərəkətinin, taktiki qərarın, taktiki əməliyyatın anlayışı, mahiyyəti, strukturu və məntiqi-informasiya məzmunu, istintaq hərəkətləri taktikası və onların həyata keçirilməsinin prosessual qaydaları taktiki tövsiyələr və prosessual normalar, onların qarşılıqlı münasibəti, taktiki kombinasiyalar, taktiki üsulların və taktiki kombinasiyaların mümkünlüyünün meyarı, həmçinin məhkəmədə və cinayətin ibtidai araşdırmasında taktiki üsulların tətbiqinin şərtləri və imkanları ilə bağlı nəzəri və təcrübi məsələlər araşdırılacaqdır.

Yoxlama sualları:

- 1.Kriminalistik taktikanın anlayışı və sistemi.
- 2.Kriminalistik taktikanın kriminalistik texnika və kriminalistik metodika ilə əlaqəsi.
- 3.İstintaq şəraitinin anlayışı ona təsir edən obyektiv və subyektiv amillər.
- 4.İstintaq şəraitinin növləri
- 5.Taktiki qərarın mahiyyəti.
- 6.Taktiki əməliyyatın mahiyyəti.
- 7.Taktiki üsulun mahiyyəti.
- 8.Taktiki kombinasiyanın mahiyyəti.
- 9.Taktiki riskin mahiyyəti.
- 10.İbtidai araşdırmasında taktiki üsulların tətbiqinin şərtləri və imkanları.

Referat:

- 1.İstintaq şəraitinin mahiyyəti ,növləri və onun formalaşmasına təsir göstərən amillər.
- 2.Taktiki qərarların , taktiki üsul və kombinasiyaların nəzəri aspektləri.

Terminoloji tapşırıq:

taktika ,istintaq şəraiti, taktiki qərar , taktiki üsul , taktiki kombinasiya ,taktiki risk.

Əsas ədəbiyyat:

- 1.Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə.Bakı, 1999,səh. 337-347.
- 2.Kriminalistika. mühazirələr toplusu, Bakı, 2007, səh. 211-229.
- 3.Sarıcalinskaya K.Q. İstintaq taktikası. Bakı, 1991, səh. 3-14.
- 4.Mahmudov A.M. «İstintaq şəraiti və onun qiymətləndirilməsi» DİN-in Məlumat Bülleteni. № 1 Bakı, 2002.
- 5.Криминалистика. Учебник для вузов. Под. Ред. Р.С.Белкина. М.2000 451-468.

Əlavə ədəbiyyat:

- 1.Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред. А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
- 2.Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред. А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».

**MÖVZU № 11. KRİMİNALİSTİK FƏRZİYYƏLƏR,
İBTİDAI ARAŞDIRMANIN PLANLAŞDIRILMASI
VƏ İBTİDAI İSTİNTAQ ZAMANI MÜSTƏNTİQİN
ƏMƏLİYYAT-AXTARIŞ ORQANLARI İLƏ
QARŞILIQLI ƏLAQƏSİNİN ƏSASLARI**

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Kriminalistik fərziyyələrin anlayışı və təsnifatı.
2. Fərziyyələrin qurulmasının və yoxlanılmasının əsasları.
3. Cinayətlərin istintaqının planlaşdırılması və təşkili. İstintaqın planlaşdırılmasının prinsipləri.
4. Qarşılıqlı fəaliyyətin anlayışı, subyektləri,formaları və növləri.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Birinci sualda kriminalistik fərziyyələrin anlayışı, keçmiş hadisələrin dərk edilməsində əqli fəaliyyətin hipotetik formalarının rolu, həcminə, subyektinə, müəyyən edilmə dərəcəsinə, ittihamın predmetinə, mürəkkəbliyə dərəcəsinə görə və s. kriminalistik fərziyyələrin təsnifatı ilə bağlı məsələlər müzakirə olunacaqdır.

Fərziyyələrin qurulması prosesi, fərziyyələrin yoxlanılması prosesinə qoyulan tələblərlə bağlı nəzəri və təcrübi məsələlər isə seminar məşğələnin ikinci sualında ətraflı şərh olunacaqdır.

Cinayətlərin araşdırılmasının plan-təşkilatı təminatı, araşdırmanın təşkili və planlaşdırılması, onların anlayışı və

predmeti, araşdırma planı, planlaşdırmanın prinsipləri, şərtləri, funksiyaları, elementləri və formaları, ekspert-kriminalistik fəaliyyətin planlaşdırılması, araşdırmanın təşkilati-idarətmə başlanğıcı üçüncü sualdabnaxılması nəzərdə tutulmuşdur.

Qarşılıqlı fəaliyyətin anlayışı, subyektləri, zəruriliyi və idarətmə fəaliyyəti, prosesual qaydası, qarşılıqlı fəaliyyətin əsas taktiki-metodiki müddəaları, qarşılıqlı fəaliyyətin prinsipial şərtləri, əsas formaları, mərhələləri və əsasları müstəntiqlərin əməliyyat-axtarış əməkdaşlarına verdikləri ayrıca tapşırıqların növləri, ibtidai araşdırma üçün əməliyyat-axtarış məlumatların əhəmiyyəti, qarşılıqlı fəaliyyətin növləri: -ayrı-ayrı istintaq hərəkətləri zamanı, axtarış işində, taktiki əməliyyatların keçirilməsində və istintaq-əməliyyat qrupu çərçivəsindəməsələlər isə üçüncü sualda baxılması nəzərdə tutulmuşdur.

Yoxlama sualları:

1. Fərziyyələrin anlayışı və məzmunu nədən ibarətdir?
2. Cinayətin törədilməsi şəraiti və onun halları, toplanmış dəlillərin analizi və induktiv təfəkkür metodu ilə necə müəyyən edilir?
3. İstintaq fərziyyələri hansı məntiqi qaydalara uyğun qurulur?
4. İlkin istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirləri dedikdə nə başa düşürsünüz, işin hallarının araşdırılması və fərziyyələrin yürüdülməsi üçün onların nə kimi əhəmiyyəti var?
5. Fərziyyələrin yoxlanılması necə təşkil edilir?
6. Fərziyyələr hansı ardıcılıqla yoxlanılır?

7.Fərziyyələrin yoxlanılmasında istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirləri hansı ardıcılıqla həyata keçirilir?

8.Planlaşdırmanın mahiyyəti nədən ibarətdir, hansı prinsiplərlə aparılır?

9.Hər hansı bir konkret iş üzrə planlaşdırmanın aparılması texnikası necədir?

10.Konkret istintaq hərəkətinin keçirilməsi üçün plan tərtib edilməsinin texnikası nədən ibarətdir?

11.Qarşılıqlı fəaliyyətin anlayışı, subyektləri və prinsipləri.

12.Qarşılıqlı fəaliyyətin növləri.

Referat:

1. Kriminalistik fərziyyələr.
2. İbtidai araşdırmada planlaşdırmanın mahiyyəti, növləri və formaları.

Terminoloji tapşırıq:

kriminalistik fərziyyə, planlaşdırma, qarşılıqlı fəaliyyət, funksiya ,induksiya ,deduksiya.

Əsas ədəbiyyat:

- 1.Kriminalistika Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə.Bakı, 1999,səh. 41-52.
- 2.Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı, 2007, səh. 230-245.
- 3.Sarıcalinskaya K.Q. İstintaq taktikası. Bakı, 1991, səh. 15-37.
- 4.Mahmudov.A, Əliyev.B. Kriminalistika sxemlər albomu. Bakı, 2003

5. Allahverdiyev Ə.Ə. «Müstəntiqin əməliyyat-axtarış orqanları ilə qarşılıqlı fəaliyyətinin planlaşdırılmasının xüsusiyyətləri» . DİN-in Məlumat bülleteni, №4. Bakı, 2009
6. Allahverdiyev Ə.Ə. «İbtidai araşdırmanın planlaşdırılmasının mahiyyəti və hüquqi əsasları» Ədliyyə Nazirliyinin MEM-nin məqalələr toplusu. Bakı, 2009.
7. Allahverdiyev Ə.Ə. «Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin planlaşdırılmasının xüsusiyyətləri» Qanun jurnalı №1. Bakı, 2010.
8. Криминалистика. Учебник /Под.ред. Р.С.Белкина, Москва, 1999.
9. Практикум по криминалистике /Под.ред. Н.П.Яблокова. М., 1995.
10. Белкин Р.С. «Курс криминалистики». Том 1, 2 и 3. М., 1997.
11. Крылов И.Ф. «Криминалистическое учение о следах». М., 1976.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Арцишевский Г.В. «Выдвижение и проверка следственных версий». М., 1978.
2. Дубровская Л.П., Лузгин И.М. «Планирование расследования». М., 1972.
3. Зеленский В.Д. «Организация расследования преступлений». Криминалистические аспекты. Ростов-на Дону, 1989.
4. Ларин А.М. «От следственной версии к истине». М., 1976.
5. Ларин А.М. «Расследования по уголовному делу. Планирования. Организация». М., 1970.6. Пехак Ян. «Следственные версии». М., 1976.

MÖVZU № 12. İSTINTAQ BAXIŞI TAKTIKASI.

Vaxt-12 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Təcrübə məşğələsi-8 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. İstintaq baxışının anlayışı, vəzifələri və prinsipləri.
2. Hadisə yerinə baxışın anlayışı, mərhələləri.
3. Meyitə tapıldığı yerdə xarici baxışın xüsusiyyətləri.
4. İstintaq baxışının gedişatının və nəticəsinin qeyd edilməsi.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

İstintaq baxışının anlayışı, vəzifələri prinsipləri, əsas müddəaları və növləri birinci sualda müzakirə olunacaqdır.

İkinci sualda hadisə yerinə baxışın anlayışı; ümumi və xüsusi vəzifələri, ona göstərilən əsas tələblər; baxışın iştirakçıları və onların rolu; baxışda şübhəli və təqsirləndirilən şəxslərin, zərərçəkmişin, şahidlərin baxışda iştirakının məqsədə uyğunluğu,

onun mərhələləri, onların mahiyyəti və vəzifələri; hadisə yerinin hüdudlarının müəyyən edilməsi üsulları, başlanğıc nöqtənin və hərəkət istiqamətinin seçilməsi; baxış zamanı elmi-texniki vasitələrdən və mütəxəssislərin köməyindən istifadə edilməsi; hadisə yerinə baxış ilə əlaqədar keçirilən əməliyyat- axtarış tədbirləri; neqativ hallar; hadisə yerinin səhnələşdirilməsi vaxılacaq digər məsələlər ikinci sualda baxılacaqdır.

Meyitin xarici baxışı; meyitin yerləşmə vəziyyətinin, pozasının və digər obyektlərin qeyd edilməsi metodları;

asılmış meyitin vəziyyətinin qeyd edilməsinin xüsusiyyətləri; meyitin bədənində və paltarında izlərin, həmçinin mikrohissəciklərin saxlanması üzrə görülən tədbirlər və bununla əlaqədar digər məsələlər üçüncü sualda müzakirə olunacaqdır.

Baxışın gedişatının və nəticələrin qeyd edilməsi; baxış protokolu; plan və sxemlərin növü, onların tərtib edilməsi üsulları, fotocədvəllərlə bağlı nəzəri və təcrübi əhəmiyyət kəsb edən məsələlər isə dördüncü sualda baxılacaqdır.

Yoxlama sualları:

1. İstintaq baxışının növlər.
2. Hadisə yerinə baxışın prinsipləri
3. Hadisə yerinə baxışın mərhələləri.
4. Hadisə yerinə baxışın üsulları.
5. Hadisə yerinə baxışın hazırlıq mərhələsində görülən tədbirlər.
6. Statik və dinamik baxışın mahiyyəti.
7. Hadisə yerində aşkar edilmiş maddi sübutlarla davranış qaydaları.
8. Hadisə yerinə baxış protokolunun təsviri hissəsinə göstərilən tələblər.
9. Meyitə xarici baxışın xüsusiyyətləri.
10. Şəxsi müayinənin keçirilməsinin taktiki xüsusiyyətləri.

Yazılı tapşırıq:

-baxış zamanı elmi-texniki vasitələrdən və mütəxəssislərin köməyindən istifadə edilməsi;

-asılmış meyitin vəziyyətinin qeyd edilməsinin xüsusiyyətləri;

-hadisə yerinin plan və sxemlərin növləri.

Referat:

Hadisə yerinə baxışın taktiki xüsusiyyətləri.

Meyitin bədənində və paltarında izlərin, həmçinin mikrohissəciklərin saxlanması istiqamətində görülən tədbirlər.

Terminoloji tapşırıq:

sxem, plan, subyektiv baxış, eksentrik üsul, konsentrik üsul

Əsas ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının CPM. XXIX bölmə.
2. Kriminalistika Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 385-411.
3. Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı, 2007, səh. 277-310.
4. Sarıcalinskaya K.Q. İstintaq taktikası. Bakı, 1991, səh. 38-65
5. Mahmudov.A, Əliyev.B. Kriminalistika sxemlər albomu. Bakı, 2003
6. Hadisə yerinə baxış.(tədris-metodik vəsait) Bakı, 2018. AllahverdiyevƏ.Ə. Hadisə yerində meyitə baxışın taktiki xüsusiyyətləri. DİN-in məlumat bülleteni. №3,Bakı,2007.
7. Осмотр места происшествия. Практическое пособие.Под.ред. А.И.Дворкина. М.2000.
8. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред. А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
9. Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред. А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика,

организация и методика расследования преступлений».

Əlavə ədəbiyyat:

1. Баев О.Я. «Тактика следственных действий». учебное пособие. Воронеж, 1992.
2. Булатов В.А. «Некоторые вопросы фиксации хода и результатов осмотра места происшествия». //Современные проблемы правоохранительной деятельности. Волгоград, 1995.
3. Лившиц Е.М., Белкин Р.С. «Тактика следственных действий» М.,1997.
4. Иванов Л.Я. «Следственный осмотр при расследовании транспортных происшествий». Саратов, 1993.
5. Осмотр места происшествия. Учебное пособие /Под.ред. В.Ф.Статкуса. М., 1995.
6. Плескачевский В.М. «Осмотр места происшествия по делам, связанным с применением огнестрельного оружия». Учебно-методическое пособие. М.,1992.

MÖVZU 12. İSTINTAQ BAXIŞI TAKTIKASI

Məşğələnin məqsədi:

Didaktik: cinayətin açılması və araşdırılması üçün əhəmiyyət kəsb edən izlərə, əşyalara, hadisə yerinin şəraitinə və diyəər obyektlərə istintaq baxışı ilə bağlı zəruri vərdişləri kursantlardə formalaşdırmaq.

Metodik: istintaq baxışı taktikası ilə bağlı kursantlar tərəfindən əldə olunan nəzəri biliklərin təcürbi olaraq həyata keçirilməsi bacarığını yoxlamaq.

Tərbiyəvi: hər bir kursantdə bu mövzu üzrə aldığı nəzəri biliklərin realizə edilməsi mümkünlüyünə inam formalaşdırmaq.

Məşğələlərin ardıcılığı:

Məşğələ 1 – mənzildə, ofisdə, mağazada və valyuta dəyişmə məntəqəsində hadisə yerinə baxışın keçirilməsi və protokolun tərtib edilməsi.

Məşğələ 2 – Akademiyanın ərazisində şərti yol-nəqliyyat, quldurluq, qəsdən adamöldürmə cinayət faktları ilə bağlı hadisə yerinə baxışın keçirilməsi və protokolun tərtib edilməsi.

Yoxlama sualları:

TƏCRÜBƏ MƏŞĞƏLƏSİ №12/ 1.

Məşğələnin məzmunu: oğurluq (soyğunçuluq və quldurluq) faktı ilə əlaqədar kriminalistik təlim meydançasında yerləşən mənzildə, ofisdə, marketdə və valyuta dəyişmə məntəqəsində izlərin aşkar edilməsi, qeyd olunması və götürülməsi məqsədilə hadisə yerinə baxış keçirilməsi.

Məşğələnin keçirildiyi yer: kriminalistik şəhərçiyi və ya akademiyanın ərazisi

Məşğələyə ayrılmış vaxt: 90 dəq.

Məşğələnin maddi-texniki təminatı:

a) didaktik materiallar:

- 14 saylı mövzu üzrə mühazirə;
- “Kriminalistika” fənnindən praktikum;
- Mahmudov A.M.,Allaahverdiyev Ə.Ə.,İsaqov R.M. Hadisə yerinə baxış. Tədris metodik vəsait . Bakı, 2018.

b)obyektlər: kriminalistik təlim meydançasında müvafiq tapşırıqlarda göstərilən cinayət faktına əsasən uyğunlaşdırılmış hadisə yerləri;

v)texniki-kriminalistik vasitələr: istintaq çemodanı, istintaq çantası, fotoaparət, lampa-alışqan, hadisə yerində izlərin aşkar edilməsi və götürülməsi üçün yardımçı materiallar.

Məşğələnin təşkili:

-kursantların sərbəst hazırlıq məşğələsində iştirak edib, aparılacaq təcrübə məşğələsi üzrə müəyyən tövsiyələr verilməsi;

-məşğələnin keçirilməsi üçün texniki-kriminalistik vasitələri hazırlanması;

-hadisə yerinə baxışın aparılması ardıcılığının və dəqiq sxeminin müəyyənləşdirilməsi;

- baş vermiş hadisənin növündən asılı olaraq istintaq-əməliyyat qrupunun müəyyən edilməsi, hadisə yerinə baxış məqsədilə qrupun iştirakçılarının hərəkət etməsinə optimal şəraitin yaradılması;

-«Kriminalistika» kafedrasının tədris–metodiki fənn kabineti rəisinin iştirakı ilə səhnələşdirilmiş (uyğunlaşdırılmış) hadisə yerində (kriminalistik-təlim meydançasında) müvafiq izləri saxlamaq və ümumi şəraiti bərpa edilməsi, həmçinin müvafiq hazırlıq tədbirlərini həyata keçirilməsi.

-Hadisə yerində(kriminalistik təlim meydançasında) hazırlıq işləri aşağıda göstərilmiş sxem əsasında həyata keçirilir:

-hadisə yerində kənar əl-barmaq və digər izlərin saxlanılmaması məqsədilə bütün predmetlərin səthi təmizlənir;

-hər bir istintaq-əməliyyat qrupu istintaq çantası, zəruri sənədlər və fotoaparatlarla təmin edilir.

Şərti hadisə yerində aşağıdakı izlər saxlanmalıdır:

-giriş qapısında sındırma alətinə məxsus sıxma izləri:

-üzərində sındırma izləri olan qfıl;

-kağız, qəzet, döşəmə və ya qumsal torpaq üzərində aydın görünən ayaqqabı izi;

-farfor qab, otaqlarda olan mebellərin, əşyaların üzərində (və ya başqa yerlərdə) əl-barmaq izləri;

-döşəmə və ya stolun üzərində olan siqaret qabında çəkilmiş filtirli siqaretin kötüyü;

-giriş qapısının xarici tərəfindən müəyyən məsafədə sındırma alətə məxsus izləri ;

-zərurət yarandıqda digər izlər saxlamaq.

Qeyd: hər bir istintaq-əməliyyat qrupu üçün şərait yenidən bərpa olunmalıdır. Bu zaman saxlanılan maddi sübutların, əşyaların yerləşdiyi yerlər əvvəlkindən fərqlənməlidir. Hadisə yerində saxlanılan izlərin növü və sayı müəllim tərəfindən əvvəlcədən müəyyənləşdirilir.

Məşğələnin keçirilməsinin və tədris vaxtının təxmini bölgüsü:

1. Müəllimin giriş sözü -5 dəq.
2. İlk məlumatın verilməsi və baxışın keçirilməsi üçün hazırlıq tədbirlərinin nəzərdən keçirilməsi -15 dəq.
3. Hadisə yerinə baxış -55 dəq.
4. Məşğələyə yekun vurmaq -15 dəq.

Məşğələnin gedişatı:

Məşğələnin ilkin mərhələsində müəllim giriş sözündə təcrübə məşğələsinin mahiyyətini və məqsədini açıqlayır, ilkin məlumatı verir və kursantların baxışa hazırlıq səviyyələrini yoxlayır. Daha sonra hadisə yerinə baxış zamanı edilən hərəkətlər, maddi sübutlarla davranış qaydaları bu istintaq hərəkətinin taktiki qaydaları haqqında kursantları bir daha məlumatlandırır. Məşğələnin sonunda isə kursantlar tərəfindən hansı hesabat sənədlərinin təqdim olunmasını qeyd edir.

Məşğələnin ikinci mərhələsi kursantlara baş vermiş cinayət hadisəsi haqqında məlumatın verilməsi ilə başlanır. Hər bir istintaq-əməliyyat qrupuna ayrıca fabula verilir. Həmin məlumatı dinlədikdən sonra kursantlar aşağıdakıları təhlil edirlər:

- verilmiş məlumatda cinayət əməlinin xarakteri və cinayət işinə başlama üçün kifayət qədər əsasların olması;
- baş vermiş hadisəyə ilkin cinayət-hüquqi qiymətin verilməsini;
- hadisə yerinə baxışın keçirilməsini əsaslandırılması.

Hadisə yerinə baxışın keçirilməsi barədə qərar qəbul edildikdən sonra hər bir istintaq-əməliyyat qrupu təyin olunmuş şərti hadisə yerinə gedirlər.

Hadisə yerinə gəldikdən sonra qrupun iştirakçıları ümumi şəraitlə tanış olur, baxışın taktikasını seçirlər. Hadisə yerinə baxış müəllimin tam nəzarəti altında keçməlidir. Müəllim hadisə yerində izlərin aşkar edilməsində, görülməsində hər bir kursantın hərəkətini diqqətlə izləməli və bu barədə müəyyən qeydlər aparmalıdır. Həmçinin kursantların bir-birinə maneçilik törədilməsinin qarşısı alınır, baxışa ayrılmış tədris vaxtının düzgün və səmərəli

istifadə olunmasına diqqət yetirilir. Hadisə yerinə baxış zamanı kursantlar tərəfindən müəyyən taktiki və ya texniki xarakterli səhvlər buraxılırsa, müəllim onları saxlamalı, bu barədə müvafiq tövsiyələr verməlidir. Hadisə yerinə baxışa müəllimin nəzarəti təcrübə məşğələsində iştirak edən hər bir kursantin biliyinin düzgün qiymətləndirilməsi üçün şərait yaradır. Qeyd etmək lazımdır ki, belə təcrübə məşğələlərində qiymətləndirmə üçün əsas meyar kursantların təcrübə vərdişlərə hansı dərəcədə yiyələnməsi olmalıdır. Baxış zamanı kursantlar təcrübə dəftərlərində qeydlər aparmalı və protokol tərtib edərkən onlardan istifadə etməlidirlər.

Müəllim məşğələyə yekun vuraraq kursantlar tərəfindən buraxılan səhvləri və çatışmazlıqları onların nəzərinə çatdırır və onların aradan qaldırılması üçün müvafiq tövsiyələr verir.

TAPŞIRIQ 1

(quldurluq faktı üzrə)

«....» _____ 20.... ildə səhər saat 07 radələrində naməlum şəxs maskalanmış vəziyyətdə Bakı şəhəri, Xəzər rayonu, Binə qəsəbəsi «Bolluq» yaşayış massivində yerləşən C.Cabbarlı küçəsindəki vət. Əliyev Alim Sərraf oğlunun yaşadığı 1 saylı evə qanunsuz daxil olaraq ev sahibi Alim Əliyevi və onun ailə üzvlərini hücumə məruz qoymaqla onların həyat və sağlamlığı üçün təhükəli zorakılıqla basqın etmiş əlindəki dəmir armaturu və məişət təsərrüfat təyinatlı mətbəx bıçağını silah qismində tətbiq etməklə əvvəlcə Alim Əliyevlə əlbəyaxa olmuş, onun müqaviməti ilə rastlaşdıqda isə üstündə olan «Makarov» tapançası ilə ona atəş açmış və sağ ayağından yaralamışdır. Bu zaman köməyə gələn Alim Əliyevin həyat yoldaşı Əliyeva Nailə

İltifat qızının üzünə yumruqla zərbə vurmuşdur. Zərərçəkmiş şəxslərin müqaviməti ilə rastlaşdığından naməlum şəxs hadisə yerindən qaçıb gizlənmişdir.

TAPŞIRIQ 2

(quldurluq faktı üzrə)

«....» _____ 20.... ildə saat 00.00 radələrində 3 nəfər naməlum şəxs Bakı şəhəri, Binəqədi rayonu Mir Cəlal küçəsi. ev 115 ünvanında yerləşən «MMT» tikinti firmasının ofisinə silahlı basqın edərək quldurluq yolu ilə firmaya məxsus 68.500 AZN məbləğində pulunu ələ keçirmişlər.

TAPŞIRIQ 3

(quldurluq faktı üzrə)

«....» _____ 20.... ildə 02.30 radələrində naməlum şəxs Bakı şəhəri, Nizami rayonu, Q.Qarayev prospektində yerləşən 46-cı evin 29 saylı mənzilin eyvanının qapısını açaraq qanunsuz olaraq evə daxil olmuş və əlindəki bıçaqla həmin mənzildə yaşayan Hacıyev Gündüz Çingiz oğluna həyat və sağlamlığı üçün təhlükəli zorakılıq tətbiq edəcəyi ilə hədə-qorxu gələrək basqın etmiş və ona məxsus 5180 manat nəğd pulunu, dəyəri 300 manat olan «Nokia N 76» markalı mobil telefonu, dəyəri 800 manat olan «HP» markalı notbok kompyuterini və bir ədəd dəyəri 420 manat olan qızıl boyunbağını ələ keçirib hadisə yerindən qaçmışdır.

TAPŞIRIQ 4

(valyuta dəyişmə məntəqəsinə basqın)

«....» _____ 20.... ildə saat 22 radələrində Suraxanı qəsəbəsi, Sülh küçəsi 7 №-li evin birinci mərtəbəsində yerləşən valyuta dəyişmə məntəqəsi bağlanan vaxtı iki nəfər naməlum şəxs başlarına qara maska keçirmiş vəziyyətdə

qapını bağlamaq istəyən Həmid Əhmədovu məntəqəyə itələyərək, ona tapança ilə hədə-qorxu gəlmiş və cibindən açarları götürmüşlər. Onlardan silahı olanı Həmiddən yerə yıxılmış vəziyyətdə qalması tələb etmiş və onun yanında durmuşdur. İkinci şəxs isə seyfi açaraq oradan 1080 ABŞ dollarını, 42000 AZN, 57000 rus rullunu və ona məxsus «Nokia» markalı telefonu talayaraq hadisə yerindən qaçıb gizlənmişlər.

Qeyd: Hadisə yerindən cinayətkarlar çıxanda birinin kurtkası piştaxtaya ilişmiş, orada parça lifləri, düymənin yarımçıq hissəsi, döşəmənin üzərində ayaqqabı izləri (naxışlar) seyfin dəstəyinin üzərində əl-barmaq izləri qalmışdır.

TAPŞIRIQ 5

(valyuta dəyişmə məntəqəsinə basqın)

«....» _____ 20.... ildə nahar fasiləsi zamanı saat 13-14 radələrində iki nəfər naməlum şəxs Rəsulzadə qəsəbəsi, Nizami küçəsi 8 saylı evin birinci mərtəbəsində yerləşən valyuta dəyişmə məntəqəsinə gəlib özlərini Vergilər Nazirliyinin nümayəndələri kimi təqdim edərək, xidməti otağa daxil olmuşlar. Məntəqədə işləyən Məmiyeva Sevda Zahid qızına hədə-qorxu gələrək onun ağzını, qollarını və ayaqlarını yapışqanlı lentlə bağlayıb seyfdə və kassada olan 9700 ABŞ dollarını, 70000 rus rublunu və 42100 AZN talayaraq, hadisə yerindən qaçıb getmişlər.

TAPŞIRIQ 6

(oğurluq faktı üzrə)

«....» _____ 20.... ildə gecə vaxtı naməlum cinayətkar siqnalizasiyanı zərərləşdirdikdən sonra plastikdən olan giriş qapısının daxili qıfılını sındırmaq üsulu ilə «Azəroğlu» firmasının bir otaqlı ofisinə daxil olub, oradan «Samsung»

markalı komputeri, 17 ədəd diski, firmanın prezidenti Seyidov Hafiz Azad oğluna məxsus dəri gödəkçəni, firmanın işçisi Sevda Əzim qızı Əliyevaya məxsus bir cüt ayaqqabısını gizli yolla talamışdır.

TAPŞIRIQ 7

(oğurluq faktı üzrə)

«....» _____ 20.... ildə saat 19-da Bakı şəhəri, Xəzər rayonunun Mərdəkan qəsəbəsi, Sabir küçəsi 72 saylı eydə yaşayan vətəndaş Məmmədov Vəli Kamran oğlu evindən oğurluq faktı ilə əlaqədar ərizə ilə Xəzər RPİ-nin növbətçi hissəsinə müraciət etmişdir.

O, yazdığı ərizədə bildimişdir ki, «....» _____ 20.... ildə təxminən saat 9.18 radələrində naməlum şəxs Bakı şəhəri, Xəzər rayonu, Mərdəkan qəsəbəsi, M.Ə.Sabir küçəsi 72 saylı evin qapısını sındıraraq, evə daxil olmuş və ona məxsus aşağıdakı əmlakı (əşyaları) oğurlamışdır.

«Panasonik» markalı videomaqnitafon - qiyməti 65 AZN;

Türkiyədə istehsal olunmuş qara rəngli dəri gödəkçə - qiyməti 480 AZN;

Bir dəst kişi kostyumu (təzə) - qiyməti 400 AZN;

Bir cüt qadın ayaqqabısı - qiyməti 200 AZN.

Evdə olan əşyaları tam nəzərdən keçirmədiyinə görə ola bilsin ki, oğurlanmış əşyaların yuxarıda göstərilən siyahısına əlavələr olsun.

1. Verilmiş fabulalardakı məlumatı dinlədikdən sonra baş vermiş hadisəyə cinayət-hüquqi qiymət vermək;
2. Növbətçi hissəyə daxil olmuş ərizəyə (məlumat) əsasən hansı ilkin tədbirlərin görülməsini müəyyən-ləşdirmək;
3. Hadisə yerinə baxış üçün istintaq-əməliyyat qrupunun tərkibini müəyyən-ləşdirmək;

4. Bu faktla əlaqədar hadisə yerinə baxış zamanı tətbiq edilən texniki-kriminalistik vasitələri hazırlmaq və hər birinin tətbiqini izah etmək.
5. Baxış protokolunu və plan-sxemini tərtib etmək.

İstintaq-əməliyyat qrupunun tərkibi 4-6 nəfərdən çox olmamalıdır. Baxışı keyfiyyətli aparmaq və tədrisə ayrılan vaxtdan səmərəli istifadə etmək məqsədilə hər bir kursant qarşısında konkret tapşırıqlar qoyulmalı və onların hərəkətlərinə ciddi nəzarət olunmalıdır. Vaxta qənaət məqsədilə hadisə yerinə baxış ilə əlaqədar bütün hazırlıq tədbirlərinin bilavasitə kursantların sərbəst hazırlıq saatlarında görülməsi məqsədəuyğundur.

İstintaq-əməliyyat qrupu hadisə yerinə gəldikdən sonra kursantlar qarşısında qoyulan tapşırıqlar bir daha onlara izah olunur. Bundan sonra baxış keçirilən sahənin sərhədi və onun başlanğıcı, həmçinin hansı istiqamətdə aparılması müəyyən edilir. Hadisə yerində detal baxışın aparıldığı yerlər bir daha dəqiqləşdirilir.

Baxış zamanı kursantlar müvafiq ədəbiyyatdan, metodik vəsaitlərdən, xüsusilə kafedrada hazırlanmış «Hadisə yerinə baxış» vəsaitindən, didaktik materiallardan və kriminalistik təlim meydançasında olan zəruri əyani vəsaitlərdən istifadə edə bilər .

Nümunə

Əlavə 1.

HADİSƏ YERİNƏ BAXIŞ PROTOKOLU.

«....» _____ 20....

Bakı şəhəri

Baxış saat 10.00-da başlandı

Baxış saat 11.40-da qurtardı.

Mən, Bakı şəhəri Xəzər RPİ-nin istintaq şöbəsinin müstəntiqi, polis leytenantı B.R. Nəsirov səhər saat 9.20

dəqiqədə Polis İdarəsinin növbətçisindən Şüvəlan qəsəbəsi, A. İldırım küçəsi 5 nömrəli evdən oğurluq haqqında məlumat aldım.

Xəzər RPİ-nin əməkdaşı, ekspert-kriminalist R.M. Ağayevin, cinayət axtarışı şöbəsinin əməliyyat müvəkkili polis leytenantı A.T. Əsədovun, hal şahidləri-Əzizbəyov rayonu, Şüvəlan qəsəbəsi, Sabir küçəsi 15 nömrəli evdə yaşayan, 1960-cı ildə anadan olmuş fərdi təsərrüfatçı Quliyev Rövşən Vəli oğlunun və Şüvəlan qəsəbəsi, Şəhriyar küçəsi 25 nömrəli evdə yaşayan, 1968-ci ildə anadan olmuş, 24-saylı məşurutda sürücü işləyən Cəlilov Vahid Arif oğlunun iştirakı ilə Azərbaycan Respublikası CPM-nin 236-cı maddəsinə rəhbər tutaraq hadisə yerinə baxış keçirdim.

Baxışdan əvvəl yuxarıda qeyd edilmiş şəxslərə bütün hərəkətlərdə iştirak etmək və bu hərəkətlərlə əlaqədar ərizə vermək hüquqları olduğu izah etdim.

Onlar həm də baxış prosesində zəruri olan hallarda fotoaparatların, optik cihazların və işıq süzgəclərinin, izlərin götürülməsi üçün mütəxəsis-kriminalistin istintaq çantasında olan texniki və kimyəvi vasitələrin, eləcə də, xüsusi işıqlandırıcı texnikanın tətbiq ediləcəyi barədə xəbərdar edildilər.

Hal şahidləri : R.V.Quliyevə, V.A.Cəlilova Azərbaycan Respublikası CPM-nin 94-cü maddəsinə müvafiq olaraq hadisə yerinə baxış zamanı aşkar olunan faktların, onların məzmununun, gedişatının və nəticələrinin faktlarının təsdiq etmək vəzifələri izah olundu.

R.V.Quliyev .....

V.A.Cəlilov.....

Mütəxəssis-kriminalist R.M. Ağayevə onun CPM-nin 96-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquq və vəzifələri izah olundu .

R.M. Ağayev.....

Baxış açıq, sakit hava, gündüz, təbii işıqlandırma şəraitində aparıldı. Havanın temperaturu 18° s idi.

Baxışda aşağıdakılar aşkar olundu:

Hadisə yeri

Xəzər rayonu A. İldırım küçəsinin hərəkət hissəsinin sağ tərəfindən yerləşir. Ev birmərtəbəli olub, divarları qırmızı kərpicdən, damı şiferdəndir. Həyətə baxış keçirilərkən, evin giriş qapısından 63 sm aralıqda hündürlüyü 14 sm. eni 11 sm., qalınlığı 2sm. olan, korpusu qara metaldan, qövs hissəsi dil yuvası ilə birləşdiyi yerdə kəsilmiş bir ədəd asma qıfıl və uzunluğu 17 sm., dəstəyi ağacdan, tiyəsi ağ metaldan, düzbucaqlı formada naxışları olan, tiyəsi ilə birləşdiyi yerdə dəmir örtüklə bərkidilmiş, tiyəsi dördbucaqlı formada, ucu yastılanmış, sağ tərəfindən uc hissəsində sınığı olan kəsici alət aşkar olundu. Tiyəsinin üzərində «AZM» hərfləri həkk olunmuşdur. Asma qıfılın və kəsici alətin fotosəkli «ZENİT-E» fotoappararı, obyektiv «HELİOS», plyonkanın həssaslığı 100, diafraqma 5,6-8, gözləmə vaxtı 125, təbii gün işığında miqyas şəkildə çəkilmə üsulu ilə 3 kadrda çəkildi.

Giriş qapısı birtaylı olub, baxış zamanı açıq vəziyyətdə idi. Xarici tərəfdən dəmir layla örtülmüş, ağ boya ilə rənglənmiş, ölçüsü 190x100 sm. ölçüdədir. Qapının sağ küncündə yuxarı çərçivədən aşağı istiqamətdə 90 sm. məsafədə daxili qıfıl yerləşir, qıfılın dil yuvasından 1 sm. yuxarıda, uzunluğu 0,2 sm. ; eni 0,1 sm. olan oval formada sıxma alətinə məxsus bir ədəd həcmi iz saxlanmışdır. İzin dibi hamardır və dibində açıq qəhvəyi rəngli pasa oxşar kənar hissəciklər müşahidə olunur.

İzin fotosəkili «ZENİT-E» fotoappararı, obyektiv «HELİOS-44», plyonkanın həssaslığı 100, diafraqma 5,6-8,

gözləmə vaxtı 125, təbii gün işığında, miqyas şəkilçəkmə üsulu ilə 3 kadrda çəkildi. İzin fotosəkli çəkildikdən sonra 21 nömrəli katalizator əlavə olunmuş U-4 pastasının köməyi ilə götürüldü və selofan torbada qablaşdırıldı.

Qapının çərçivəsi sağ tərəfdən pəncərə çərçivəsi ilə bitişikdir. Pəncərə 2 laylı olub, ölçüsü 60x80 sm. bağlı vəziyyətdədir. Giriş qapısının və pəncərənin arxasına içəri tərəfdən üzərində naxışları olan, qırmızı rəngli, eni 1 m., uzunluğu isə 1,60 sm. olan pərdə asılmışdır. 1 nömrəli otağın eni 3 m, uzunluğu 5 m. hündürlüyü isə 2.80 sm-dir. Divarlarına üzərində naxışları olan ağ rəngli divar kağızı yapışdırılıb. Otağın döşəməsi betondan olub, yerə üzərində qızılgül naxışları olan kavrolit salınıb. Tavan taxtadan olub, ağ rəngli boya ilə rənglənmişdir. Tavandan üzərində 3 ədəd lampa yeri olan çılcıraq asılmışdır. Qapının sağ küncündən 40 sm. aralıda hündürlüyü 60 sm., uzunluğu 1 m., eni isə 50 sm. olan taxtadan qırmızı rəngli stol qoyulmuşdur. Stolun üzərində heç nə yoxdur. Giriş qapısı ilə üzbəüz otağın arxa divarının tən ortasında hündürlüyü 40 sm., uzunluğu 1,40 sm. eni 80 sm. olan, ikilaylı, taxdadan, qırmızı rəngli şifoner qoyulmuşdur. Şifonerin hər 2 tərəfində sağ və sol divara bitişik 2 ədəd çarpayı yerləşir. Sağ divara bitişik çarpayının üzəri dağınıq, sol divara bitişik çarpayı isə səliqəli vəziyyətdədir. Giriş qapısının sol küncündə 1.20 m. məsafədə hündürlüyü 2 m. eni 1 m. olan 2 nömrəli otağa giriş qapısı yerləşir. Qapının layı yoxdur. Qapının sol tərəfində küncdə hündürlüyü 1.m. 10 sm. olan kitab rəfi yerləşir. Rəfin üstündə 2 ədəd «Qanun» jurnalı-2007-ci ilin 3 və 4-cü nömrələri var.

Kitab rəfindən 20 sm. aralıda bitişik divan-çarpayı yerləşir, oturacaq yeri üzərində naxışları olan narıncı rəngli parça ilə örtülmüşdür, kənarları taxtadandır. Giriş qapısı ilə

üzbəüz üç laylı servant qoyulub, servantdakı qab-qacaqlar dağınıq vəziyyətdədir. Servanta bitişik «İndezit» markalı soyuducu yerləşir. Soyuducunun içərisi boşdur. Otağa giriş qapısından sağ tərəfdəki küncdə Yaponiyada istehsal olunmuş «PANASONİC» markalı televizor qoyulmuşdur. Otağın eni 3,5 m., uzunluğu 5 m., hündürlüyü isə 3 m-dir. Döşəməsi betondandır, üzərinə naxışları olan qırmızı rəngli kavrolit salınıb, tavanı ağ rəngli boya ilə rənglənmiş taxtadandır. Döşəmənin üzərinə qab-qacaq tökülmüşdür . Otağın giriş qapısından 1 m. aralı, tən ortada hündürlüyü 60 sm., eni isə 50 sm., uzunluğu 1 m. olan taxtadan qırmızı rəngli stol qoyulub, stolun hər tərəfində 1 ədəd stul var. Stolun üzərində 1 ədəd 0,5 l. həcmli içi dolu araq butulkası, 1 ədəd 100 q. həcmli stəkan, 1 ədəd içərisində 2 ədəd çəkilmiş «VİCEROY» siqaretinin kötüyü olan külqabı var. Stolun üzərindəki şəffaf rəngli, standart 0,5 l. həcmli səthi quru olan, üstündə «Natroix olan şüşə butulkanın üzərində qırmızı rəngli rubin tozu vasitəsilə əl barmaqlarının 3-cü bölməsinin mərkəzini əhatə edən bir-birinə paralel yerləşmiş, istiqaməti soldan sağa yönələn 3 əl- barmaq izi aşkar edildi. Birinci əl- barmaq izinin mərkəzini əhatə edən naxışlar qövsi, ikincisi ilgək, üçüncüsü isə qıvrım naxışlardır. 1-ci əl-barmaq izinin uzunluğu 18 mm., eni 15 mm, ikincinin uzunluğu 19 mm., eni 17 mm., üçüncünün uzunluğu 18 mm., eni isə 16 mm-dir. 1-ci əl-barmaq izi ilə 2-ci əl-barmaq izi arasında olan məsafə 0,5 sm., 2-ci ilə 3-cü arasında olan məsafə isə 0,3 sm-dir. İzlər butulkanın yuxarı kənarlarından aşağıya doğru 80 mm., aşağı kənarından yuxarıya doğru 30 mm məsafədə yerləşmişdir. Üzərində əl-barmaq izləri olan şüşə butılka «ZENİT-E» fotoapparati, obyektiv «HELİOS-44», plynkanın həssaslığı 100, gözləmə

vaxtı 125, diafraqma 8-11, miqyas üsulu ilə 4 kadrda səkilmışdir.

Şüşə butulka üzərində olan əl-barmaq izləri şəffaf rəngli daktoplyonkaya köçürüldü və zərfə qablaşdırıldı.

Baxış gedişində mütəxəssis R.M. Ağayev tərəfindən «ZENİT-E» fotoaparatinin (obyektiv «HELİOS-44») tətbiq edilməsi ilə panoram üsulla hadisə yerinin 4 tərəfdən ümumi görünüşünün fotosəkli çəkildi. Evin 2 nömrəli otağının ümumi görünüşü 3 nöqtədən çəkildi.

Hadisə yerində aşağıdakılar götürüldü:

1. daktiloskopik plyonkada əl-barmaq izləri (1 nömrəli zərf);
2. asma qıfıl (1 nömrəli qutu);
3. kəsici alət (2 nömrəli qutu);
4. sıxma alətinə məxsus selofan torbaya qablaşdırılmış iz;
5. əl-barmaq izlərinin olduğu araş şüşəsi (3 nömrəli qutu);1,2,3 nömrəli qutular, 1 nömrəli zərf və polietilen torba 325 nömrəli surquc möhürü ilə möhürləndi, üzərində lazımi qeydiyyatlar aparıldı, müvafiq imzalarla təsdiq olundu.

Hadisə yerində xidməti-axtarış itindən istifadə edildi. Bu zaman müsbət nəticəyə nail olunmadı (xidməti-axtarış itindən istifadə edilməsinə dair akt protokola əlavə olunur). Baxış prosesində baxış iştirakçılarından heç bir ərizə, təklif və məlumat daxil olmadı...

Əlavə 2.

HADİSƏ YERİNƏ BAXIŞ PROTOKOLU (təsviri hissə)

«....» _____ 20.... ildə Bakı şəhəri Səbael rayonunun Batamdar qəsəbəsindəki «N» sayılı hərbi hissənin Lökbatan qəsəbəsi tərəfə olan tikanlı məftilli hasarından şimal qərb

istiqlamətində 35 metr aralı qayalıq ərazidə uzunluğu 2,5 m. eni 1,5 m. olan boz rəngdə üzərində quru mamır və şibəyələr olan qaya üzərində şəxsiyyəti məlum olmayan boyu 170 sm, təxminən 25-30 yaşda, orta bədən quruluşuna malik, qarabuğdayı kişi meyiti aşkar edilmişdir. Hadisə yerinə baxış keçirən zaman tapılmış meyitdən 26,5 m. şərqlə doğru quru otluq ərazidə ucu cənubi-şərqlə yönəlmiş dəstəyi tünd qəhvəyi taxtadan, tiyəsi aypara formalı yuxarı istiqamətlənən, kəsici hissəsi mişarvari olan, üzərində qana oxşar ləkələr olan məişət bıçağı aşkar edilmişdir. Bıçağın ümumi uzunluğu 22,9 sm, tiyənin uzunluğu 12,4 sm, tiyənin ən enli hissəsi 1,6 sm qalınlığı isə 0,5 mm-dir. Bıçağın tiyəsinin sol tərəfində döymə üsulu ilə «TRAMONITA inox stainless BRASIL» sözləri yazılıb». Bıçaq üzərində əlbəməzi izləri aşkar edilmədi. Hadisə yerində aşkar edilmiş bıçağın fotosəklə çəkilərək kağız paketə qablaşdırıldı və götürüldü. Bıçaqdan 15 m, şimala doğru hündürlüyü 1,5 – 2,5 m. olan təxminən 10 sot ərazini əhatə edən meşəlik yerləşir. Ağaclar olan ərazidə istintaq marağı kəsb edən heç nə aşkar olunmadı. Götürülmüş bıçaqdan meyitə doğru hərəkət edən zaman yer səthində quru otluq ərazidə ölçüləri təxminən 15 x 20 sm və daha böyük tək-tük rast gəlinən boz qaya parçaları yerləşir. Tapılmış meyitdən 20 m. cənub-qərbi istiqamətində quru boz rəngli qumlu və çınqıllı torpaqda 4 ədəd iri həcmli nəqliyyat vasitəsinin izi aşkar edilmişdir. İzin ümumi uzunluğu 7 m. eni 13,5 sm. dərinliyi isə 1,8 sm-dir. Nəqliyyat vasitəsi geri sağa dönərək hərəkət etmiş, dayanmış və sonra isə düz cənub-şərqlə istiqamətində 12% enişə doğru hərəkət edərək yer səthində iz qoymuşdur. Nəqliyyat vasitəsinin bazası 150 sm, arxa təkərlər arası məsafə 120 sm-dir, qabaq təkərlər arası məsafə 120,5 sm. Sol qabaq təkərin bir hissəsi 3x 4 sm ölçüdə

pozulmuşdur. Bu xüsusi əlamətin iz boyu təkrarlanmasına görə təkər çevrəsinin uzunluğu 121 sm, eni 2 sm olan romb şəkli hissəsinin fotosəkli çəkildi və izin əksi gips məhlulu ilə götürülərək karton qutuda qablaşdırıldı və götürüldü. Nəqliyyat vasitəsinin arxa təkər izlərindən 0,5 m meyitə tərəf torpağın tamlığı pozulmuş, quru otlar əzilmiş və qırılmış vəziyyətdədir. Bu cür pozuntu təxminən 1,5 x 2,7 metr ərazini əhatə edir. Otluq üzərində əsasən otları əzməklə səthi, ayaq izlərinə bənzər izlər aşkar edilib. İzlər qarışıq formada və bir izin uzunluğu təxminən 35 sm-dir. Həmin izlərin surətini götürmək və şəklini çəkmək üçün yararsızdır. Nəqliyyat vasitəsinin qabaq sol təkər izindən 60 sm meyitə tərəf, 25 sm şimal-şərqə tərəf hündürlüyü 8-12 sm olan quru otluq ərazidə tünd qırmızı rəngdə düzbucaqlı formasında, vərəqləri ağ sapla tikilmiş, üzərində qara rəngli çap hərfləri ilə «Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyi, hərbi bilet sözləri yazılmış və AR gerbinin təsviri olan 10 vərəqdən ibarət olan sənəd aşkar edildi. Sənəd Yasamal rayonu Hərbi Komissarlığı tərəfindən Hüseynov Vüqar İlqar oğluna 06.07.2007-ci ildə verilmişdir. Sənədin verilmə ilində 07 rəqəmi qaralanıb və ətrafı tiftiklənib. Sənəddə 3x4 ölçüdə ağ-qara rəngdə gənc oğlan fotosəkli yerləşir. Qismən şəklın üzərinə düşən möhürdəki yazılar aydın oxunmur. Sənəd üzərində əl-barmaq izləri aşkar edilmədi. Sənəd kağız zərfə qablaşdırıldı. Meyitdən. hərbi hissənin hasarına tərəf 8 m məsafədə və ondan 2,5 m. yuxarıda quru otluq ərazidə, üzərində quru mamır, şibyə və qanabənzər qırmızı ləkələr olan boz rəngdə üçbucaqlı daş aşkar olundu. Daşın ümumi uzunluğu 19 sm eni 11,5 sm, hündürlüyü isə 10,7 sm-dir. Qana bənzər ləkələr yalnız daşın bir tərəfindədir. Aşkar edilmiş meytədən hərbi hissənin hasarına tərəf cənub-qərb

istiqlamətdə 25 m. məsafədə quru ot üzərində sarı rəngli, metaldan silindrik formada giliz aşkar edildi. Gilizin ön kəsiyi meyitin sağ ayağına istiqamətlənib. Gilizin uzunluğu 1,8 sm, ön kəsiyinin daxili diametri 9 mm-dir. Gilizin oturacaq hissəsindən 1 mm aralı gilizin çevrəsi boyu eni 0,8 mm, dərinliyi 0,5 mm olan kəsik yerləşir. Gilizin pistonu yerindədir və vurucu milin izi pistonun mərkəzindədir. Vurucu milin izinin sol tərəfində 2 qara ləkə aşkar edildi. Gilizin oturacağında yuxarıda «38» aşağıda isə «88» rəqəmi sıxma üsulu ilə yazılıb. Gilizin papaqçığında 3 rəqəminə yaxın 2 mm uzunluğunda düz xətt formasında tullayıcı mexanizmin izi aşkar edilir. Giliz üzərində əl-barmaq izləri aşkar edilmədi. Meyitin baş hissəsi şimala tərəfə yönəlmiş, sol əli düz formada sol ayağına tərəf yönəmiş və əlinin içi yuxarıdır. Sağ əli isə dirsəkədən bükülmüş vəziyyətdə başının üst tərəfinə yönəlib, əlinin içi qayaya tərəfdir. Sağ çiyini sol çiyinə nisbətən 8 sm hündür vəziyyətdədir. Ayaqları içə hər ikisi düz vəziyyətdədir hər iki ayağın dizləri qayaya dəyir. Sol ayağın barmaqları sol tərəfə, sağ ayağın barmaqları yerə istiqamətlənib. Dabanları isə yuxarıdadır. Meyitin əynin-də toxunma üsulu ilə hazırlanmış papaqlı və uzunqollu idman gödəkcəsi və idman şalvarı var. Gödəkçənin papağı meyitin başına örtülü vəziyyətdədir. Şalvarın arxa hissəsində sağ tərəfdə zəncirbəndlə bağlanan cib yerləşir. Gödəkçə də ön tərəfdən zəncirbəndlə bağlanır.

Meyitin corabı ağ rəngdədir ayağında isə boz rəngli dəridən, «yolkaya bənzər» naxışları olan ağ altlığı olan idman ayaqqabısı var. İdman gödəkçəsinin altında ağ rəngli qısaqol ön və arxa tərəflərində qırmızı ləkələr olan mayka var. Meyitin boyun, ürək və qarın boşluğu hissələrində diametri 5 mm olan zədələr aşkar olunub. Gödəkçə və

maykada olan deşiklər üstü-üstə düşür. Zədələrin ətrafı qana bənzər qırmızı maye ilə boyanmışdır. Gödəkçenin zəncirbəndindən 11,8 sm meyitin solunda kəsilmiş, deşilmiş zədələr aşkar olunub. Zədələr mayka üzərində təkrarlanır. Mayka və gödəkcədəki zədələrin ətrafı qırmızı rəngli maye ilə boyanıb. Meyitin boynunda, ürək və qara ciyər nahiyələrində diametri 13 mm olan dairəvi formada 3 zədə aşkar edildi. Eyni zədələr diametri 12 mm olmaqla meyitin ön tərəfində təkrarlanır. Meyit arxa və ön tərəfdən qırmızı mayeyə boyanıb. Meyitin boğaz nahiyəsində 3 ədəd kəsik və sıyrıntılar aşkar olunub. İzlərin uzunluğu 8 sm, eni 1,5 sm, izlər arasındakı məsafə 9 mm-dir. Meyitin göbəyindən sol istiqamətdə 10 sm məsafədə uzunluğu 5 sm, eni 0,6 sm olan kəsilmiş-deşilmiş zədələr aşkar edilib. Meyitin ön tərəfində olan hər dörd zədənin içi laxtalanmış qanla doludur.

Meyitin boyun nahiyəsinə düşən zədənin dərinliyi 2,1 sm, ürək nahiyəsinə düşən zədənin dərinliyi 1,5 sm, qara ciyər nahiyəsinə düşən zədənin dərinliyi isə 0,5 sm-dir. Hər 3 zədədə qana bənzər maye var. Zədələr yuxarıdan-aşağı nömrələnmişdir. I boyun nahiyəsinə II ürək nahiyəsinə III qara ciyər nahiyəsinə düşən zədələr. I zədədə uzunluğu 11,3 mm, əzilmiş hissənin eni 10 mm, gilizə bərkidilən hissəsi isə 9 mm olan güllə aşkar edilmişdir. Hadisə yerində aşkar edilən maddi sübutlar – bıçaq, təkər izinin əksi, hərbi билет, qaya parçası, giliz və güllə qablaşdırılaraq götürüldü.

1. Bıçaq – kağız paket № 1
2. Təkər izinin surəti – karton qutu № 2.
3. Hərbi билет - kağız zərfi № 3.
4. Daş parçası - karton qutu № 4.
5. Giliz – kağız zərf № 5.

6. Güllə polietilen paket № 6.

Hadisə yerininin fotosəkili «SONY» markalı 5,1 meqarıqselli rəqəmsal fotoaparattan istifadə edilərək 14 kadrda çəkildi. Hadisə yerində tərtib olunmuş protokol baxışda iştirak edən şəxslərə ucadan oxundu və hal şahidləri, əməliyyat müvəkilləri, ekspert kriminalist sahə müvəkkili və polis əməkdaşları tədqiqat və ibtidai araşdırma məlumatlarının yayılmasının yolverilməzliyi barədə AR CM-də nəzərdə tutulan məsuliyyət barədə xəbərdarlıq edildi. Baxışda iştirak edən şəxslərin tərtib olunmuş protokola heç bir irad və təklifləri olmadı.

Hal şahidləri:	Cəfərov İlqar Arif oğlu Cəbrayılov Etibar Həsən oğlu
Əməliyyat müvəkilləri:	Namazov Razim İlqar oğlu Dəmirov Ariz Arif oğlu
Ekspert kriminalist:	Ağayev Cavid Rafiq oğlu
Məhkəmə tibb eksperti:	Sarıyev Kamal Amil oğlu
Sahə inspektoru:	Babayev Ayaz Ağa oğlu
Müstəntiq:	Quliyev Məftun Rasim oğlu

TƏCRÜBƏ MƏŞĞƏLƏSİ №14/ 2.

Məşğələnin məzmunu: - Akademiyanın ərazisində şərti yol-nəqliyyat, quldurluq, qəsdən adamöldürmə cinayət faktları ilə bağlı hadisə yerinə baxışın keçirilməsi və protokolun tərtib edilməsi.

Məşğələnin keçirildiyi yer: Akademiyanın ərazisində müəyyən edilmiş şərti hadisə yeri

Məşğələnin maddi-texniki təminatı:

a) didaktik materiallar:

-14 saylı mövzu üzrə mühazirə;

-14 sayılı mövzu üzrə təcrübə məşğələlərinin aparılması üçün metodik vəsait;

- Mahmudov A.M., Abdurahmanov Ş.Ş., Allahverdiyev Ə.Ə., İsaqov R.M. Hadisə yerinə baxış. Tədris metodik vəsait . Bakı, 2009.

b)obyektlər: Akademiyanın ərazisində müvafiq tapşırıqlarda göstərilən cinayət faktına əsasən uyğunlaşdırılmış hadisə yerləri;

v)texniki-kriminalistik vasitələr: istintaq çantası, fotoaparat, lampa-alışqan, hadisə yerində izlərin aşkar edilməsi və götürülməsi üçün yardımçı materiallar.

Məşğələnin təşkili:

-kursantların sərbəst hazırlıq məşğələsində iştirak edib, aparılacaq təcrübə məşğələsi üzrə müəyyən tövsiyələr vermək;

-məşğələnin keçirilməsi üçün texniki-kriminalistik vasitələri hazırlamaq;

-hadisə yerinə baxışın aparılması ardıcılığının və dəqiq sxeminin müəyyənləşdirilməsi, baş vermiş hadisənin növündən asılı olaraq istintaq-əməliyyat qrupunun müəyyən edilməsi, hadisə yerinə baxış məqsədilə qrupun iştirakçılarının hərəkət etməsinə optimal şərait yaratmaq;

-«Kriminalistika» kafedrasının tədris–metodiki fənn kabineti rəisinin iştirakı ilə şərti hadisə yerində müvafiq izləri saxlamaq və ümumi şəraiti bərpa etmək, həmçinin müvafiq hazırlıq tədbirlərini həyata keçirmək.

Hadisə yerində(Akademiyanın ərazisində) hazırlıq işləri aşağıda göstərilmiş sxem əsasında həyata keçirilir:

- Akademiyanın ərazisində fabulaya əsasən baş vermiş cinayətə müvafiq hadisə yerini səhnələşdirmək;

-hər bir istintaq-əməliyyat qrupu istintaq çantası, zəruri sənədlər və fotoaparatlarla təmin edilir.

Şerti hadisə yerində aşağıdakı izlər saxlanmalıdır:

Quldurluq faktı üzrə: odlu silah, giliz, güllə, ayaq izləri, düymə və mikrohissəciklər (lif, saç və.s);

Yol-nəqliyyat hadisəsi faktı üzrə: avtomaşın, avtomaşının müxtəlif yerlərində (qapıda, panelin üzərində, şüşədə) əl-barmaq izləri, sürücünün oturacağında mikrohissəciklər, qan izləri, tormoz izləri və s. və zərurət yarandıqda digər izlər.

Qeyd: hər bir istintaq-əməliyyat qrupu üçün şərait yenidən bərpa olunmalıdır. Bu zaman saxlanılan maddi sübutların, əşyaların yerləşdiyi yerlər əvvəlkindən fərqlənməlidir. Hadisə yerində saxlanılan izlərin növü və sayı müəllim tərəfindən əvvəlcədən müəyyənləşdirilir.

Məşğələyə ayrılmış vaxt: – 90 dəq

Məşğələnin keçirilməsinin və tədris vaxtının təxmini bölgüsü:

1. Müəllimin giriş sözü	-5 dəq.
2. İlk məlumatın verilməsi və baxışın keçirilməsi üçün hazırlıq tədbirlərinin nəzərdən keçirilməsi	-15 dəq.
3. Hadisə yerinə baxış	-60 dəq.
4. Məşğələyə yekun vurmaq	-10 dəq.
Cəmi:	-90 dəq.

TAPŞIRIQ 1

(şerti quldurluq faktı)

28.04.2009-cu il tarixdə saat 23.00 radələrində iki nəfər naməlum şəxs Bakı şəhəri, Neftçilər prospektində Bakı şəhər sakini 1978-ci il təvəllüdlü Fərhad Sabir oğlu Əsədovun idarə etdiyi «Tofaş» markalı AZ 10-TA-636 dövlət nömrə nişanlı «taksi» avtomaşınına sərnəşin qismində əyləşərək, Masazır qəsəbəsinə aparmasını xahiş etmişlər. Masazır qəsəbəsində onlar F.Əsədova bıçaqla hücum edərək 50 YAM

pulunu, 1 ədəd mobil telefonunu və avtomaşınını əlindən alaraq hadisə yerindən uzaqlaşmışlar.

Hadisədən dərhal sonra saat 23.20 radələrində zərərçəkmiş şəxs F.Əsədov telefon vasitəsilə ərazi aidiyyəti üzrə Abşeron RPŞ-nin növbətçi hissəsinə məlumat verir.

TAPŞIRIQ 2

(şərti ölümlə nəticələnən yol-nəqliyyat hadisəsi faktı)

20.06.2008-ci il tarixdə saat 23.30 radələrində Nizami RPİ-nin növbətçi hissəsinə zəng olunaraq bildirilmişdir ki, Naxçıvanski küçəsində 35 nömrəli binanın qarşısında dövlət nömrə nişanı məlum olmayan qırmızı rəngli VAZ-2107 markalı avtomaşınla piyada vurulmuşdur.

Yol nəqliyyat hadisəsi yerinə baxışın vəzifələri

YNH yerinə baxışın məqsədi aşağıdakı halları müəyyən etməkdən ibarətdir: yol-nəqliyyat hadisəsinin baş vermə yerini; hadisənin vaxtını; nəqliyyat hadisəsinin növünü: vurma, toqquşma, aşma və s; hərəkətin istiqamətini, təhlükəli vəziyyətin yaranması anında, hadisə zamanı və hadisənin son mərhələsində iştirakçıların yerləşməsinə və hərəkətlərini; hadisə zamanı yol şəraitini; yol örtüyünün növünü və vəziyyətini; yolun eni, nişanlanması və digər xüsusiyyətlərini; yaxınlıqdakı sahələrin xarakteristikasını; yol nişanlarının mövcudluğunu; görünüş sahəsinə; görünmə dərəcəsinə; yolun işıqlandırma vəziyyətini; hərəkətin sıxlığını və intensivliyini; hərəkət üçün maneələrin və yol qusurlarının mövcud olmasını; yol-nəqliyyat hadisəsi nəticəsində yol örtüyündə, ətrafdakı əşyalarda, zərər çəkmişin üzərində yaranmış izləri; nəqliyyat vasitəsinin vəziyyətini; nəqliyyat vasitəsindən ayrılmış hissələrin,

ondan aşmış yükün mövcudluğunu, onların yerləşməsinə; yol-nəqliyyat hadisəsinin müşahidə edən şəxsləri (şahidləri);

Baxışdan əvvəl görülən tədbirlər

1.Növbətçi YNH haqqında məlumat verən şəxsdən aşağıdakıları aydınlaşdırmalıdır:

–Yoln nəqliyyat hadisəsinin baş vermə yerini, vaxtını və xarakterini;

–zərər çəkmiş varmı, onların sayını, onlara tibbi yardımın göstərilməsini, harada yerləşdirilməsini.

Həmçinin məlumat verən şəxsin soyadı, adı, atasının adı, telefonu, ünvanı və olduğu yer müəyyən edilir. Zəruri hallarda hadisənin şahidləri haqqında məlumatlar aydınlaşdırılır.

Əgər zərər çəkmiş şəxsə tibbi yardım göstərilməyibsə, onda növbətçi hadisə yerinə təcili tibbi yardım çağırır, hadisə yerinin mühafizəsi ilə bağlı yaxınlıqda olan post patrul xidməti əməkdaşlarına sahə müvəkkilinə tapşırıqlar verir və yaxud hadisə yerinə öz köməkçisini göndərir.

Əgər zərərçəkmiş tıbb müəssisəsinə çatdırılıbsa və ifadə verə bilirsə, onda növbətçi hadisə barədə dəqiq məlumat toplamaq məqsədilə onun yanına əməliyyat müvəkkilini və ya digər əməkdaşları göndərir.

Hadisədə xarici dövlətə məxsus nəqliyyat vasitəsi iştirak edibsə, bunun barəsində müvafiq idarələrə məlumat verilir.

Əgər sürücü hadisə yerindən qaçıbsa, aşağıdakılar aydınlaşdırılmalıdır:

- nəqliyyat vasitəsinin əlamətləri, onun güman edilən hərəkət istiqaməti, sürücünün zahiri əlamətləri, YNH haqqında ilkin zəruri məlumatları aldıqdan sonra növbətçi

istintaq-əməliyyat qrupunun hadisə yerinə vaxtında getməsinə təmin edir.

2.YNH yerinin mühafizəsi, adətən, polis işçilərinə tapşırılır. YNH yerini mühafizə edən əməkdaş aşağıdakı mühafizə vəzifələrini yadda saxlamalıdır:

-YNH istintaqı üçün əhəmiyyətli olan maddi obyekt və izlərin qorunması, hadisə yerinin toxunulmazlığını təmin etməli.

-YNH yerində hərəkətin təhlükəsizliyini təmin etməli;

- YNH baş verən ərazini xüsusi vasitələrlə (məs. daşınan dirəklər, əhatəedici lent, yol qəza işarələri) əhatəyə alınmalıdır.

3.Hadisə yerinə ilk gəlmiş polis əməkdaşları tərəfindən aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilməlidir:

- zərərçəkmişlərə tibbi yardım göstərməli və ya bunun üçün tədbir görməli;

- şahidlərini müəyyən etməli, onların ünvanlarını qeyd etməli, müstəntiq və ya təhqiqatçı gələnə qədər hadisə yerində qalmağı onlara təklif etməli.

YNH-nin baş vermə şəraitini bərpa etmək üçün əhəmiyyət kəsb edən izlərin və əşyaların qorunması ilə bağlı müvafiq tədbirlər görmək lazımdır.

Əgər izləri və əşyaları ötürüb keçmək mümkün deyilsə onda onların ilkin vəziyyətini və iş üçün əhəmiyyət kəsb edən tormoz (əyləc) izinin başlanğıc və son nöqtələrini, qan izlərinin olduğu yerləri, meyitin yerləşməsinə, onun geyim əşyalarının yerini, nəqliyyat vasitəsinin qabaq və arxa təkərlərinin yerini, aşmış yükün yerləşdiyi yeri qeydə alınmalı.

Qeydlər təbaşir, boya və iti əşyalarla aparıla bilər. Həmin izlərin dəqiq ölçüləri götürülməli və maddi

obyektlərin ətraf əşyalara nisbətən yerləşməsi qeydə alınmalıdır.

YNH yerində istintaq-əməliyyat qrupu İştirakçılarının vəzifələri

Müstəntiq:

Hadisə yerinə baxış keçirir, protokol və sxemi tərtib edir. Baxış zamanı barədə izahat verə bilən sürücü və zərərçəkmişin baxışda iştirak etməsi məsələsini həll edir və digər müvafiq qərarlar qəbul edir. Zərurət yarandıqda istintaq eksperimentini təşkil edir (məsələn, fara işığında yolun hərəkət hissəsində yerləşən əşya və maneələrin görünmə dərəcəsini, sürücü və sərnişin yerində görünüş sahəsini və s. müəyyən etmək məqsədi ilə). Həmçinin istintaq-əməliyyat qrupu üzvlərinin işini tənzimləyir.

Əməliyyat müvəkkili:

YNH yerinə baxış zamanı müstəntiq və ya təhqiqatçıya kömək edir, onların tapşırıqlarını yerinə yetirir, zəruri əməliyyat-axtarış tədbirlərini həyata keçirir.

Öz vəzifə borcuna müvafiq olaraq:

- DYP nümayəndəsi ilə birlikdə hadisə yerindən qaçmış sürücünün axtarışını təşkil edir;
- hadisə yerindən qaçmış nəqliyyat vasitəsinin keçməsi güman edilən yollarda sipərləri təşkil edir;
- hadisə yerinə yaxın olan ərazilərdə yaşayan vətəndaşlarla baş vermiş hadisə barədə sorğular aparır;
- yol hadisəsinin detallarını aydınlaşdırmaq üçün və hadisə yerindən qaçmış sürücünün (nəqliyyat vasitəsinin) axtarışı üçün əhəmiyyət kəsb edən məlumatları əldə etmək məqsədi ilə hadisə yerində olan vətəndaşlarla söhbət edir;

-zəruri hallarda müstəntiqin və yaxud növbətçinin göstərişi ilə YNH barədə izahatlar almaq üçün zərərçəkmiş şəxslərin yerləşdirildiyi tibb müəssisəsinə gedir.

DYP (YPX) əməkdaşları:

YNH yerində piyadaların və nəqliyyat vasitələrinin hərəkət təhlükəsizliyini təmin edir. Hadisədə iştirak etmiş nəqliyyat vasitəsinin müəyyən edilməsi üçün vacib olan izlərin və əşyaların aşkar edilməsində müstəntiq və ya təhqiqatçıya kömək göstərir. Nəqliyyat vasitəsinin texniki vəziyyətinin yoxlanılmasında, onun sahibinə qaytarılması barədə məsələ həll edilənə qədər müvafiq dayanacaqlarda (yerlərdə) saxlanmasını təmin edir.

Kriminalist:

İzlərin və maddi sübutların aşkar edilməsində, qeyd edilməsində, götürülməsində və qablaşdırılmasında müstəntiqə və ya təhqiqatçıya kömək göstərir. Baxış zamanı izlərin mənşəyi haqqında, hadisə yerində bu və ya digər əşyaların olması barədə fərziyyələr irəli sürür. Aşkar edilmiş izlərlə (məs. təkər izləri) nəqliyyat vasitəsinin növünü və markasını müəyyən edir. Cinayətin açılması üçün əşya və izlərin istifadə olunmasının mümkünlüyü barədə təkliflər verir. Hadisə yerinin fotoçəkilişi zamanı məsləhətlər verir və ya özü fotoçəkilişi aparır. Baxış protokolunun, plan və sxemlərin tərtib edilməsi zamanı izlərin və əşyaların təsvir edilməsində köməklik göstərir.

Mütəxəssis (avtonəqliyyat sahəsi üzrə):

Hadisənin baş vermə mexanizminin aşkar edilməsində, hadisənin səbəblərinin müəyyən olunmasında, nəqliyyat vasitəsinin eyniləşdirilməsinə imkan verən izlərin, tormoz izinin uzunluğunun təyin edilməsində hadisənin baş vermə mexanizmini bərpa edilməsində, ayrı-ayrı növ izlərinin mənşəyinin aydınlaşdırılmasında kömək edir.

Nəqliyyat vasitələrinin texniki vəziyyətini, ayrı-ayrı qovşaq və detalları yoxlayır. Hadisə yerindən qaçmış nəqliyyat vasitəsinin marka və modelini, izlər və maddi sübutlar vasitəsilə hərəkət istiqamətini müəyyən edir. YNH yerində yol hərəkətinin tənzimlənməsi xüsusiyyətlərinə diqqət yetirir. Müstəntiqin qərarı ilə görünüş sahəsinin müəyyən edilməsində və tormoz sisteminin yoxlanması üzrə keçirilən istintaq eksperimentlərində iştirak edir.

YNH yerinə gəldikdən sonra müstəntiqin hərəkətləri

Hadisə yerinə gəldikdən sonra müstəntiq ümumi xarakterli hərəkətlərin icrası ilə bərabər:

- 1) zərər çəkmişin soyadını, adını və atasının adını, göndərildiyi xəstəxananı müəyyən edir;
- 2) hadisə iştirakçısı olmuş sürücünün şəxsiyyətini müəyyən edir, onun sənədlərini (sürücülük vəsiqəsi, yol vərəqi, texniki pasport , yükün sənədləri) yoxlayır və zəruri halda onları götürür.
- 3) hadisə yerində baş vermiş dəyişikləri şahidlərdən, polis əməkdaşlarından və digər şəxslərdən aydınlaşdırır;
- 4) hadisə yerinin vəziyyətini olduğu kimi saxlamaq mümkün olmadıqda nəqliyyat vasitəsinin yerləşməsinə, zərərçəkmiş olduğu yerin kəmərlərini, ayrılmış detal və hissələrin, aşmış yükün yerini, qan, yanacaq-sürtgü materiallarının olduğu yerləri qeyd edir;
- 5) əgər sürücüdə sərxoşluq əlamətləri aşkar edilərsə, onu polis işçilərinin müşayiəti ilə tibbi müayinəyə göndərir;
- 6) əgər sürücü hadisə yerindən qaçıbsa, onun yaxalanması üçün tədbirlər görür və bu barədə əməliyyat-axtarış orqanı və yol-patrul xidməti əməkdaşlarına müvafiq tapşırıqlar verir.

YNH yerinə baxış zamanı həyata keçirilən əsas hərəkətlər

YNH yerinə baxış zamanı aşağıdakı işlər həyata keçirilir:

- 1) şüşə qırıntıları, nəqliyyat vasitəsindən qopmuş palçıq, aşmış yük, ayrılmış detal və hissələr, dağılmış maye (yanacaq-sürtkü materialları) qalıqlarına əsasən hadisənin mərkəz nöqtəsini müəyyən edilməsi;
- 2) yolayrıcda toqquşma zamanı hər tərəfdən görünüş sahəsinin xarakteri, işıqforların yeri, onların iş rejimi, yolayrıcda və ona bitişik küçələrdə hərəkəti tənzimləyən digər yol nişanlarının olması;
- 3) nəqliyyat vasitəsinin yoldan sürüşməsi və yaxud aşması zamanı yolun dairələnmiş sahəsində mütəxəssisin köməyi ilə izlər əsasında avtomobilin hərəkət radiusunun müəyyən edilməsi;
- 4) əgər toqquşma ötmə zamanı baş veribsə, onda ötmə hərəkətinin keçirildiyi yol sahəsi daha geniş nəzərdən keçirilir, bu halda hərəkət hissəsinin vəziyyətinə, yol nişanlarının görünmə dərəcəsinə, ötmə yerində yolun görünüş sahəsinə diqqət yetirilir;
- 5) nəqliyyat vasitələrinin hər birisinin hərəkət istiqamətini göstərən əlamətlər aşkar edilir və qeyd olunur;
- 6) ox xəttinə və yol ötrüyünün kənarlarına nisbətdə sol və sağ təkər izlərinin yerləşməsi müəyyən edilir və qeyd alınır;
- 7) tormoz izləri aşkar edilib ölçülür. Əgər tormoz izi müxtəlif yol ötrüklərindən keçirsə, hər bir sahədə izin uzunluğu ayrıca ölçülərək qeyd olunur;
- 8) nəqliyyat vasitələri baxışdan keçirilir. Adətən baxış insan bədəni, digər nəqliyyat vasitəsi və ya obyektlə təmasda olan hissədən başlanır; toqquşma nəticəsində

nəqliyyat vasitəsi üzərində yaranmış zədələr (əzidlər, cızıqlar, batıqlar, yarıqlar, lak-boya örtüklərinin, palçıq və digər maddələrin yapışması, təzə sınıq izləri) onların avtomobil üzərindəki yerləşməsi yeri qeyd olunur;

9) Baxış zamanı nəqliyyat vasitəsinin texniki vəziyyəti mütəxəssisin köməyi ilə müəyyən edilir (tormoz, sükan idarəetmə, işıqlandırma, siqnal, sistemləri);

10) avtomobilin ön hissəsinə baxış zamanı qabaq bufer, nömrə, raditor üzlüyü, faralar, qabarit işıqları, kapot, qandallar, qabaq təkərləri, ön şüşənin sütunları, şüşə bərkidicilərinin vəziyyəti müəyyən edilir. Avtomobilin yan tərəflərinə baxış zamanı qapıların və onların dəstəklərinin, yan şüşələrin, yük maşınında bortların, minik avtomobilində isə kuzanın yan sütunlarının, arxa təkərlərin vəziyyəti müəyyən edilir. Avtomobilin arxa tərəfinə baxış zamanı arxa buferin, arxa qabarit işıqlarının, nömrə nişanının, damın və s. vəziyyəti nəzərdən keçirilir.

11) avtomobilin salonuna baxış zamanı daxili avadanlıqların vəziyyəti, qan izləri və onların forması, kənar əşyaların olması, rezin ayaqaltıların, salonun, döşəməsi üzərində olan izlər müəyyən edilir;

12) əgər nəqliyyat vasitəsinin digər şəxs tərəfindən idarə edilməsi haqqında sürücünün ərizəsi varsa (və yaxud bunu güman etmək üçün digər əsaslar olduqda) sükan, sürət qutusunun və əl əyləcinin lingi, arxa görünüş güzgüsü, xırda əşyalar üçün qutunun qapağın üzərində əl izləri aşkar edilməsi və götürülməsi üçün tədbirlər görülür.

Yol-nəqliyyat hadisəsi yerinə baxış

Hadisə yerinə ümumi baxış zamanı nəqliyyat vasitəsinin yol nişanlarına və ətrafdakı obyektlərə (ev, elektrik dirəkləri, tikililər və s.) nisbətdə yerləşməsi və

baxışın sərhədləri müəyyən edilir. Hadisə yerinin istiqamətləndirici və müfəssəl foto və ya video çəkilişləri aparılır. Çəkiliş zamanı yol nişanları, yol boyunca olan şərait kadrə düşməlidir. Hadisə yerinin icmal fotoçəkilişini bir neçə nöqtədən iri miqyasla aparmaq lazımdır ki, hadisə yerindəki nəqliyyat vasitələrinin bir-birinə nisbətdə yerləşməsi daha aydın görünsün. Hadisə yerinə baxış zamanı nəqliyyat vasitəsinin tormoz izlərinin, meyitin yerləşdiyi yerin, yol nişanlarının, digər izlərin və maddi sübutların müfəssəl fotoçəkilişi aparılır.

Yol sahəsinə baxış zamanı onun dəqiq koordinatları qeyd olunur. Əgər o yaşayış məntəqəsində yerləşirsə, onun qarşısındakı küçənin adı və evin nömrəsi göstərilir. Yaşayış məntəqəsindən kənarında yerləşən yollarda ən yaxında olan kilometr sütunu, yolayrıcı və ya hansısa yaşayış məntəqəsinə qədər məsafə müəyyən edilir.

Yaşayış məntəqəsindən yolun istiqaməti - küçə və meydanların yerləşməsi ilə, şəhərdən kənarında isə yaşayış məntəqəsi ilə müəyyən edilir.

Yol sahəsinin eni küvetin isə dərinliyi və yamacları ölçülür. Səkilərin olması və onların hündürlüyü, ox xəttinin olub-olmaması, onun növü (qırıq, bütöv və s.), yolayrıcıların mövcudluğu və ya yoxluğu, onların xarakteri qeydə alınır.

YNH yerinə baxış protokolunda yol örtüyünün növü, vəziyyəti (quru, yaş, palçıqlı, qumlu, çala-çuxurların mövcudluğu və s.), yolun eninə və ya uzununa mailliyi, onun ölçüsü haqqında məlumatlar əks olunur.

Nəqliyyat vasitəsi aşdığı halda dönmə radiusunun, yolun eninə mailliyin ölçüsünün müəyyən edilməsi vacib əhəmiyyət kəsb edir. Yol parametrlərini müəyyən etmək üçün zəruri hallarda səlahiyyətli təşkilatlardan planların surətlərini götürmək də məqsədəuyğun olardı.

Müxtəlif obyektlərin müəyyən məsafədə və işıqlanma şəraitində görünmə şəraitini təyin etmək də zəruri sayılır. Küçə işıqlandırıcı sütunlarında quraşdırılan lampaların növü (küzərmə lampası, lüminessent lampası və ya yüksək təzyiqli civə lampaları) qeydə alınmalıdır.

Əgər hadisədə iştirak etmiş nəqliyyat vasitəsi hadisə yerindədirsə və onun elektrik sistemi sıradan çıxmayıbsa, onda həmin avtomobildəki yaxın və uzaq işıq faralarını işə salmaqla işıqlandırma və görünmə məsafəsini müəyyən etmək olar.

Hadisə yerinə baxış protokolunda qeyd olunmalı ətraf obyektlərə evlər, ağaclar və kollar, kilometr işarələri, teleqraf və işıqlanma sütunları, arkalar, giriş qapıları, səkilər, avtobus dayanacaqları, dəmir yol keçidləri aid etmək olar. Həmçinin həmin obyektlərin hadisə yerindən hansı məsafədə yerləşməsi də göstərilir.

Yol nişanları, onların yerləşməsi, işıqforlar, şlaqbaumlər, təhlükəsizlik zolaqlarının vəziyyəti, piyadalar üçün keçidin olması, çıxışların istiqaməti, onlardan hadisə yerinə nisbətdə yerləşməsi, həmçinin YNH ərazisində hərəkətə adiyətı olan bütün obyektlər qeyd olunmalıdır.

YNH yerində izlərə və obyektlərə aşağıdakı ardıcılıqda baxış keçirilməsi məqsədəuyğundur:

- maye səpələnən maddə və xırda obyektlərin qeydə alınması və götürülməsi;
- nəqliyyat vasitələrinin izlərinə (tormoz izi, maneə, qurğu, ağaclar üzərində olan nəqliyyat vasitəsinin izləri, bioloji mənşəli maddə və izlərə baxış);
- meyit və nəqliyyat vasitələrinə baxış.

Birinci qrup obyektlər tez dəyişilən və məhv olunandır. Buna görə onlar ilk növbədə nəzərdən keçirilməli (təsvir, fotoçəkiliş) və götürülməlidir. İkinci qrup izlər daha

davamlıdır, buna görə onların qeyd olunması və götürülməsi tez dəyişilən izlərdən (obyektlərdən) sonra da aparıla bilər.

Üçüncü qrup obyektləri fotoçəkilişdən, yerləri tabahşir ilə qeyd etdikdən sonra yolun hərəkət hissəsindən kənara, səkiyə çəkmək olar. Adətən intensiv hərəkət olan küçələrdə, şəhərdaxili yollarda hadisə yerinə baxış zamanı belə zərurət yaranır.

Baxış zamanı izlər və obyektlər kağız və polietilen paketlərdə qablaşdırılır. Bu zaman bir yerdə olan şüşə qırıntıları bir paketə yığılır. Səpələnən maddələr ayrı-ayrılıqda qablaşdırılır. Bu maddələrin qarışdırılması yol verilməzdir. Yağ və digər mayələrin izləri asfalt, taxta və ya torpağın üzərindən qaşınaraq götürülür. Bundan başqa torpaq asfalt, taxta və s. səthindən müqayisəli tədqiqat üçün nümunələr də götürülür. Çünki, bəzi hallarda nəqliyyat vasitəsinin axtarışı və hadisədə iştirak edən şəxslərin müəyyən edilməsi üçün bu izlər (maye, səpələnən maddə və lak-boya örtükləri şüşə qırıntıları və s.) böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Nəqliyyat vasitəsinə baxış

Hadisə yerində olan nəqliyyat vasitələrinə baxış, adətən tez dəyişilən və məhv ola bilən əşya və izlərin qeyd edilməsi və götürülməsindən sonra və meyitə baxışla eyni vaxtda (və ya ondan sonra) aparılır.

Nəqliyyat vasitəsinə baxış onun hadisə yerindəki yol, küçə elementlərinə (yol nişanları, yolayırıcı, qurğular), digər nəqliyyat vasitələrinə və meyitə nisbətən yerləşməsini aydınlaşdırmaqla başlanır. Hadisə yerində nəqliyyat vasitələrinə baxış iki metodla həyata keçirilir: statik və dinamik. Onun fotoçəkilişi aparılır, sxemdə göstərilir.

Baxış protokolunda nəqliyyat vasitəsinin növü, modeli, dövlət nömrə nişanı, rəngi, yükün xarakteri, miqdarı, çəkisi, nəqliyyat vasitəsinin harada yerləşməsi (hərəkət hissəsində, səkidə, küvetdə, piyada keçidində və s.) yol elementlərindən, digər nəqliyyat vasitələrindən, meyitdən, istiqamətverici qismində seçilən obyektlərdən hansı məsafədə yerləşməsi göstərilir.

Nəqliyyat vasitəsinin yol elementlərinə (səki, nişan xəttləri və s.) nisbətdə yerləşməsini müəyyən edərək avtomaşının qabaq hissəsinin hansı istiqamətə yönəlməsini də göstərmək lazımdır. Nəqliyyat vasitəsinə baxışı onun qabaq hissəsindən başlamaq tövsiyə olunur. Bu vaxt faraların, qabaq şüşənin bütövlüyünə, avtomobilin üzərində (kabina və kuzanın qabaq, yan hissələri) əzik, cızıq, insan tükü, dərisi və əzələ hissələrinin, qanun, paltar hissələrinin, liflərinin olmasına diqqət yetirilir. Avtomobilin arxa hissəsi də diqqətlə baxışdan keçirilməlidir. Avtomaşın üzərində digər nəqliyyat vasitəsi ilə və ya hər hansı maneə ilə toqquşma zamanı yaranan dinamik izlərin də aşkar edilib, qeydə alınması çox vacibdir. Dinamik izlər əzik, kəsik, cızıq şəklində olur.

Toqquşma izlərinin təhlili zədələri yaradan qüvvənin istiqamətini müəyyən etməyə imkan verir, bu da öz növbəsində avtonəqliyyat vasitələrinin ilkin təmas yerini və onların toqquşma bucağını müəyyən etməyə imkan yaradır.

Əziyin forması əsasında zədənin hansı hissə (detal) ilə yaranması barədə qənatə gəlmək olar. Əziyin və onun kənarlarının konturları iz qoymuş obyektin hərəkət istiqamətini təyin etməyə imkan verir.

Cızıqlara baxış zamanı onların istiqamətinə diqqət yetirilir. Cızığın əvvəlinin və sonunun müəyyən edilməsi cızıq zonasında rəng astarının müayinəsi ilə həyata

keçirilir. Qorpmuş rəng astarı damcıvari formada olur, onun enli ucu qopmanı yaradan qüvvənin təsiri istiqamətinə yönəlir. Damcıvari cızıqdan ətraflara gedən çatlar da güc düşən istiqamətə yönəlir.

Cızıqlarda kənar maddələrin (lak-boya ötrüyü, rezin, şüşə, palçıq və s.) olması iz qoymuş detallı müəyyən etməyə imkan yaradır.

Kəsiyi tədqiq edərkən, onun hansı sərt detal ilə qoyula bilməsini müəyyən etmək lazımdır. Kəsiyin kənarlarında lak-boya ötrüklərini və digər hissəciklərin mövcudluğu da yoxlanmalıdır.

Avtomobilin aşağı hissəsinə baxış zamanı qan izləri, əzələ hissələri, tüklər, beyin maddələri, paltar hissələri (lifləri) aşkar oluna bilər. Onlar əksər hallarda qabaq və arxa körpünün, qabaq oxun önə çıxan hissələrində, resorlarda, mühərrik karterində ola bilər. Nəqliyyat vasitəsinin alt hissəsinə baxışı xüsusi müəyyən olunmuş yerlərdə keçirmək daha yaxşıdır, bunun üçün onu hər hansı bir qaraja, təmir emalatxanasına və ya texniki xidmət stansiyasına gətirmək lazımdır. Nəqliyyat vasitəsi yaxşı və quru iqlim şəraitində daşınmalıdır. Tutqun havada avtomobilin aşağı hissəsi palçıqlanacaq və zərər çəkmiş qan izləri, tükləri, paltar hissələri məhv ola bilər.

Baxış zamanı izlər, maddələr, əşyalar götürülməli və qablaşdırılmalıdır. Nəm cuna tamponları ilə qan izləri götürülür, sonra isə həmin cuna qurudularaq şüşə qaba yerləşdirilir.

Nəqliyyat vasitəsinə baxış adətən texniki vəziyyətinin (tormoz sistemi, sükunun idarəetmə mexa-nizmi, şinlər, işıqlanma vasitələri və s.) yoxlanılması ilə bitir.

Şinlərin təzyiqi (monometrlə yoxlanılır), protektorun, sükun idarəetmə mexanizminin vəziyyəti (xüsusi cihazın

köməyi ilə təkər lüftü ölçülür) barədə məlumatlar baxış protokolunda qeyd olunur.

Əgər YNH gecə saatlarında baş veribsə və faralar zədələnməyibsə, onda yaxın və uzaq işıqları qoşmaqla avtomobilin işıqlanma sistemi yoxlanılaraq, yolun işıqlanması müəyyən edilir və protokolda müvafiq qeydlər aparılır.

Meyitə baxış

YNH təhqiqatı zamanı aşağıdakı tədbirlər xüsusi diqqətlə icra olunmalıdır:

- 1) Meyitin pozası, yolun hərəkət hissəsində onun məkana görə istiqaməti, nəqliyyat vasitəsi və onun izlərinə, yol-nəqliyyat hadisəsinə aidiyyəti olan digər əşya və hərəkətsiz obyektlərlə nisbətdə yerləşməsi müəyyən edilir. Meyit və nəqliyyat vasitəsinin bir-birinə nisbətdə yerləşməsinə müəyyən etmək üçün, onların arasında olan məsafə, həmçinin yolun kənarında yerləşən obyektlərə qədər olan məsafələr ölçülməlidir. YNH mexanizmini araşdırmaq üçün meyitin pozasını (uzanmış halda, üzü yuxarı, üzü üstə, yan üstə, əyləmiş, yarıməyləmiş vəziyyətdə və s.) ələ ayaqlarının yerləşməsinə qeyd etmək çox vacibdir.
- 2) zərər çəkmişin paltarı və bədəni üzərində qan izlərinin yerləşməsi, onların ölçüsü və forması, onun zədə aldığı anda və ondan sonra mümkün hərəkətlər etməsinə müəyyən etməyə imkan verir. Məsələn, meyitin boyunca qan axmalar və yol örtüyü üzərində qan damcılarının mövcudluğu onu göstərir ki, zərər çəkmiş zədədən sonra müəyyən vaxt ayaq üstə olmuşdur. Meyit və onun geyim əşyaları üzərindəki qan izləri, onların yerləşməsi, forması, miqdarı, rəngi və paltara hopma dərcəsi baxış protokolunda qeyd edilir.
- 3) paltarın vəziyyətinə (yaxası bağlı, açıq olması və s.) paltar üzərindəki zədələrə və onların növünə (cıriq, kəsik,

burulmalar, sürünmə izləri), onlarda həkk olunmuş nəqliyyat vasitəsi hissələrinin izlərinə (protektor, avtomaşının önə çıxan hissələri və s.); torpaq, lak-boya hissəcikləri, sürtkü materialları, metal tozu, şüşə qırıqları və digər izlərə diqqət yetirilməlidir. Bədənin torpaq və ya bərk örtük üzərində sürünməsi (sürüşməsi) zamanı paltardakı sürünmə izləri böyük ölçüdə və müxtəlif istiqamətlərdə olur və ayaqqabının alt hissəsində isə düz xətt və ya qovsvari trassalar şəklində olan səciyyəvi sürüşmə izləri qalır. Bunlar da həm meyitin sürünmə istiqamətini, həm də nəqliyyat vasitəsinin hərəkət istiqamətini müəyyən etməyə imkan yaradır.

4) hadisə zamanı bədən üzərində paltar naxışlarının əks olunmasına görə daha güclü zərbəyə məruz qalmış yerlər müəyyən olunur. Nəqliyyat vasitəsinin önə çıxan hissələri ilə (alt fara, qanad, kabina, bort, təkər) zərbə zamanı qüvvəyə düşən yerdə həmin detalın konturlarını əks etdirən sıyrıntılar, cızıqlar, qançırılar, yaralar, dəridə isə əyində olan paltarın parçasının əksləri də qala bilər. Qabaq bamperin zərbə vurduğu səviyyədə yumşaq toxumalar zədələnir, aşağı ətraf sümükləri sınır və ya çatlayır. Avtomaşının qabaq bəmperi ilə aşağı ətrafların zədələnməsi halda bud və bəzən baldır sümüklərində (bamper sınıqaları) sınıqlar əmələ gəlir.

Kəllə sümüklərinin sınıqları zərər çəkmişin baş hissəsi ilə qanada, kapota, borta dəyməsi nəticəsində, baş hissəsində yaranan sıyrıntılar, cızıqlar, qançırılar, yaralar isə fara, alt fara, radiator üzlüyünün zərbəsindən yaranır. Nəqliyyat vasitəsi döş qəfəsinin üstündən keçəndə güc düşən yerlərdə qabırqalar sınır, döş qəfəsi yastılaşır. Zərbə nəticəsində zərər çəkmiş kənara atılarda və yaxud sürünəndə zədələr, adətən, avtomobilin zərbəsi dəyən

hissədən əks nöqtədə yerləşir. Bədəndə sıyrıntılar, qançırılar, kəsilmiş yaralar, qabırqaların, kəllə sümüyünün, skeletin sınıqları müşahidə olunur.

Hadisə yerindən qaçmış sürücünü və nəqliyyat vasitəsini müəyyən edilməsi üçün görülən tədbirlər

a) yol örtüyü üzərində nəqliyyat vasitəsinin təkər izləri öyrənilməlidir;

b) nəqliyyat vasitəsinin hissələrindən zərər çəkmişin üzərində və ətrafdakı əşyalarda yaranan izləri öyrənilməlidir;

c) ayrılmış detalları, yanacaq-sürtkü materialları izlərini, yükün hissələrini aşkar edilməlidir;

ç) hadisə nəticəsində nəqliyyat vasitəsi üzərində yarana bilən zədələr barədə mülahizələr irəli sürülməlidir.

Şahidlərdən alınan məlumatları və hadisə yerində aşkar edilən izləri öyrəndikdən sonra müstəntiq əməliyyat-axtarış orqanları və DYP (YPX) əmək-daşlarına tapşırıqlar verir.

Bu işin təşkili üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur:

- 1) əməliyyat-axtarış oranları və YPX əməkdaşlarına zəruri məlumatları (hadisə yerinə baxış və şahidlərin dindirilməsi nəticəsində) vermək;
- 2) axtarışda olan avtomobilin üzərində aşkar oluna biləcək zədələr, sınıqlar, deformasiyalar, cızıqlar, boya örtükləri və qan izləri və s. barədə məlumat vermək;
- 3) rayonun coğrafi mövqeyini və yol şəraitini nəzərə almaqla nəqliyyat vasitəsinin güman edilən hərəkət istiqaməti barədə məlumat vermək;

4) axtarışda olan avtomobilin xarakterik əlamətləri əsasında yoxlama tədbirlərini həyata keçirilməsini təmin etmək.

Nəqliyyat vasitəsinin növünü, modelini və markasını müəyyən etmək üçün təkər izlərinin eni və avtomobilin bazası müəyyən edilir. Məsələn, hadisə yerində minik avtomobilinin tək qabaq və arxa təkərlərinin izləri; yük avtomobilinin – tək qabaq və cüt arxa təkərlərinin izləri; təkərli traktorun – ensiz qabaq və enli tək arxa təkərlərin izləri qalır.

Avtomobilin tutduğu yolun eni tək qabaq və arxa şinlərin mərkəzləri arasında, arxa təkərlərdə isə cüt şinlərinin arasındakı boşluqların mərkəzləri arasından ölçülür.

Qabaq şinlərin izləri bəzən arxa şinlərin izləri ilə örtülür. Buna görə qabaq təkərlərin protektorlarının enini ölçmək üçün nəqliyyat vasitəsinin izləri ilə hadisə yerinlə hər iki tərəfə getmək lazımdır. Belə hallarda adətən qabaq təkərlərin izlərini aşkar etmək mümkündür. Çala-çuxurları dönüb keçəndə də həmin izlər görünür.

Avtomobilin modelini müəyyən etmək üçün onun bazasının (yəni qabaq və arxa oxlar arasındakı məsafə) müəyyən edilməsi əhəmiyyət kəsb edir. İzlərin xarakterindən asılı olaraq baza müxtəlif üsullarla müəyyən edilir.

Avtomobil geriyə hərəkət edərkən dönmə zamanı (birinci dayanmada qabaq və arxa təkər izlərinin arxa hissələri arasında və ikinci dayanmada arxa və qabaq təkər izlərinin arxa hissələri arasındakı məsafəyə görə) qalmış izlərə görə baza daha dəqiq ölçülə bilər.

YNH yerinə baxış zamanı foto və videoçəkilişin xüsusiyyətləri

Fotoçəkiliş zamanı nöqtələrinin düzgün seçilməsi vacib əhəmiyyət kəsb edir. Çəkiliş nöqtələri elə seçilməlidir ki, fotosəkildə maksimum informasiya əks olunsun. Çəkiliş zamanı əmin olmaq lazımdır ki, bütün şahidlər və digər şəxslər kadrda kənarda qalır. Mürəkkəb YNH-si zamanı fotoçəkilişdən başqa videoçəkilişin də aparılması zərurət yaranır. Belə hallarda çəkiliş müxtəlif bucaq altında və müxtəlif istiqamətlərdə aparılmalıdır.

Foto və videoçəkilişlər elə aparılmalıdır ki, avtomobilin yerləşməsinə işarə edən bütün obyektlər (yol nişanları, lövhələr, kilometr göstəriciləri və s.) və düşsün. Avtomobillərin hər tərəfdən (qabaqdan, arxadan, hər iki yanlardan) foto-video lentə alınması çox vacibdir. Avtomobillərin bütün detallarını (hətta zədə izləri olmasada) lentə almaq lazımdır, çünki bəzi hallarda protokolda zədələnməyən hissələri də əks etdirmək zərurəti yaranır. Hadisə yerində fotoşəkilçəkmənin istiqamətləndirici, icmal, mərkəz və müfəssəl üsullarından istifadə olunur.

Hadisə yerinin sxemi

YNH yerinə baxış zamanı protokola əlavə sxem də tərtib olunmalıdır. YNH baş vermə mexanizmi haqqında obyektiv nəticələr çıxarmağa imkan verə bilən bütün vacib elementləri sxemdə göstərmək lazımdır. Belə ki:

- 1) toqquşma və ya basma yerləri və nöqtələri;
- 2) nəqliyyat vasitəsinin və ya zərərçəkmişin yerləşməsi;
- 3) tormoz, sürüşmə, qopmuş palçıq (toz-torpaq) və s. izləri;
- 4) yolun keçid hissəsində qalmış ayrı-ayrı izlər (çalalar, cızıqlar, yağ ləkələri və s.);

5) toqquşma zamanı avtomobildən qopmuş hissələr və detallar.

YNH yerində əhəmiyyət kəsb edən obyektlərin yola və güman edilən toqquşma yerinə nisbətdə təxmini yerləşməsi də qeydə alınır.

Hadisə yerinin sxemi sürücü, hal şahidləri və müstəntiq tərəfindən imzalanaraq baxış protokoluna əlavə olunur.

Nümunə

YOL-NƏQLİYYAT HADISƏSİ YERİNƏ

BAXIŞ PROTOKOLU

(təsviri hissə)

08 aprel 2009-cu il

Bakı şəhəri

Baxış saat 9:30-da başladı

Baxış saat 11:45-də qurtardı

Bakı şəhər Əzizbəyov rayon polis idarəsinin istintaq şöbəsinin müstəntiqi S.F.Əliyev 08.04.09-cu il tarixdə saat 9:00-da Əzizbəyov RPİ-in növbətçisindən avtomobillərin toqquşması haqqında məlumat alıb, Mərdəkan-Buzovna şosesinin 2-ci kilometrində baş vermiş hadisə yerinə gəldim və Əzizbəyov RPİ-in kriminalisti, polis leytenantı N.E.Bayramovla, həmin idarənin YPX-in müfəttişi, polis leytenantı F.B.Həsənovla birlikdə, hal şahidləri – Bakı şəh. Əzizbəyov ray. Şüvəlan qəs. A.İldırım küç. 25 ünvanında yaşayan, 1979-cu ildə anadan olmuş Şıxəliyev Niyaz İlyas oğlunun və Bakı şəh. Əzizbəyov ray. Mərdəkan qəs. Sabir küç. ev 32-də yaşayan, 1982-ci ildə anadan olmuş Səmədzadə Akif Adil oğlunun iştirakı ilə və hadisənin iştirakçıları Bakı şəh. Nərimanov ray. Əhmədzadə küç. 17, mən. 84-də yaşayan Əliyev Oktay Orduxan oğlunun və Bakı şəh. Nizami ray. İ.Məmmədov küç. 10, mən. 113-də yaşayan

Qurbanov Orxan Zöhrab oğlunun iştirakı ilə Azərbaycan Respublikası CPM-nin 236-cı maddəsini rəhbər tutaraq yol-nəqliyyat hadisəsi yerinə baxış keçirdim.

Baxışdan əvvəl yuxarıda qeyd edilmiş şəxslərə onların baxış prosesində aparılan bütün hərəkətlərdə iştirak etmək və bu hərəkətlərlə əlaqədar ərizə vermək hüquqları olduğu izah edildi.

Hal şahidləri N.Şıxəliyevə və A.Səmədzadəyə bundan əlavə Azərbaycan Respublikası CPM-nin 94-cü maddəsinə müvafiq olaraq yol-nəqliyyat hadisəsi yerinə baxış zamanı müəyyən olunmuş faktları, baxışın məzmununu və nəticəsini təsdiq etmək vəzifəsi izah edildi.

N.Şıxəliyev

A.Səmədzadə

Mütəxəssis-kriminalist N.Bayramova Azərbaycan Respublikası CPM-nin 96-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquq və vəzifələri izah edildi və o, vəzifəsinin icrasından imtina etməyə və yayınmağa görə məsuliyyət haqqında xəbərdar edildi.

N.Bayramov

Baxış aydın günəşli havada, + 17 s⁰ temperaturda, Mərdəkan-Buzovna şossesinin 2-ci kilometrində keçirilmişdir. Şosse asfalt örtüyə malikdir. Onun hərəkət hissəsinin eni 6 metr, kənar hissəsinin eni 1 metr, kənar hissədəki xəndəyin eni 80 sm, dərinliyi isə 50 sm-dir.

Yolun asfalt örtüyü qurudur, çoxlu çuxurları vardır, hadisə baş verən yerdə heç bir yol nişanı yoxdur.

Hadisə yerində toqquşmuş avtomaşınlar tünd mavi rəngli 10-CS-007 dövlət nömrə nişanı olan «Passat» markalı və ağ rəngli 10-AF-662 dövlət nömrə nişanı olan «Sonata» markalı avtomaşınlar yerləşmişdir.

«Passat» markalı avtomaşının qabaq hissəsi Mərdəkan qəsəbəsi istiqamətində «Sonata» markalı avtomaşından 1,5 m məsafədə yerləşib. Onun qabaq çarxı tam sürətdə şossenin hərəkət hissəsinin sol tərəfindədir. Arxa sol çarxı ox xəttindədir.

«Sonata» markalı avtomaşın Buzovna qəsəbəsindən nəqliyyatın hərəkət istiqamətində şossesinin ox xəttinin 60 dərəcə bucağı altında yerləşir. Avtomobilin arxa çarxları tam sürətdə şossenin sağ kənarında yerləşir.

«Passat» markalı avtomobilin arxa hissəsindən 9 metr məsafədə şossenin hərəkət hissəsinin sağ tərəfində (nəqliyyatın Mərdəkan qəsəbəsindən hərəkəti istiqamətində) 3 metr radiusda parçalanmış şüşə qırıqları vardır.

Toqquşmuş avtomaşınlara baxış nəticəsində aşağıdakılar aşkar olundu: «Passat» markalı avtomaşının qabaq hissəsi tamamilə sıradan çıxmış, radiator və kapot daxilə sıxılmışdır. Sol qabaq işıq farasının şüşəsi, habelə sağ və sol yan şüşələr sınıxmışdır. Maşının hər iki, yəni sağ və sol qabaq qanadları əzilmiş, qabaq sol qapı sıradan çıxmış və daxilə sıxılmışdır, sağ qabaq qapı əzilmiş şəkildə açıqdır. Sürücünün oturacağına qırmızı rəngli, qana oxşar maddə vardır. Qana bənzər ləkələrə sükanın həlqəsində, sükan idarəetmə kolonkasında, sol qabaq qapının içəri hissəsində də müşahidə edildi.

«Passat» markalı avtomaşının arxa oturacağına qara rəngli çanta vardır.

Çantada ağ pambıq parçadan kişi şalvarı, ağ rəngli ipək kişi köynəyi və qəhvəyi rəngli papaq aşkar olundu.

«Sonata» avtomaşının sol qabaq işıq farası sınıxmışdır, qabaq buferin sol hissəsində tünd mavi rəngli maddə müşahidə olunur ki, onlar da «Passat» markalı avtomobilin

rənginə bənzəyir. «Sonata» markalı avtomobilin bundan başqa sol qabaq qanadı əzilmiş, kapotun isə sol tərəfi əzilərək yuxarı qalxmışdır.

Baxış prosesində mütxəssis-kriminalist N.Bayramov tərəfindən «Zenit-11» fotoaparatinın (obyektiv «Holios») tətbiqi ilə hadisə yerinin ümumi görünüşünün dörd tərəfdən fotosəkil çəkildi, eləcə də hər iki avtomaşının ayrılıqda fotosəkilləri çəkildi. Bundan başqa toqquşma yerinin və oradakı izlərin fotosəkli 14 kadrda çəkildi.

Avtomaşınların vəziyyəti protokolda qeyd edildikdən sonra hər iki avtomobilin əyləc sistemi və sükanın sazlığı, eyni zamanda hər təkərin şinində havanın təzyiqi, yəni elastikliyi yoxlanıldı.

Dövlət Yol Polisinin müfəttişi, polis leytenantı F.Həsənov əyləc sistemlərini və hər iki sükanları yoxlayaraq bildirdi ki, onlar tam saz vəziyyətdədir, təkərlərdə olan şinlərdə elastiklik normaldır.

«Passat» və «Sonata» avtomaşınları evakuator vasitəsi ilə Mərdəkan qəsəbəsində yerləşən cərimə meydançasına gətirildi. Hadisə yerindən aşağıdakılar götürüldü:

1.Bu protokolda təsvir edilən çanta.

2.«Sonata» markalı avtomaşının qabaq buferində aşkar edilən tünd mavi lak-boya örtükləri (hissəcikləri) (1 №-li zərf).

3.«Passat» markalı avtomaşının kapotundan qopmuş tünd mavi rəngli lak-boya örtükləri (hissəcikləri) (2 №-li zərf).

Zərflər əzizbəyov RPİ 123 № möhürü ilə möhürləndi, müstəntiq və hal şahidləri tərəfindən imzalandı. Baxış prosesində hadisə yerinin sxemi tərtib edildi və bu protokola əlavə olundu.

Baxış iştirakçılarında baxışın aparılması qaydasına, protokolun məzmununa, hadisə yerinin plan və sxeminə dair heç bir irad və təkliflər daxil olmadı.

Protokol müstəntiq tərəfindən ucadan oxundu. Düzgün yazılmışdır.

Hal şahidləri:

N.Şıxəliyev

S.Səmədzadə

Mütəxəssis-kriminalist,

polis leytenantı

N.Bayramov

Dövlət Yol Polisinin müfəttişi,

polis leytenantı

F.Həsənov

Bakı şəh. Xəzər rayonu polis idarəsinin müstəntiqi S.Əliyev

Mövzu № 15. Axtarış, götürmə və tutulma taktikası.

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Axtarışın anlayışı, vəzifələri və növləri. Götürmənin anlayışı və keçirilmə qaydası.
2. Axtarışın mərhələləri və nəticələrinin qeyd edilməsi.
3. Cinayətdə şübhə edilən şəxsin tutulmasının anlayışı və növləri.
4. Müxtəlif şəraitlərdə tutulmanın taktiki xüsusiyyətləri.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Axtarışın anlayışı, vəzifələri , növləri, axtarışın prosesual və məntiqi əsasları ;götürmənin anlayışı və onun keçirilməsinin xüsusiyyətləri; axtarış və götürməyə hazırlıq və əsas taktiki üsulları; axtarışın psixoloji əsasları ə digər kriminalistik aspektlər əsasən birinci sualda müzakirə olunacaqdır.

Axtarışın mərhələləri və onların mahiyyəti; yaşayış sahəsində -təsərrüfat tikililərdə, iş yerlərində, mehmanxanalarda, yataqxanalarda ,həmçinin şəxsi qarajlarda, avtomobillərdə, kiçik həcmli gəmilərdə, təyyarələrdə və başqa obyektlərdə axtarış; şəxsi axtarış; saxlanma yerlərində axtarışın üsulları: hiss orqanlarından, instrumental metodlardan (elmi-texniki vasitələrin tətbiqi) və psixoloji üsullardan istifadə edilməsi;eyni vaxtda müxtəlif obyektlərdə axtarışın keçirilməsinin xüsusiyyətləri; aşkar edilmiş saxlanma yerlərinin və onların tutumlarının protokolda, fotosəkilçəkmə, videoyazı, plan və sxemlər vasitəsi ilə qeyd edilməsi ikinci sualda müzakirə olunacaqdır.

Cinayətin törədilməsində şübhə edilən şəxslərin tutulmasının anlayışı, növləri, tutulmaya hazırlıq və onun təşkilində müstəntiqin rolu; tutulmanın taktiki üsullar üçüncü sualda; müxtəlif şəraitlərdə tutulmanın xüsusiyyətləri; tutulmanın gedişatında sübutların aşkar edilməsi və qeyd olunması;tutulma zamanı elmi-texniki vasitələrin istifadə edilməsi kimi məsələlər isə dördüncü sualda müzakirə olunacaqdır.

YOXLAMA SUALLARI:

- 1.Axtarışın növləri hansılardır?
- 2.Axtarışın hadisə yerinə baxışdan fərqi nədən ibarətdir?

- 3.Axtarışın hazırlıq mərhələsində görülən tədbirlər?
- 4.Axtarış zamanı hansı taktiki üsullardan istifadə olunur və onların mahiyyəti nədən ibarətdir?
- 5.Axtarışın keçirilməsinin psixoloji amilləri dedikdə nə başa düşülür və axtarışın nəticələrinə onların nə kimi təsiri var?
- 6.Şəxsi axtarış hansı hallarda keçirilir ?
- 7.Axtarış keçirilərkən hansı kriminalistik-texniki vasitələrdən istifadə olunur?
- 8.Axtarışın gedişatı və nəticələri necə rəsmiləşdirilir?
- 9.Götürmənin anlayışı və keçirilməsi qaydası?
- 10.Tutulmanın anlayışı və növləri.

Referat:

- 1.Axtarışın taktiki və psixoloji aspektləri.
- 2.Müxtəlif şəraitlərdə tutulmanın xüsusiyyətləri.

Terminoloji tapşırıq:

Şəxsi axtarış, tutulma, götürmə, qeyri yaşayış yerləri, axtarışın taktikası sözlərin hüquqi izahını dəftərdə qeyd edin.

Əsas ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının CPM. XVI, XXX bölmə.
2. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalınskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 412-420.
3. Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı, 2007, səh. 311-354.
4. Sarıcalınskaya K.Q. İstintaq taktikası. Bakı, 1991, səh. 101-115.
5. Григорьев В.Н. «Задержание подозреваемого органами внутренних дел». Ташкент, 1989.
6. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред. А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника,

тактика, организация и методика расследования преступлений».

7. Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред. А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».

Əlavə ədəbiyyat:

1. Баев О.Я. «Тактика следственных действий». учебное пособие. Воронеж, 1992.
2. Лившиц Е.М., Белкин Р.С. «Тактика следственных действий». М., 1997.

MÖVZU № 14. DINDIRMƏ TAKTİKASI

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Dindirmənin mahiyyəti, növləri və vəzifələri.
2. Dindirmənin taktiki və psixoloji əsasları. Üzləşdirmənin mahiyyəti və keçirilməsinin taktiki xüsusiyyətləri.
3. Şahidlərin və zərərçəkmiş şəxslərin dindirilməsinin taktiki üsulları. Təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsi.
4. Dindirmənin gedişatının və nəticələrin qeyd edilməsi.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Mövzu üzrə birinci sualda dindirmənin anlayışı, vəzifələri, əhəmiyyəti və növləri (şəxsin prosesul

vəziyyətinə görə, ardıcılığına görə, yaş həddinə görə.v.i.a) əsasən müzakirə olunacaqdır. dindirmənin və üzləşdirmənin ümumi taktiki əsasları;dindirmənin mərhələləri; dindirmə taktikasının etik aspektləri; dindirmə və üzləşdirməyə hazırlıq və planlaşdırılması; dindirmənin psixoloji əsasları; münaqişəli və münaqişəsiz şəraitlərdə dindirmədə qarşılıqlı münasibətlərin psixologiyası; dindirmənin təşkilində və onun keçirilməsində müstəntiqin rolu; psixoloji kontakt, onun anlayışı, şərtləri və müəyyən edilməsi üsulları; psixoloji təsir, onun mahiyyəti, şərtləri və istifadə etmə həddi; refleksiya, refleksiv düşüncə, refleksiv idarəetmə. İfadələrin formalaşmasının psixoloji xüsusiyyətləri; iradi və qeyri-adi yadda saxlama; reminssensiya kimi məsələlər ikinci sualda ətraflı baxılacaqdır.

Üçüncü sualda şahidlərin və zərər çəkmiş şəxslərin dindirilməsinin taktiki üsulları; aktiv və passiv şahidlər; zərərçəkmiş şəxslərin ifadələrinin formalaşmasının spesifikasiyası və onların dindirmə taktikası; şübhəli şəxsi dindirmə; münaqişəli və münaqişəsiz şəraitdə şübhəli şəxsin dindirilməsinin taktiki üsulları; alibilərin yoxlanılmasının taktiki üsulları; müstəntiqin sərəncamında kifayət qədər sübutların olmadığı şəraitdə təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsi; müstəntiqin kifayət qədər ifşaedicilərin sübutlara malik olduğu hallarda dindirmənin taktiki xüsusiyyətləri; mübahisəli şəraitdə dindirmə zamanı sübutlardan səmərəli istifadə edilməsinin əsas taktiki qaydaları; cinayətdə özünü iftira etmə və onun ifşa edilməsinin taktiki xüsusiyyətləri; təqsiri yalandan boynuna almanın aradan qaldırılması və ifşa edilməsi taktikası; Yetkinlik yaşına çatmayanların və azyaşlıların həmçinin, yetkinlik yaşına çatmayan təqsirləndirilən şəxslərin

dindirilməsinin tatkiki xüsusiyyətləri kimi nəzəri və daha çox təcrübi əhəmiyyət kəsb edən məsələlər müzakirə olunacaqdır.

Dindirmə və üzləşdirmənin gedişatının və nəticələrinin qeyd edilməsi; video və səsyazmanın tətbiq edilməsinin xüsusiyyətləri isə sonuncu sualda müzakirə olunacaqdır.

Yoxlama sualları:

1. Dindirmənin ümumi vəzifələri.
2. İfadələrin formalaşmasının psixoloji prosesi.
3. Dindirmədə istifadə olunan taktiki üsullar.
4. Dindirmədə sübutların təqdim edilməsinin taktiki üsulları.
5. Qavrama prosesinə şərait yaradan və maneçilik törədən obyektiv və subyektiv amillər.
6. İfadə verən şəxsin yaddaşının bərpa edilməsində istifadə olunan taktiki üsullar.
7. Dindirmənin hazırlıq mərhələsində görülən tədbirlər.
8. Dindirilən şəxslə psixoloji kontaktın yaradılmasının kriminalistik mahiyyəti.
9. Yetkinlik yaşına çatmayan təqsirləndirilən şəxslərin dindirilməsinin tatkiki xüsusiyyətləri.
10. Dindirmədə video və səsyazmanın tətbiqinin xüsusiyyətləri.

Referat mövzuları:

1. Dindirmənin psixoloji əsasları.
2. Yetkinlik yaşına çatmayanların və azyaşlıların dindirilməsinin tatkiki xüsusiyyətləri.
3. Dindirmədə psixoloji kontaktın yaradılması.

Terminoloji tapşırıq:

refleksiya, refleksiv düşüncə, refleksiv idarəetmə, psixoloji kontakt, aktiv və passiv şahidlər, alibi, reminssensiya sözlərin və terminlərin etimoloji, hüquqi , fəlsəfi izahını dəftərlərdə qeyd etmək.

Əsas ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının CPM. XXVIII bölmə.
2. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 430-456.
3. Süleymanov C.İ., Mahmudov A.M., Abdullayev S.Ə., İbtidai istintaq mərhələsində təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsi taktikası. Bakı, 2009.
4. Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı,. 2007, səh 355-392.
5. Sarıcalinskaya K.Q. İstintaq taktikası, Bakı, 1991, səh. 116-146.
6. Зорин Г.А. Руководства по тактики допроса. М.2001.
7. Кузнецова С.В., Кобцова Т.С. «Тактика допроса несовершеннолетних. Москва. 2004.
8. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред. А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
9. Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред. А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».

Əlavə ədəbiyyat:

1. Баев О.Я. «Тактика следственных действий». Учебное пособие. Воронеж, 1992.
2. Замылин Е.И. «Тактика-психологические основы допроса в конфликтной ситуации». Учебное пособие. Волгоград, 1998.
3. Замылин Е.И. «Тактико-психологические аспекты допроса некоторой категории потерпевших». Современные проблемы правоохранительной деятельности. Волгоград, 1995.
4. Лившиц Е.М., Белкин Р.С. «Тактика следственных действий». М., 1997.
5. Абашин К. Вас вызывают на допрос. Очная ставка. Учебно-практическое пособие. Москва, 2001.
6. Бабаева Е.У. Предупреждение изменения показаний. Москва, 2001.

MÖVZU № 15. İFADƏLƏRİN YERİNDƏ YOXLANILMASI VƏ İSTINTAQ EKSPERİMENTİ TAKTIKASI

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

- 1.İfadələrin yerində yoxlanılmasının anlayışı, məqsədi , digər istintaq hərəkətlərindən fərqli cəhətləri və mərhələləri.
- 2.İstintaq eksperimentinin anlayışı, məqsədi, növləri,mərhələləri və keçirilməsinin taktiki üsulları.
- 3.İfadələrin yerində yoxlanılmasının və istintaq eksperimentinin nəticələrinin rəsmiləşdirilməsi.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Birinci sualda İfadələrin yerində yoxlanılmasının anlayışı, prosessual və kriminalistik əhəmiyyəti, onun digər istintaq hərəkətlərindən hadisə yerinə baxış, dindirmə, istintaq eksperimentindən fərqi; ifadələrin yerində yoxlanılmasının hüquqi əsasları; elmi-texniki vasitələrin istifadə olunmasının xüsusiyyətləri;

İkinci sualda eksperimentin dərkətmə metodu kimi anlayı, növləri və vəzifələri; istintaq eksperimentinə hazırlıq; təcrübələrin keçirilməsi üçün zəruri şəraitlərin təmin edilməsi və iştirakçıların təlimatlandırılması; istintaq eksperimentinin keçirilməsinin taktiki üsulları ilə bağlı aspektlər açıqlanacaqdır.

İfadələrin yerində yoxlanılmasının və istintaq eksperimentinin gedişatının və nəticələrinin qeyd edilməsi,

həmçinin onların sübutəhəmiyyətinin qiymətləndirilməsi isə üçüncü sualda müzakirə ediləcəkdir.

Yoxlama sualları:

1. İfadələrin yerində yoxlanılmasının anlayışı məqsədi və vəzifələri.
2. İfadələrin yerində yoxlanılmasının mərhələləri.
3. İfadələrin yerində yoxlanılmasının digər istintaq hərəkətlərindən fərqi.
4. İstintaq eksperimentin anlayışı məqsədi və vəzifələri.
5. İstintaq eksperimentinin növləri.
6. İstintaq eksperimentinə hazırlıq.
7. İstintaq eksperimentinin keçirilməsində təcrübələrin aparılması üçün zəruri şəraitlərin təmin edilməsi.
8. İfadələrin yerində yoxlanılmasının istintaq eksperimentindən fərqi.
9. İstintaq eksperimentinin və İfadələrin yerində nəticələrinin qeyd edilməsi.

Referat mövzuları :

1. Şübhəli şəxslərin ifadələrinin yerində yoxlanılmasının taktiki və psixoloji aspektləri.
2. İfadələrin yerində yoxlanılmasının mərhələləri.
3. İstintaq eksperimentinin növləri.

Yazılı tapşırıq:

İfadələrin yerində yoxlanılmasının, istintaq eksperimenti, şəraitin bərpa edilməsi ,dərketmə metodunun hüquqi və fəlsəfi izahını dəftərlərdə qeyd etmək.

Əsas ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının CPM. mad. 260-261.

2. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 457-469.
3. Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı, 2007, səh. 392-412.
4. Sarıcalinskaya K.Q. İstintaq taktikası. Bakı, 1991, səh. 85-100.
5. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред. А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений»
6. Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред. А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».

Əlavə ədəbiyyat:

1. Авсюк А.В. «Процессуальные и тактические особенности проведения проверки показаний на месте». Лекция – Минск, 1990.
2. Баев О.Я. «Тактика следственных действий». Учебное пособие. Воронеж, 1992.
3. Василин А.А. «Проверка преступных навыков обвиняемых в ходе следственного эксперимента». //Современные проблемы правоохранительной деятельности. Волгоград, 1995.
4. Лившиц Е.М. Белкин Р.С. «Тактика следственных действий». М., 1997.

Mövzu № 19. Tanınma üçün təqdim etmə taktikası

Vaxt - 6 saat

Mühazirə -2 saat

Seminar -2 saat

Təcrübə-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Tanınma üçün təqdim etmənin anlayışı, obyektləri və növləri.
- 2.Şəxsin və əşyaların tanınması üçün təqdim edilməsi qaydası.
- 3.Səs və fotosəkillər üzrə tanınma.
- 4.Tanınma üçün təqdim etmənin gedişatının və nəticələrinin qeyd edilməsi.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Birinci sualda tanınmanın anlayışı, vəzifələri və psixoloji əsasları, tanınmasının metodoloji əsası kimi eyniləşdirmənin əhəmiyyəti, tanınmanın obyektləri:- adamlar, meyitlər, əşyalar və naturada tanınmanın növləri:- fotosəkil, kinotəsvir, videoyazı, maska və meyitin bədən hissə və elementlərinin surətləri üzrə tanınma, tanıyanın dindirilməsində qarşıda duran vəzifələr, onun tərəfindən obyektin müşahidə etmə imkanının yoxlanılması, tanıyanın psixofizioloji təzahürlərinin müəyyən edilməsi ilə bağlı müddəalar əsasən müzakirə olunacaqdır. Şəxsin və əşyaların tanınması üçün təqdim edilməsi qaydası, istintaqın müəyyən anında dindirilən şəxsin konkret obyektin tanınması imkanının aydınlaşdırılması, tanınma obyektlərinin seçilməsi; tanınmada elmi-texniki vasitələrin

tətbiqi, şəxslərin və əşyaların tanınması üçün təqdim edilməsinin taktiki və psixoloji aspektləri ikinci sualda baxılacaqdır.

Səs, fotosəkillər, fotoportretlərin, meyitlərin tanınması, həmçinin kino və videofilmlər üzrə şəxsin tanınmasının xüsusiyyətləri, funksional əlamətlər – şifahi nitq və s. üzrə tanınma, fonogram üzrə tanınma, qarşılıqlı tanınma; təkrar tanınmanın mümkünlüyü kimi məsələlər üçüncü; tanınmanın gedişatının və nəticələrinin qeyd edilməsi və qiymətləndirilməsi məsələləri isə üçüncü sualda müzakirəsi məqsəduyğundur.

Yoxlama sualları:

1. Tanınmasının anlayışı və vəzifələri.
2. Tanınmanın növləri.
3. Tanınmanın obyektləri:
4. Fotosəkil, kinotəsvir, videoyazı, maska və meyitin bədən
5. Tanınmanın hazırlıq mərhələsinin mahiyyəti.
6. Tanınma obyektlərinin seçilməsi.
7. Tanıyanın dindirilməsi.
8. Şəxsin tanınmaya təqdim edilməsi.
9. Meyit və onun hissələrinin tanınması.
10. Funksional əlamətlər üzrə tanınma,
11. Təkrar tanınmanın mümkünlüyü.

Referat:

1. Tanınmaya təqdim etmənin nəzəri və psixoloji xüsusiyyətləri.
2. Tanınmanın növləri.

Yazılı tapşırıq:

Simultan tanınma, sukksesiv tanınma ,qarşılıqlı tanınma,təkrar tanınma kimi ifadələrin izahını dəftərlərdə qeyd etmək.

Əsas ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının CPM. XXX fəsil.
2. Kriminalistika Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 482-495.
3. Kriminalistika mühazirələr toplusu. Bakı, 2007, səh. 432-450.
4. Sarıcalinskaya K.Q. İstintaq taktikası. Bakı, 1991, səh. 147-160.
5. Ş.Ş.Abdurahmanov «Tanınma üçün şəxsiyyətin tanınmaya təqdim edilməsinin taktiki problemləri» DİN-in Məlumat bülleteni. №2, Bakı ,1999,səh, 49-55.
6. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред. Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
7. Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред. А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».

Əlavə ədəbiyyat:

1. Баев О.Я. «Тактика следственных действий». Учебное пособие. Воронеж, 1992.

2. Лившиц Е.М., Белкин Р.С. «Тактика следственных действий». М., 1997.
3. Расследование преступлений. Руководство для следователей. Коллектив автора. М., 1997.
4. Бабаева Е.У. Предупреждение изменения показаний. Москва, 2001.

IV Bölmə
KRİMİNALİSTİK METODİKA

**MÖVZU № 17. AYRI-AYRI CİNAYƏTLƏRİN
İBTİDAI ARAŞDIRMA METODİKASININ
ÜMUMİ MÜDDƏALARI**

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

- 1.İbtidai araşdırma metodikasının anlayışı, strukturu, prinsipləri və vəzifələri.
- 2.Cinayətlərin kriminalistik xarakteristikasının elementləri.
- 3.İbtidai araşdırmanın mərhələlərinin xüsusiyyətləri.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Mövzu üzrə birinci sualda ibtidai araşdırma metodikasının anlayışı, onun sistemi və vəzifələri. İbtidai araşdırma metodikasının elmi əsasları. İbtidai araşdırma metodikasının mənbələri. Cinayətlərin açılmasında və

istintaqı təcrübəsində ibtidai araşdırma metodikasının əhəmiyyəti. İbtidai araşdırma metodikasının kriminalistik nəzəriyyə, kriminalistik texnika və taktika bölmələri ilə əlaqəsi. İbtidai araşdırma metodikasının digər elmlərlə əlaqəsi. İbtidai araşdırma metodikasının prinsipləri.

İkinci sualda cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası və onun elementləri .

Ümumnəzəri hissə və ibtidai araşdırmanın xüsusi metodikası, onun məlumat strukturu, ibtidai araşdırmanın aparılmasının təşkilati-idarəetmə və psixoloji metodları və onun hər bir mərhələsi üçün tipik istintaq şəraitləri və onların əsas istiqamətləri ilə bağlı məsələlər üçüncü sulda müzakirə olunacaqdır.

Yoxlama sualları:

1. Kriminalistik metodikanın anlayışı, sistemi və vəzifələri.
2. Kriminalistik metodikanı elmi əsasları ,mənbələri.
- 3.Kriminalistik metodikanın kriminalistik nəzəriyyə, kriminalistik texnika və taktika bölmələri ilə əlaqəsi.
4. Kriminalistik metodikanın prinsipləri.
- 5.Cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası və onun elementləri .
6. Cinayətin törədilməsi üsulları
7. Cinayətin gizlədilməsi üsulları.
- 8.Xüsusi metodikanın məlumat strukturu.
- 9.İbtidai araşdırmanın aparılmasının təşkilati-idarəetmə və psixoloji metodları.
- 10.İbtidai araşdırma məlumatlarının öyrənilməsinin analitik dərkətmə metodları.
- 11.Müəyyən edilməli hallar

Referat:

Kriminalistik metodikanın nəzəri aspektəri
Cinayətin kriminalistik xarakteristikasının elementləri

Yazılı tapşırıq:

metodika, cinayətin gizlədilməsinin məhv etmə, saxtalaşdırma və s. kimi üsullarının mahiyyəti, xüsusi kriminalistik metodika

Əsas ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının CPM. mad. 4-9.
2. Azərbaycan Respublikasının CPM. XXV bölmə.
3. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 496-501.
4. İstintaq metodikasının ümumi müddəaları. Hüquqi dövlət və qanun jurnalı, №2, Bakı 2000.
5. Криминалистика. Учебник для вузов . Под.ред. Р.С.Белкина. М.2000, с.648-663.
6. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред. А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений»
7. Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред. А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
8. Криминалистика. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений». Омск, 1993.

9. Коломацкий В.Г. Курс криминалистики (Дидактика и методика). Учебник. Н.Новгород, 1995.
10. Криминалистика. Учебник /Под.ред. Р.С.Белкина, Москва, 1999.
11. Практикум по криминалистике /Под.ред. Н.П.Яблокова. М., 1995.
12. Белкин Р.С. «Курс криминалистики». Том 1, 2 и 3. М.,1997.
13. Крылов И.Ф. «Криминалистическое учение о следах». М., 1976.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Белкин Р.С. «Курс криминалистики». В 3 т. Т.3. «Криминалистические средства, приемы и рекомендации». М., 1997.
2. Планирование расследования преступлений отдельных видов. Учебное пособие /Под.ред. С.М.Самоделкина. Волгоград, 1995.
3. Расследование отдельных видов преступлений. Учебное пособие /Под. общ.ред. Баева О.Я. и Филиппова А.Г. М.,1995.
4. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденция, перспективы. От теории к практике. М., 1988.
5. Волчецац Т.С. Криминалистическа ситалогия. М.,1997.
6. Драпкин Л.Я. Основы общей теория криминалистики. Красноярск, 1993.
7. Криминалистика. Том.1. /Под.ред. Р.С.Белкина и др. М.,1995.

8. Лебин А.Ф. Механизм преступной деятельности. Нижний Новгород, 1997.

MÖVZU № 18. HƏYAT VƏ SAĞLAMLIQ ƏLEYHİNƏ OLAN CİNAYƏTLƏRİN ARAŞDIRMA METODİKASI

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Adam öldürmənin kriminalistik anlayışı və kriminalistik xarakteristikası.
- 2.Qəsdən adam öldürmə cinayətləri üzrə müəyyən edilməli hallar.
- 3.Qəsdən adam öldürmə cinayətləri üzrə hadisə yerinə baxış və digər istintaq hərəkətlərinin keçirilməsinin taktiki xüsusiyyətləri.
- 4.Sağlamlıq əleyhinə olan cinayətlərin araşdırma metodikası .

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Adam öldürmə cinayətlərinin araşdırılmasının kriminalistik metodikasının anlayışı, onun kriminalistik mahiyyəti və törədilməsi üsulları, bu növ cinayətə hazırlıq və gizlədilməsi üzrə hərəkətlər, zərərçəkmişin, cinayət törətmiş şəxsin xarakteristikası, tipik istintaq şəraitləri və tipik istintaq fərziyyələri ilə bağlı məsələlər əsasən birinci sualda müzakirə olunacaqdır.

Maraq doğuran məqamlarda biri də bu növ cinayətlər üzrə müəyyən edilən hallardır. Qəsdən adam öldürmə cinayətləri ilə bağlı onların dairəsi daha genişdir və məhz ikinci sualda həmin halların müzakirəsi daha məqsəduyğun olard.İbtidai araşdırmanın hazırlıq mərhələsinin tipik vəzifələri. Meyitin aşkar edildiyi zaman cinayət işinə başlama və müstəntiqin ilkin hərəkətləri. Şəxsin yoxa çıxması ilə bağlı müstəntiqin hərəkətləri.

Adam öldürmə yeri və meyitin tapıldığı yer, müxtəlif tipik şəraitlərdə ibtidai araşdırmanın ilkin mərhələsinin başlıcı vəzifələri, zərərçəkmiş şəxsin müəyyən edilməsi ilə bağlı tədbirlər, baş vermiş hadisənin mahiyyətinin və mexanizminin müəyyən edilməsi üsulları və digər məsələlərin müəyyən edilməsi aydınlaşdırılmasında hadisə yerinə baxış müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

İbtidai araşdırmanın sonrakı mərhələsinin vəzifələri, ibtidai araşdırmada avtomatlaşdırılmış informasiya sistemlərinin və avtomatlaşdırılmış bank məlumatlarının rolu, adamöldürmə ilə əlaqədar cinayət işləri üzrə digər istintaq hərəkətlərinin keçirilməsinin taktiki xüsusiyyətləri, istintaq və təhqiqat orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətinin spesifikasiyası Ona görə də bu növ cinayətlərin araşdırılmasında vacibliyinin nəzərə alaraq hadasə yerinə baxışın taktiki və psixoloji aspektləri üçüncü sualda baxılacaqdır.

kimi məsələlər isə dördüncü sualda müzakirə olunacaqdır.

Yoxlama sualları:

1. Adamöldürmə cinayətlərinin kriminalistik mahiyyəti.
2. Adam öldürmənin üsulları.
3. Adam öldürmə yeri və meyitin tapıldığı yerin mahiyyəti.
4. Qəsdən adamöldürmənin gizlədilməsi üzrə hərəkətlər.

5. Adam öldürmə ilə əlaqədar cinayətlər üzrə zərərçəkmiş şəxsin xarakteristikası.
6. Cinayət törətmiş şəxsin xarakteristikası.
7. Adam öldürmə cinayətləri üzrə tipik istintaq şəraitləri və tipik istintaq fərziyyələri.
8. Meyitin aşkar edildiyi zaman cinayət işinə başlama və müstəntiqin ilkin hərəkətləri.
9. Qəsdən adam öldürmə faktları üzrə hadisə yerinə baxışın xüsusiyyətləri.
10. Məhkəmə ekspertizasının təyin edilməsinin xüsusiyyətləri.
11. Zərərçəkmiş şəxsin müəyyən edilməsi ilə bağlı tədbirlər.
12. Bu növ cinayətlər üzrə müəyyən edilməli hallar.
13. İbtidai araşdırmanın sonrakı mərhələsinin vəzifələri.

Referat:

1. Qəsdən adam öldürmə faktları üzrə hadisə yerinə baxış.
2. Əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə qarşı törədilən bu növ cinayətlərin araşdırılmasının bəzi xüsusiyyətləri.

Yazılı tapşırıq:

asfiksiya, stranqulyasion şırım, meyitin pozası, meyit əlamətləri, meyit ləkələri,

Əsas ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının CPM. XVIII bölmə.
2. Azərbaycan Respublikasının CPM. XV, XXV, XXXVI bölmələr.
3. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 503-524.

4. A.M.Mahmudov, Ə.Ə.Allahverdiyev Ş.Ş.Abdurahmanov, R.M. İsaqov «Hadisə yerinə baxış» Tədris metodik vəsait Bakı 2009.
5. Ə.Ə,Allahverdiyev. Adam öldürmə cinayətlərinin istintaqının bəzi xüsusiyyətləri. «Qanun» jurnalı, № 1. Bakı .2003.
6. AllahverdiyevƏ.Ə. Hadisə yerində meyitə baxışın taktiki xüsusiyyətləri. DİN-in məlumat bülleteni. №3,Bakı,2007.
7. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред. А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».

Əlavə ədəbiyyat:

1. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России. Т.3. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений» /ред.кол. Смагоринский Б.П., Закатова А.А. (отв.редакторы).Ищенко П.П., Резван А.П., Ручкин В.А. Волгоград, 1995.
2. Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
3. Криминалистика. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений». Омск, 1993.
4. Коломацкий В.Г. Курс криминалистики (Дидактика и методика). Учебник. Н.Новгород, 1995.

Mövzu № 23. Cinsi cinayətlərin araşdırma metodikası

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Cinsi cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.
2. Zorlama və digər seksual qəsdlər ilə bağlı işlər üzrə cinayət işinin başlanılması, tipik istintaq şəraitləri və ilkin istintaq hərəkətləri.
  - a) hadisə yerinə baxış,
  - b) zərər çəkmiş şəxsin dindirilməsi,
  - c) şəxsi müayinə
  - ç) ekspertizanın təyin edilməsi.
3. Müəyyən edilməli hallar. İbtidai istintaqın sonrakı mərhələsinin vəzifələri.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Seminar məşğələsinin birinci sualında cinsi cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası və onun elementləri, bu növ cinayətlər üzrə kriminalistik xarakterli məlumatlardan istifadə edilməsi ilə bağlı məsələlər müzakirə olunacaqdır.

Zorlama və digər seksual qəsdlər ilə bağlı cinayət işləri üzrə tipik istintaq şəraitləri və ibtidai araşdırmanın planlaşdırılmasının xüsusiyyətləri, cinsi cinayətlər barədə məlumatın təhlili, belə məlumatın əsas elementləri, onun yoxlanılma xüsusiyyətləri, zərərçəkmiş şəxsin bədəninin və

paltarının müayinəsi, məhkəmə-tibbi və bioloji ekspertizalar, hadisə yerinə baxış. zərərçəkmiş şəxsin ilkin dindirilməsinin taktikası kimi məsələlər ikinci sualda müzakirə olunacaqdır.

Müəyyən edilməli hallar.İbtidai istintaqın sonrakı mərhələsinin vəzifələri, avtomatlaşdırılmış informasiya sistemlərindən, məlumatlar bankından istifadə edilməsinin xüsusiyyətləri və digər məsələlər üçüncü sualda açıqlanacaqdır.

Yoxlama sualları:

- 1.Cinsi cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.
- 2.Zorlama və digər seksual qəsdlər ilə bağlı cinayət işləri üzrə tipik istintaq şəraitləri.
- 3.Cinsi cinayətlər barədə məlumatlar üzrə yoxlama tədbirləri..
- 4.Zərərçəkmiş şəxsin bədəninin və paltarının müayinəsi.
- 5.Zorlama cinayətləri üzrə hadisə yerinə baxış.
- 6.Zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsinin taktiki xüsusiyyətləri.
- 7.Zorlama cinayətləri üzrə müəyyən edilməli hallar
- 8.Qrup şəkildə törədilmiş zorlama cinayətlərində iştirakçıların iştirakçılıq və cavabdehlik dərəcəsinin müəyyən edilməsi.
- 9.Zorlama cinayətləri üzrəməhkəmə ekspertizaların təyini.
- 10.Zorlama cinayətləri üzrə təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsi.

Referat:

Azyaşlılar tərəfindən törədilən və azyaşlılara qarşı törədilən zorlama cinayətlərinin araşdırılmasının xüsusiyyətləri.

Yazılı tapşırıq:

cinsi cinayət, şəxsin bədəninin müayinəsi, bioloji ekspertiza, sadizm, mazaxizm, fetişizm

Əsas ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının CPM. XV, XXV, XXXXVI bölmələr.
2. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 625-540.
3. Müəlliflər kollektivi. Kriminalistik metodika. Dərs vəsaiti, Bakı 2010.
4. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред. А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
5. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России. Т.3. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений» /ред.кол. Смагоринский Б.П., Закатова А.А. (отв.редакторы). Ищенко П.П., Резван А.П., Ручкин В.А. Волгоград, 1995.
6. Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
7. Криминалистика. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений». Омск, 1993.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Аленин Ю.П. Колесник С.С. «Особенности раскрытия очагов половых преступлений». Методическое пособие для следователей и сотрудников уголовного розыска. Днепродзержинск. Одесса, 1994.
2. Особенности расследования тяжких преступлений (руководство для следователей). Отв.редакторы Б.П.Смагоринский, А.А.Закатов. Волгоград, 1995.

3. Андреева А., Густов Г.А. и др. «Расследование изнасилований». Л., 1980.

MÖVZU № 21. OĞURLUQ, SOYĞUNÇULUQ VƏ QULDURÇULUQ CINAYƏTLƏRİNİN ARAŞDIRMA METODİKASI.

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları

1. Oğurluq cinayətləri üzrə keçirilən ilkin istintaq hərəkətlərinin xüsusiyyətləri
2. Soyğunçuluq və quldurluq faktları üzrə cinayət işinə başlamanın xüsusiyyətləri.
3. Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri üzrə istintaqın ilkin və sonrakı mərhələlərinin xüsusiyyətləri.

Seminarın keçirilməsi metodikası

Giriş sözündə müəllim məşğələdə müzakirəyə çıxarılmış sualların qısa mahiyyətini açıqlayır, onların əsas məqamlarına toxunaraq cavabın ardıcılığını müəyyənləşdirir.

Birinci sualın müzakirəsində oğurluq cinayətləri üzrə keçirilən ilkin istintaq hərəkətlərinin xüsusiyyətləri, zərərçəkmiş şəxslərin və şahidlərin dindirilməsi, hadisə yerinə baxış kimi məsələlərə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Sual üzrə iki kursantın dinlənməsi məqsəduyğundur.

İkinci sual üzrə soyğunçuluq və quldurluq faktları üzrə cinayət işinə başlamanın xüsusiyyətləri müzakirə olunmalıdır,

Üçüncü sual üzrə oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri üzrə istintaqın ilkin və sonrakı mərhələlərinin

xüsusiyyətləri ilə bağlı məsələlərin müzakirəsi məqsəduyğundur.

Yoxlama sualları.

1. Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq yolu ilə özgənin əmlakının talamasının kriminalistik xarakteristikası.
2. Müəyyən edilməli halların dairəsi.
3. Tipik şəraitlər və istintaq fərziyyələri. Planlaşdırma və istintaqın təşkili.
4. Sındırmaqla müşayət olunan oğurluqların ibtidai araşdırılmasının xüsusiyyətləri.
5. İlk istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirləri.
6. Zərərçəkmiş şəxslərin və şahidlərin dindirilməsi.
7. Hadisə yerinə baxış.
8. Kriminalistik qeydiyyat məlumatlarından, tipik informasiya sistemlərindən və məlumatlar bankından istifadə olunması.
9. Şübhəli şəxsin, oğurlanmış əşyaların müəyyən edilməsi və axtarışı.
10. Şübhəli və təqsirləndirilən şəxslərin dindirilməsi. İfadələrin yoxlanılması.
11. Oğurluğun səhnələşdirilməsinin ifşa edilməsi.
12. «Cibgirlik» oğurluqlarının ibtidai araşdırılmasının xüsusiyyətləri.
13. Soyğunçuluq və quldurluğun ibtidai araşdırılmasının xüsusiyyətləri.
14. İlk istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirləri.
15. Zərərçəkmiş şəxslərin və şahidlərin dindirilməsi.
16. Tanıma və ifadələrin yerində yoxlanılması.
17. Uydurma soyğunçuluq və quldurluğun ifşa edilməsi.

Referat:

- 1.«Cibgirlik» oğurluqlarının ibtidai araşdırılmasının xüsusiyyətləri.
- 2.Quldurluq və soyğunçuluq cinayətləri üzrə şübhəli şəxslərin dairəsinin müəyyən edilməsinin xüsusiyyətləri.

Terminoloji tapşırıq

«Cibgirlik» oğurluqları, oğurluğun səhnələşdirilməsi, uydurma soyğunçuluq və quldurluq.

Əsas ədəbiyyat:

1. A.R. Cinayət-Prosessual Məcəlləsi, Bakı, 2000;
2. A.R. Cinayət Məcəlləsi, Bakı, 2000;
3. K.Q.Sarıcalinskaya. Kriminalistika. Bakı, 1999, səh. 541-562;
4. R.Ə.Əliyev. Müstəntiqin kriminalistik məlumat kitabı. Bakı, 1993,
5. Müəlliflər kollektivi. Kriminalistik metodika. Dərs vəsaiti, Bakı, 2010, VI fəsil.

Əlavə ədəbiyyat:

1. A.R. DİN-in "Mülkiyyət əleyhinə yönəlmiş cinayətlərin açılması və dəymiş maddi ziyanın ödənilməsi vəziyyəti haqqında" 03.12.1999-cu il tarixli qərarı.
2. A.R. DİN-nın 02.10.2008-ci il tarixli 554-saylı «Mülkiyyət əleyhinə törədilən cinayətlərin açılması istiqamətində fəaliyyətin təşkili və görülməli işlərin vəziyyəti barədə» əmri
3. Azərbaycan Respublikası DİN-in Ə338-001-17 (24.04.17-tarixli) əmri.
4. A.R. DİN-in 183-saylı (4.04.09-tarixli) əmri. «Mənzillərdən edilən oğurluq cinayətlərinin qarşısının alınması və açılması sahəsində görülməli işlərin vəziyyəti haqqında».
5. В.А.Образцов. Криминалистика. Москва, 1997;
6. Руководство для расследования преступлений. М. 1967

MÖVZU № 22. TERROR XARAKTERLI CINAYƏTLƏRİN ARAŞDIRMA METODIKASI

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları

1. Terrorizmin kriminalistik təsnifatı. Terror faktları üzrə tipik istintaq şəraitləri və ilkin informasiya mənbələri.
2. Terrorçuluğun araşdırmanın ilkin mərhələsində müstəntiqin hərəkətləri.
3. Terror cinayətlərinin profilaktikası üzrə müstəntiqin hərəkətləri.

Seminarın keçirilməsi metodikası

Giriş sözündə müəllim məşğələdə müzakirəyə çıxarılmış sualların qısa mahiyyətini açıqlayır, onların əsas məqamlarına toxunaraq cavabın ardıcılığını müəyyənləşdirir.

Birinci sualın müzakirəsində terrorizmin kriminalistik təsnifatı,terror faktları üzrə tipik istintaq şəraitləri və ilkin informasiya mənbələri ətraflı araşdırılmalıdır. Sual üzrə iki kursantın dinlənməsi məqsədəuyğundur.

İkinci sual üzrə terrorçuluğun araşdırmanın ilkin mərhələsində müstəntiqin hərəkətləri, onların təşkili və keçirilməsinin taktiki xüsusiyyətləri müzakirə olunmalıdır,

Üçüncü sual üzrə terror cinayətlərinin profilaktikası üzrə müstəntiqin hərəkətləri ilə əlaqədar gördüyü işlər və planlaşdırma ilə bağlı məsələlərin müzakirəsi məqsədəuyğundur.

Yoxlama sualları.

1. Terrorizmin kriminalistik xarakteristikası.
2. Sübut edilməli olan hallar.
3. Tipik istintaq şəraitləri, ilkin informasiya mənbələri.
4. Terrorizmin növləri.
5. Terror hadisələri ilə əlaqədar istintaqın ilkin mərhələsində müstətiqin hərəkətləri.
6. Terror hadisəsi yerinə baxış, zərər çəkmiş şəxsin məhkəmə-tibbi ekspertizası, məhkəmə ballistik və partlayış texniki ekspertizaları.
7. Hadisə yerinə baxışın və digər təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin nəticələrindən terrorçuların «isti izlərlə» axtarışı üçün istifadə edilməsi.
8. Terrorçunun müəyyən edilməsində və axtarışında hüquq-mühafizə orqanları ilə xüsusi xidmət orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyəti.
9. Terrorçunun axtarışında kriminalistik, İnterpol qeydiyyatlarının məlumatlarından, ictimaiyyətin köməyindən istifadə edilməsi.
10. Sonrakı istintaq hərəkətləri.
11. Terrorçunun tutulması və dindirilməsi.
12. Axtarış, məhkəmə-psixatrik və məhkəmə-psixoloji ekspertizaların təyin edilməsi.
13. İstintaq eksperimenti, ifadələrin yerində yoxlanılması.
14. Terrorizmin profilaktikası üzrə müstətiqin hərəkətləri.

Referat:

1. Beynəlxal terror qrupları tərəfindən törədilmiş faktlar üzrə şübhəli şəxslərin axtarışının təşkil edilməsi.
2. Terror cinayətləri üzrə hadisə yerinə baxışın taktiki xüsusiyyətləri.
3. Terrorçuların «isti izlərlə» axtarışı.

Terminoloji tapşırıq:

Dini terrorizm, fərdi terrorizm, kriminal terrorizm, kiber terrorizm, bioloji terrorizm, nüvə terrorizmi.

Əsas ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının CM. X bölmə.
2. Azərbaycan Respublikasının CPM. XV, XXV, XXXVI bölmələr.
3. Müəlliflər kollektivi. Kriminalistik metodika. Dərs vəsaiti, Bakı, 2010, XI fəsil.
4. Mahmudov A.M., Əliyev B.Ə. Məhkəmə ekspertizası. Dərs vəsaiti, Bakı, 2003, səh.296.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Əliyev B.Ə. Terror aksiyaları ilə əlaqədar hadisə yerinə baxışın taktiki xüsusiyyətləri. Qanunçuluq № 4, Bakı, 2001.
2. Əliyev B.Ə. Terrorizmə qarşı mübarizədə İnterpolun rolu. Qanun jurnalı, №11-12, Bakı, 2001.
3. Салимов. Некоторые вопросы истории терроризма. Ганун № 5, 1998. стр.20-22.
4. В.В.Мальцев. «Терроризм: проблема уголовно-правового урегулирования». /Говсдуарство и право, 1998, № 8, стр. 104-107.
5. К.Н.Салимов. Современные проблемы терроризма. Москва, 1999. К.Н.
5. К.В.Жаринов. «Терроризм и террористы». Исторический справочник. Минск, 1999.
6. С.А.Воронцов. «Правоохранительные органы и спеслужбы РФ». Ростов-на Дону, 1999, стр. 414-443.
7. Н.Н.Афанасьев, Г.М.Кипятков, А.А.Спичек. «Современный терроризм» идеология и практика. Москва, 1982.

MÖVZU № 23. XULIQANLIQ VƏ KÜTLƏVI İĞTİŞAŞLARIN ARAŞDIRMA METODIKASI

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Xuliqanlıq cinayətləri üzrə tipik istintaq şəraitləri.
2. Xuliqanlıq cinayətləri ilə əlaqədar keçirilən istintaq hərəkətlərinin xüsusiyyətləri.
3. Kütləvi iğtişaşlarla bağlı cinayətlərin araşdırılmasının ilkin və sonrakı mərhələlərinin xüsusiyyətləri.

Seminarın keçirilməsi metodikası

Giriş sözündə müəllim məşğələdə müzakirəyə çıxarılmış sualların qısa mahiyyətini açıqlayır, onların əsas məqamlarına toxunaraq cavabın ardıcılığını müəyyənləşdirir.

Birinci sualın müzakirəsində xuliqanlıq cinayətləri üzrə tipik istintaq şəraitləri, bu şəraitlər üzrə planlaşdırılan istintaq hərəkətləri və ƏAT ətraflı araşdırılmalıdır. **İkinci sual** üzrə xuliqanlıq cinayətləri ilə əlaqədar keçirilən istintaq hərəkətlərinin təşkili, planlaşdırılması və keçirilməsinin taktiki xüsusiyyətləri müzakirə olunmalıdır,

Üçüncü sual üzrə kütləvi iğtişaşlarla bağlı cinayətlərin araşdırılmasının ilkin və sonrakı mərhələsində araşdırmanın planlaşdırılması, təşkili və keçirilməsi ilə bağlı məsələlər müzakirə olunmalıdır. Sual üzrə iki kursantın dinlənilməsi məqsədəuyğundur.

Yoxlama sualları:

- 1.Xuliqanlıqın kriminalistik xarakteristikası.
- 2.Tipik istintaq şəraitləri.
- 3.Xuliqanlıq haqqında məlumatın mənbələri, onların qiymətləndirilməsi və cinayət işinin başlanması barədə qərarın qəbul edilməsi.
- 4.Xuliqanlıq cinayətləri üzrə zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsi.
5. Xuliqanlıq cinayətləri üzrə hadisə yerinə və maddi sübutlara baxış.
- 6.Xuliqanlıq cinayətlərinin araşdırılmasında kriminalistik qeydiyyat məlumatlarından, ictimaiyyətin köməyindən istifadə edilməsi.
- 7.Xuliqanlıq cinayətləri üzrə şübhəli şəxsin müayinəsi. Üzləşdirmə.
- 8.Xuliqanlıq cinayətləri üzrə xarakterik məhkəmə ekspertizaları.
- 9.Xuliqanlıq cinayətlərinin törədilməsinə kömək göstərən halların müəyyən edilməsi və onların aradan qaldırılması üçün görülən tədbirlər.
- 10.Kütləvi iğtişaşla bağlı cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.
- 11.Kütləvi iğtişaşla bağlı cinayət işinin başlanmasının və istintaqın təşkilinin xüsusiyyətləri.
- 12.Kütləvi iğtişaşla bağlı hadisə yerinə baxışın xüsusiyyətləri.

Referat:

- 1.İctimai yerlərdə törədilmiş xuliqanlıq cinayətləri üzrə şübhəli şəxslərin şəxsiyyətinin müəyyən edilməsinin xüsusiyyətləri.

2.Kütləvi dağıntılarla müşayət olunan xuliqanlıqın araşdırılmasında əməliyyat-axtarış məlumatlarından istifadə.

Əsas ədəbiyyat:

1. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999.
2. Müəlliflər kollektivi. Kriminalistik metodika. Dərs vəsaiti, Bakı, 2010, XII fəsil.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений. Москва, 2000. глава XX
2. Тяжкие и особо тяжкие преступления: квалификация и расследование. Руководство для следователей /Под.ред. С.П.Щерба. Москва, 2001.
3. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р.Криминалистика. Учебник для вузов. Москва, 2000.
4. Криминалистика. Под.ред. В.А.Образцова. Москва, 1997.

**MÖVZU № 24. NARKOTİK VASITƏLƏR VƏ
PSIXOTROP MADDƏLƏRLƏ BAĞLI CİNAYƏTLƏRİN
ARAŞDIRMA METODİKASI**

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Narkotiklərlə bağlı cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası. Narkotiklə bağlı faktlar üzrə keçirilən ilkin yoxlama tədbirləri.
2. Cinayət işinin başlanmasının xüsusiyyətləri və müəyyən edilməli hallar.
3. Tipik istintaq şəraitləri və onlara müvafiq keçirilən istintaq hərəkətlərinin xüsusiyyətləri.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Seminar məşğələsinin birinci sualında narkotik vasitələrlə bağlı cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası, bu növ cinayətlərin informasiya mənbələri, onların qiymətləndirilməsi keçirilən ilkin yoxlama tədbirləri və onların bəzi taktiki aspektləri açıqlanmalıdır. Cinayət işinə başlama haqqında qərarın qəbul edilməsi, qanunsuz olaraq, narkotik vasitələri hazırlama, istehsal etmə, əldə etmə, saxlama, daşıma, göndərmə və ya satma, onları talama, narkotik xassəli bitkilər kultivasiya etmə cinayətləri üzrə müəyyən edilməli hallar və onların dairəsi isə ikinci sualda baxılacaqdır.

Bu kateqoriyalı cinayətlər üzrə işlər tipik istintaq şəraitləri, onlara müvafiq keçirilən təxirəsalınmaz istintaq hərəkətləri, ibtidai araşdırmanın planlaşdırılması, maddi sübutlara baxış, ekspertizaların təyin edilməsi və onların

nəticələrindən təqsirli şəxslərin və cinayətin ayrı-ayrı hallarının müəyyən edilməsində istifadə edilməsi, şübhəli (təqsirləndirilən) şəxsin müəyyən edilməsi və dindirilməsi axtarış, şahidlərin müəyyən edilməsi və dindirilməsi.

Bu cinayətlərin açılmasında və ibtidai araşdırılmasında kriminalistik qeydiyyat məlumatlarından istifadə edilməsi, göstərilən cinayətlərin törədilməsində kömək edən halların müəyyən edilməsi və onların aradan qaldırılması üçün tədbirlərin görülməsi ilə bağlı məsələlər isə üçüncü sualda müzakirə olunacaqdır.

Yoxlama sualları:

- 1.Narkotik vasitələrlə bağlı cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.
- 2.Sinayət işinə başlama və ilkin yoxlama tədbirləri.
- 3.Narkotik vasitələrlə bağlı cinayətlərin arşdırılmasında təyin olunan əxpertizalar.
- 4.Narkotik vasitələrlə bağlı cinayətlər üzrə hadisə yerinə baxış.
- 5.Şübhəli (təqsirləndirilən) şəxsin müəyyən edilməsi və dindirilməsi.
- 6.Narkotik vasitələrlə bağlı cinayətlər üzrə axtarış.
- 7.Bu cinayətlərin açılmasında və ibtidai araşdırılmasında kriminalistik qeydiyyat məlumatlarından istifadə edilməsi.
- 8.Göstərilən cinayətlərin törədilməsində kömək edən halların müəyyən edilməsi və onların aradan qaldırılması üçün tədbirlərin görülməsi.

Referat:

- 1.Narkotik vasitələrlə bağlı cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.
- 2.Narkotik xassəli bitkilər kultivasiya etmə cinayətləri üzrə hadisə yerinə baxış.

Terminoloji tapşırığı:

Narkotizm, narkomaniya, narkoman, narkobiznes, transmilli narkomafiya, çətənə, marixuana, xaş-xaş

Əsas ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının CPM. XVIII bölmə.
2. Azərbaycan Respublikasının CPM. XV, XXV, XXXVI bölmələr.
3. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalınskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999.
4. Azərbaycan Respublikası 18 iyun 1999-cu il tarixli "Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və prekursorların qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı mübarizə haqqında" Qanunu;
5. Zahidov B. Narkotizmlə və narkotiklərlə mübarizənin aktual problemləri. Bakı 2004.
6. Azərbaycan Respublikasının NK-nin 31 may 2000-ci il tarixli 96 №-li «Müsadirə edilmiş narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və prekursorların məhv edilməsi qaydasının təsdiq edilməsi barədə» qərarı.
7. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России /Под.ред. А.Ф.Волынского, А.А.Закатова, А.Г.Филиппова. Волгоград, 1994. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
8. Криминалистика. Учебник для вузов МВД России. Т.3. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений». редкол. Смагоринский Б.П., Закатова А.А. (отв. редакторы). Ищенко П.П., Резван А.П., Ручкин В.А. Волгоград, 1995.

9. Криминалистика. Учебник для работников уголовного розыска /Под.ред А.Г.Филиппова и А.А.Кузнецова. Омск, 1993. Т.2. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений».
10. Криминалистика. «Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений». Омск, 1993.
11. Коломацкий В.Г. Курс криминалистики (Дидактика и методика). Учебник. Н.Новгород, 1995.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Руководство для следователей, 2-я часть. Москва, 1982., стр. 399-418.
2. Справочник следователя, 2-я часть. Москва, 1990, стр.541-569.
3. Е.П.Коновалов. «Расследование приобретения, хранения и сбыта наркотических веществ в исправительно-трудовых учреждениях». Киев, 1976.

MÖVZU № 25. EKOLOJİ CİNAYƏTLƏRİN ARAŞDIRMA METODİKASI

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

- 1.Ekoloji cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.

2.Ekoloji cinayətlər üzrə hadisə yerinə baxış və maddi sübutların aşkar edilməsi və götürülməsinin kriminalistik qaydaları.

3.Bu növ cinayətlər üzrə təyin olunan məhkəmə ekspertizaları və onların vəzifələri.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Birinci sualda ekoloji cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası və onun cinayətin törədilməsi usulu, törədilmə yeri, təqsirləndirilənin şəxsiyyəti və s. kimi elementləri, həmçinin bu növ cinayətlər üzrə müəyyən edilməli hallar müzakirə olunacaqdır.

İkinci sualda ekoloji cinayətlər üzrə tipik istintaq şəraitləri, hadisə yerinə baxışın təşkili, baxış zamanı sudan, havadan, torpaqdan, bitkilərdən və s. nümunələrin götürülməsinin kriminalistik qaydaları ilə bağlı məsələlər aydınlaşdırılmalıdır.

Ekoloji cinayətlərin araşdırılmasında vacib istintaq hərəkətlərdən biri də məhkəmə ekspertizasıdır və istintaq zamanı məhkəmə ekoloji, məhkəmə-tibbi, məhkəmə toksikoloji, məhkəmə hidrotexniki və digər ekspertizalar təyin olunur. Məhz üçüncü sualda ekoloji cinayətlər üzrə təyin olunan ekspertizaların məqsədi və həll etdiyi məsələlər ətraflı müzakirə olunacaqdır.

Yoxlama sualları:

- 1.Ekoloji cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.
- 2.İbtidai araşdırma zamanı müəyyən edilməli hallar.
- 3.Tipik istintaq şəraitləri, fərziyyələr və ibtidai araşdırmanın planlaşdırılması.
- 4.Ekoloji cinayətlərin hadisə yerinə baxış.
- 5Maddi sübutların aşkar edilməsinin və götürülməsinin kriminalistik qaydaları.

6.İbtidai araşdırma zamanı tədqiq olunan sənədlər.

7.Ekoloji cinayətlər üzrə təyin olunan ekspertizalar.

Referat:

Ekoloji cinayətlər üzrə nümunələrin götürülməsinin kriminalistik qaydaları.

Yazılı tapşırıq :

Suyun nümunəsi, havanın nümunəsi, torpağın nümunəsi, hidrotexniki ekspertiza, toksikoloji ekspertiza

Əsas ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının CPM. mad. 186.2.2, 214.1, 220.1, 222-225.
2. Azərbaycan Respublikasının CPM. XIV-XVI, XXV, XXXVI fəsilələr.
3. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 690-701.
4. Mahmudov A.M., Əliyev B.Ə. Məhkəmə ekspertizası. Dərs vəsaiti. Bakı, 2003, səh.308-311.
5. Белкин Р.С. «Курс криминалистики». Том 1, 2 и 3 М.,1997.
6. Криминалистика. Учебник для юридических вузов. Под.ред.Н.П.Яблокова. М., 1985.
7. Справочник следователя. Вып. 1, 2, 3. М.,1990-1992.
8. Яблокова Н.П. «Криминалистическая методика расследования». М., 1985.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Криминалистическое обеспечение предварительного расследования. М.,1992.

2. Образцов В.А. «Расследования по делам о загрязнении водных объектах». Соц.законность, 1978, № 9.
3. Орлов Г.С. «Расследование преступлений, связанных с нарушением законодательства об охране природы». Иркутск, 1998.

**MÖVZU № 26. HƏRƏKƏT TƏHLÜKƏSİZLİYİ VƏ
NƏQLİYYAT VASITƏLƏRİNİN İSTİSMARI
QAYDALARI ƏLEYHİNƏ OLAN CİNAYƏTLƏRİN
ARAŞDIRMA METODİKASI**

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Yol-nəqliyyat hadisələri ilə bağlı cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.
2. Tipik istintaq şəraitləri. Hadisə yerinə baxışın xüsusiyyətləri.
3. Yol-nəqliyyat hadisəsinin araşdırılmasında istintaq eksperimentinin keçirilməsi. Məhkəmə-avtotexniki ekspertizanın təyin edilməsinin xüsusiyyətləri və həll etdiyi məsələlər.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Seminar məşğələsinin birinci sualında yol-nəqliyyat hadisələrinin kriminalistik xarakteristikası, növləri-toqquşma, çevrilmə, maneəni vurma, piyadanı vurma, heyvanları vurma və i.a., yol-nəqliyyat hadisələrtinin

səbəbləri, bu növ cinayətlər üzrə müəyyən edilməli hallar kimi məsələlər müzakirə olunacaqdır.

İkinci sualda yol-nəqliyyat hadisələrinin araşdırılmasında mövcud tipik istintaq şəraitləri və onların müəyyən edilməsinin şərtləri, bu növ cinayətlər üzrə vacib istintaq hərəkətlərindən biri hadisə yerinə baxış və onun ümumi vəzifələri, həmçinin yol-nəqliyyat hadisəsi yerində istintaq-əməliyyat qrupu iştirakçılarının-müstəntiqin, mütəxəssisin və digər iştirakçıların vəzifələri, nəqliyyat vasitəsinə ,meytə baxışın taktikası, hadisə yerindən qaçıb gizlənmiş sürücünün və nəqliyyat vasitəsinin axtarışı kimi məsələlər müzakirə olunacaqdır.

Yol-nəqliyyat hadisələrtinin, kriminalistik, məhkəmə-tibbi və digər ekspertizaların təyin edilməsi, onların həll etdiyi məsələlər,təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsi və digər istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi bağlı məsələlərin müzakirəsi üçüncü sualda baxılacaqdır.

Yoxlama sualları:

- 1.Yol-nəqliyyat hadisələri ilə bağlı cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.
- 2.Yol-nəqliyyat hadisələrinin mövləri.
- 3.Yol-nəqliyyat hadisələrinin səbəbləri.
- 4.Yol-nəqliyyat hadisələrinin araşdırılmasında tipik şəraitlər.
- 5.Yol-nəqliyyat hadisələr üzrə sübut edilməli hallar.
- 6.Yol-nəqliyyat hadisələri üzrə hadisə yerinə baxış.
- 7.Yol-nəqliyyat hadisələrininbaş vermə mexanizmi.
- 8.Yol-nəqliyyat hadisələrinin ekspertizasına təqdim olunan materiallar və məlumatlar.
- 9.Yol-nəqliyyat hadisələri üzrə sonrakı istintaq hərəkətləri.
- 10.Yol-nəqliyyat hadisələrinin ekspert tədqiqatının vəzifələri.

Referat: .

1. Hadisə yerinə və nəqliyyat vasitələrinə baxışın taktikası.
2. Yol-nəqliyyat hadiələrinin ekspert tədqiqatında həll olunan məsələlər.

Yazılı tapşırıq :

Yol-nəqliyyat hadiələrinin baş vermə şəraiti, maneənin vurulması, nəqliyyat vasitənin çevrilməsi, nəqliyyat vasitələrin toqquşması, tam dayanma yolu.

Əsas ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının CPM. mad. 186.2.2, 214.1, 220.1, 222-225.
2. Azərbaycan Respublikasının CPM. XIV-XVI, XXV, XXXVI fəsilər.
3. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 605-623.
4. A.M. Mahmudov, Ə.Ə. Allahverdiyev Ş.Ş. Abdurahmanov, R.M. İsaqov «Hadisə yerinə baxış» Tədris metodik vəsait Bakı 2009.
5. Allahverdiyev Ə.Ə. «Yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarını pozma ilə əlaqədar cinayətlərin kriminalistik xarakteristikasının bəzi xüsusiyyətləri» DİN-in Məlumat bülleteni №3 2006.
6. Белкин Р.С. «Курс криминалистики». Том 1, 2 и 3 М., 1997.
7. Криминалистика. Учебник для юридических вузов. /Под. ред. Н.П. Яблокова. М., 1985.
8. Справочник следователя. Вып. 1, 2, 3. М., 1990-1992.
9. Яблокова Н.П. «Криминалистическая методика расследования». М., 1985.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Герасимов В.Н. «Методика расследования автодорожных происшествий». М., МГУ, 1988.
2. Руководство для следователей. М., 1997.

MÖVZU № 27. KIBERCINAYƏTLƏRİN ARAŞDIRMA METODİKASI

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Kompüter informasiyası sahəsində törədilən cinayətlərin kriminalistika xarakteristikası.
2. Kompüter informasiyası sahəsində cinayətlərin törədilmə üsulları.
3. İbtidai araşdırmanın ilkin və sonrakı mərhələlərində keçirilən istintaq hərəkətlərinin xüsusiyyətləri.

Seminarın keçirilməsi metodikası:

Kibercinayətlərin kriminalistik xarakteristikası. İnformasiya hüquq münasibətləri. Məlumat (o cümlədən kompüter) və telekommunikasiya texnologiyası.

«Kompüter informasiyası»nın şəbəkəsi və sistemi, «Kompüter informasiyasının maşın daşıyıcıları», «Ziyanverici proqramların (ZP) anlayışı və onların əlamətləri», «İnformasiya sürətinin çıxarılması, informasiyanın məhv edilməsinin, təcrid olunmasının, modifikasiyasının», «EHM-in işinin pozulması»nın anlayışı və onların əlamətləri.

Kiber cinayətlərin törədilməsi şəraiti və cinayətkarın şəxsiyyəti haqqında məlumatlar.

Tipik kriminalistik şəraitlər, fərziyyələr.

İlkin və sonrakı mərhələlərdə ibtidai araşdırmanın xüsusiyyətləri.

İlkin istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirləri. Axtarışın, baxışın və kompyüter məlumatları daşıyıcılarının vəziyyətinin qeyd edilməsinin xüsusiyyətləri. Şübhəli və təqsirləndirilən şəxslərin dindirilməsi. İbtidai araşdırma zamanı xüsusi biliklərdən istifadə edilməsinin xüsusiyyətləri.

Yoxlama sualları:

- 1.Kibercinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.
- 2.İnformasiya (o cümlədən kompüter) və telekommunikasiya texnologiyaları.
- 3.Ziyanverici proqramların (ZP) anlayışı və onların əlamətləri, İnformasiya sürətinin çıxarılması, informasiyanın məhv edilməsinin, təcrid olunmasının, modifikasiyasının, EHM-in işinin pozulması»nın anlayışı və onların əlamətləri.
- 4.Kompyüter informasiyası sahəsində olan cinayətlərin törədilmə şəraiti və cinayətkarın şəxsiyyəti haqqında məlumatlar.
- 5.Tipik kriminalistik şəraitlər, fərziyyələr.
- 6.İlkin istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirləri.
- 7.Axtarışın, baxışın və kompyüter məlumatları daşıyıcılarının vəziyyətinin qeyd edilməsinin xüsusiyyətləri.
- 8.Şübhəli və təqsirləndirilən şəxslərin dindirilməsi.
- 9.İbtidai araşdırma zamanı xüsusi biliklərdən istifadə edilməsinin xüsusiyyətləri.

Referat:

- 1.Kibercinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.
- 2.Kibercinayətlər üzrə hadisə yerinə baxış.

Yazılı tapşırıq :

Remeyler, anonimzator, xaker, kompyüter casusları, kompyüter vandalları, kompyüter terroristləri,lokal şəbəkə,qlobal şəbəkə

Əsas ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının CPM. mad. 186.2.2, 214.1, 220.1, 222-225.
2. Azərbaycan Respublikasının CPM. XIV-XVI, XXV, XXXVI fəsillər.
3. Cavadov F.M., Abdullayev Y.S. Kompyuter informasiyası sahəsində cinayətlərlə mübarizə təcrübəsindən. Hüquqi dövlət və qanun jurnalı, №7-8, Bakı 2000.
4. Белкин Р.С. «Курс криминалистики». Том 1, 2 и 3 М.,1997.
5. Криминалистика. Учебник для юридических вузов. Под.ред.Н.П.Яблокова. М., 1985.
6. Справочник следователя. Вып. 1, 2, 3. М.,1990-1992.
7. Яблокова Н.П. «Криминалистическая методика расследования». М., 1985.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Герасимов В.Н. «Защита информация в автоматизированных системах обработки данных». В 2-х кн. КН.1. М., 1994. С.170.

2. Вехов В.Б. «Компьютерные претсупления: способы совершения и раскрытия». М., 1996.
3. Крылов В.В. «Раследование преступлений в сфере информации». М., 1998.
4. Руководство для следователей /Под.ред. Н.А.Селиванова, В.А.Снеткова. М.,1997.

MÖVZU № 28. RÜŞVƏTXORLUQ VƏ KORRUPSIYA XARAKTERLI CINAYƏTLƏRİN ARAŞDIRMA METODİKASI

Vaxt-4 saat

Mühazirə-2 saat

Seminar məşğələsi-2 saat

Seminar məşğələsinin sualları:

1. Rüşvətxorluq cinayətlərinin kriminalistik xarakteristikası.
2. Bu növ cinayətlər üzrə sübut edilməli hallar, tipik istintaq şəraitləri, fərziyyələr və ibtidai araşdırmanın ilkin və sonrakı mərhələlərində istintaqın xüsusiyyətləri

Seminarın keçirilməsi metodikası

Rüşvətxorluq cinayətlərinin kriminalistik xarakteristikası. Bu növ cinayətlərin kriminalistik xarakteristikasının ayrı-ayrı elementlərinin xüsusiyyətləri. İbtidai araşdırma prosesində müəyyən edilməli hallar. Cinayət işinə başlama, tipik istintaq şəraitləri, fərziyyələr və ibtidai araşdırmanın planlaşdırılması.

İstintaq şəraitləri nəzərə alınmaqla ilkin və sonrakı mərhələlərdə istintaq hərəkətlərinin keçirilməsinin prosesual və taktiki aspektləri.

Korrupsiya xarakterli cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası. Korrupsiyaya qarşı mübarizənin hüquqi əsasları. Korrupsiyanın kriminalistik mahiyyəti, səbəb və nəticələri. Korrupsiya cinayətlərinin araşdırılmasının xüsusiyyətləri. Korrupsiyaya qarşı mübarizədə qabaqlayıcı tədbirlər.

Yoxlama sualları:

- 1.Rüşvətxorluq cinayətlərinin kriminalistik xarakteristikası.
- 2.İbtidai araşdırma prosesində müəyyən edilməli hallar.
- 3.Cinayət işinə başlama,tipik istintaq şəraitləri, fərziyyələr və ibtidai araşdırmanın planlaşdırılması.
- 4.Rüşvətxorluq cinayətləri üzrə tipik istintaq şəraitləri.
- 5.Korrupsiya xarakterli cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.
- 6.Korrupsiyaya qarşı mübarizənin hüquqi əsasları.
- 7.Korrupsiyanın kriminalistik mahiyyəti, səbəb və nəticələri.
- 8.Korrupsiya cinayətlərinin araşdırılmasının xüsusiyyətləri.
- 9.Korrupsiya cinayətlərinin araşdırılmasında sübut edilməli hallar.
- 10.Korrupsiyaya qarşı mübarizədə qabaqlayıcı tədbirlər.

Referat: .

- 1.Korrupsiya xarakterli cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.
- 2.Korrupsiyaya qarşı mübarizədə preventiv tədbirlər.

Yazılı tapşırıq :

Rüşvət, rüşvət alma rüşvət vermə,korrupsiya, preventiv tədbir, korrupsiyanın səbəbləri, korrupsiyanın nəticələri

Əsas ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının CPM. mad. 186.2.2, 214.1, 220.1, 222-225.
2. Azərbaycan Respublikasının CPM. XIV-XVI, XXV, XXXVI fəsillər.
3. Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında qanun. Bakı , 4 mart 2004.
4. Şəffavlığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizədə nəzarətin rolu və əhəmiyyəti. Beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları. Bakı, 2008.
5. Korrupsiyaya qarşı mübarizəyə dair sənədlər toplusu . Qanun-2007.
6. Korrupsiyaya qarşı mübarizə: nəzəri və təcrübi aspektlər. Elmi-praktiki konfransın materialları. Polis Akademiyası .Bakı, 2009.
7. Белкин Р.С. «Курс криминалистики». Том 1, 2 и 3 М.,1997.
8. Криминалистика. Учебник для юридических вузов. /Под.ред.Н.П.Яблокова. М., 1985.
9. Справочник следователя. Вып. 1, 2, 3. М.,1990-1992.
10. Яблокова Н.П. «Криминалистическая методика расследования». М., 1985.

Əlavə ədəbiyyat:

1. Дулов А.В. «Основы расследования преступлений, совершаемых должностными лицами». Минск, 1985.
2. Криминалистика, расследование преступлений в сфере экономики. Н.Новгород, 1995.
3. Криминалистическое обеспечение предварительного расследования. М.,1992.